

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 16 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Переговори Президента України В. Зеленського з прем'єр-міністром Ізраїлю Б. Нетаньягу	4
Зустріч Прем'єр-міністра України В. Гройсмана з прем'єр-міністром Держави Ізраїль Б. Нетаньягу	6

Аналітика

Політичні акценти

Дем'яненко М.

Верховна Рада України ІХ скликання – якою вона буде: прогнози та коментарі	7
--	---

Аулін О.

Перспективи подальшого розвитку українсько-турецьких відносин (за матеріалами ЗМІ Туреччини)	18
--	----

Економічний ракурс

Кулицький С.

Обмінний курс долара США в Україні навесні–влітку 2019 р.: імовірні перспективи його динаміки та соціально-економічні наслідки	23
--	----

Рудь І.

Жнива-2019: основні особливості та попередні результати	36
---	----

Рябоконт А.

Підготовка к отопительному сезону 2019-2020	41
---	----

Військова сфера

Ворошилов О.

Назначение генерал-лейтенанта В. Кравченко на должность командующего Операции Объединенных сил на Донбассе	48
--	----

Наука – суспільству

<i>Основні напрями діяльності НАН України</i>	53
<i>Сучасні дослідження та розробки академічної науки</i>	53
<i>Наукові видання НАН України</i>	65
<i>Корпоративне співробітництво</i>	65
<i>Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти</i>	66
<i>Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності</i>	67
<i>Діяльність науково-дослідних установ</i>	73
<i>Здобутки української археології</i>	75

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Горова С.

Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку	77
---	----

Шановні співвітчизники!

Щиро вітаємо вас з

Днем Незалежності України!

**Бажаємо усім нам миру, злагоди, поступу,
гідно пройти через усі випробування і
жити в єдиній демократичній країні, якою кожен з
нас пишатиметься!**

Колектив СІАЗ НБУВ

Коротко про головне

Переговори Президента України В. Зеленського з прем'єр-міністром Ізраїлю Б. Нетаньягу

19 серпня 2019 р. в ході візиту в Україну прем'єр-міністра Ізраїлю Б. Нетаньягу відбулася його зустріч з президентом України В. Зеленським.

За підсумками переговорів з прем'єр-міністром Ізраїлю глава Української держави заявив, що Україна братиме до уваги досвід Ізраїлю у безпековій та оборонній сферах. «Нам як державі є чого вчитися в Ізраїлю, особливо у питаннях безпеки та оборони. І ми обов'язково це робитимемо», – наголосив В. Зеленський.

За словами Президента, питання війни та безпеки, на яких Ізраїль знається краще за інших, стали першими у порядку денному його переговорів з Б. Нетаньягу.

Також В. Зеленський подякував ізраїльським партнерам за незмінну підтримку територіальної цілісності України та стійку позицію щодо війни на сході нашої держави й анексії Криму.

Глава держави зазначив, що радий особистому знайомству та приїзду в Україну Б. Нетаньягу, який є одним з найвідоміших ізраїльських політиків сучасності.

«Ви не були у нашій країні 20 років. Я щиро вірю, що Ваш наступний візит до України відбудеться швидше, і ми бачитимемося часто, бо Україна та Ізраїль є надійними партнерами та щирими друзями», – зазначив Президент.

Крім того, Президент України В. Зеленський за підсумками переговорів з Прем'єр-міністром Ізраїлю Б. Нетаньягу повідомив, що Україна та Ізраїль, між якими запроваджено безвізовий режим, домовилися остаточно вирішити проблему масових відмов українським громадянам у перетині ізраїльського кордону.

«Останнім часом наші держави активно співпрацюють і в міграційній сфері. Йдеться про численні відмови громадянам України на в'їзд до Ізраїлю. Ми домовилися остаточно вирішити цю проблему», – заявив Глава Української держави. В. Зеленський також наголосив, що громадяни обох країн повинні максимально користуватися перевагами безвізового режиму.

Президент України та прем'єр-міністр Держави Ізраїль під час перемовин у Києві детально обговорили торговельно-економічні відносини між країнами та інвестиційний потенціал.

«Ізраїль залишається одним із ключових торговельних партнерів України в регіоні Близького Сходу. Наш сукупний товарообіг перевищив 1 млрд доларів США», – заявив В. Зеленський за результатами зустрічі.

Президент також висловив упевненість, що ця цифра значно збільшиться завдяки підписанню Угоди про вільну торгівлю товарами

між Україною та Ізраїлем, і висловив сподівання, що найближчим часом ізраїльська сторона ратифікує документ.

«Ми також домовилися без затримок розпочати роботу з розширення Угоди й на сферу послуг», – повідомив В. Зеленський.

Глава держави зазначив, що в найближчі п'ять років економіка України стрімко зростатиме, і для цього країні потрібні інвестиції та технології. Президент запросив ізраїльські компанії в Україну для інвестування у різні сфери – будівництво доріг та інфраструктурних проєктів, у медицину та освіту, енергозбереження та ІТ.

«Моя мета – Україна, яка є всесвітньо відомим брендом усього передового, синонімом інновацій та технологій. Наша земля дуже багата своїми науковцями та винахідниками, в усьому світі знають можливості українських айтишників. І ми залучатимемо досвід Ізраїлю у впровадженні інновацій, підтримці стартапів та реалізації науково-дослідних розробок. Я бачу великий потенціал для взаємовигідної співпраці у цих напрямках», – додав Президент України.

В. Зеленський зауважив, що під час перемовин було обговорено можливість започаткування окремих офісів з розвитку вказаних галузей у Києві та Єрусалимі.

Зі свого боку прем'єр-міністр Ізраїлю зауважив, що нині – епоха позитивних революційних перетворень, і світова економіка змінюється швидко, створюючи нові можливості та виклики. «Сьогодні квінтесенцією розвитку будь-якої країни є інновації. І Україна має великі таланти та можливості для цього. Ізраїльські компанії тут працюють, і ми співпрацюємо з десятками тисяч, а саме близько 50 тис. українських комп'ютерних інженерів, математиків, науковців – тими, хто залучений до сфери сучасних технологій. Ми бачимо таланти та великі можливості», – розповів Б. Нетаньягу.

«Ми обмінюватимемося технологіями та залучатимемо українців до нашої індустрії високих технологій, оскільки здійснюватимемо спільні інвестиції у цю сферу в Україні. Ми не тільки думаємо про це, а й сприятимемо цьому», – додав прем'єр-міністр Ізраїлю.

Також прем'єр-міністр Ізраїлю запросив В. Зеленського відвідати Єрусалим. За словами Б. Нетаньягу, згідно з попередніми домовленостями, візит Президента України до Ізраїлю може відбутися найближчим часом.

Крім того, у присутності Президента України В. Зеленського та прем'єр-міністра Держави Ізраїль Б. Нетаньягу відбулося підписання українсько-ізраїльських двосторонніх документів.

Зокрема, в. о. міністра аграрної політики і продовольства України О. Трофімцева та Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні Д. Ліон підписали Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України і Міністерством сільського господарства та розвитку сільських територій Держави Ізраїль щодо співпраці в галузі сільського господарства.

Надзвичайний і Повноважний Посол України у Державі Ізраїль Г. Надоленко та Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Ізраїль в

Україні Д. Ліон підписали угоду між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Держави Ізраїль про сприяння вивченню мови іврит у закладах освіти України та вивченню української мови у закладах освіти Держави Ізраїль.

Крім того, послы двох держав підписали Програму співробітництва в галузях освіти, культури, молоді та спорту між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль на 2019-2022 рр.

Державний секретар Міністерства економічного розвитку і торгівлі України О. Перевезенцев та Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні Д. Ліон підписали Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Ізраїльським патентним відомством Міністерства юстиції Держави Ізраїль (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 19.08).

Зустріч Прем'єр-міністра України В. Гройсмана з прем'єр-міністром Держави Ізраїль Б. Нетаньягу

Україна є потужним партнером Держави Ізраїль, і український уряд готовий всебічно сприяти реалізації ізраїльських проектів в нашій державі. Про це сказав Прем'єр-міністр України В. Гройсман під час зустрічі з главою уряду Держави Ізраїль Б. Нетаньягу. Зустріч відбулася в рамках візиту прем'єр-міністра Ізраїлю до України.

Сторони відзначили, що Ізраїль інвестував в економіку України понад 50 млн дол., а угода про вільну торгівлю між нашими країнами відкриє нові можливості для ефективної реалізації наявного потенціалу у сфері торговельного та інвестиційного співробітництва, особливо в сфері ІТ та новітніх технологій. «Ми розраховуємо, що Ізраїльська сторона докладе зусиль для завершення своїх внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності Угодою», – відзначив В. Гройсман.

Довідково.

За 6 місяців поточного року обсяг товарообігу між Україною та Ізраїлем перевищив 445 млн дол. Основні статті експорту: зернові культури, олії, метали, деревина. За розрахунками Міністерства економічного розвитку й торгівлі, введення повноцінної зони вільної торгівлі сприятиме серед іншого й аграрному експорту з України до Ізраїлю (*Урядовий портал* (<https://www.kmu.gov.ua>). – 2019. – 20.08).

Аналітика

Політичні акценти

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Верховна Рада України ІХ скликання – якою вона буде: прогнози та коментарі

9 серпня 2019 р. пройшло засідання підготовчої групи з числа новообраних депутатів, на якому було прийняте рішення, що урочисте засідання Верховної Ради України ІХ скликання пройде 29 серпня 2019 р. З боку громадськості, експертів та політикуму значна увага прикута до питання – яким же буде парламент наступного скликання.

За результатами підрахунку голосів на позачергових виборах до Верховної Ради України, оголошеними ЦВК в багатомандатному виборчому окрузі (за списками партій), маємо такі результати: «Слуга народу» отримує – 124 мандата, «Опозиційна платформа – За життя» – 37, «Батьківщина» – 24, «Європейська солідарність» – 23, «Голос» – 17 мандатів (URL:https://www.cvk.gov.ua/vnd_2019/inform/protokol_zbvo_03082019.pdf).

Крім депутатів за партійними списками політичні сили змогли провести до парламенту значну кількість депутатів у мажоритарних округах. Причому, за «мажоритаркою» у деяких з партій пройшло більше людей, ніж за списками.

Загалом у ВРУ партія «Слуга народу» матиме 254 представників, «Опозиційна платформа – За життя» – 43, «Батьківщина» – 26, «Європейська солідарність» – 25, «Голос» – 20. «Опозиційний блок» провів до парламенту 6 мажоритарників, по одному депутату обрано від «Самопоміч», «Єдиного центру», «Свободи» та партії «Біла Церква разом». Ще 46 нардепів – самовисуванці (URL:https://24tv.ua/ukrayina_tag1119).

Згідно з Регламентом Верховної Ради України в підготовчу депутатську групу делеговані представники від політичних партій, які подолали п'ятивідсотковий бар'єр, а саме: «Слуга народу» – 17, «Опозиційна платформа – За життя» – 3, ВО «Батьківщина» – 2, «Європейська Солідарність» – 2, «Голос» – 1. Керівником підготовчої групи обрано Д. Разумкова від партії «Слуга народу», його заступником обрано Р. Стефанчука з тієї ж партії, секретарем групи став депутат Я. Железняк з партії «Голос» (URL:<https://www.rbc.ua/ukr/news/parlamente-prohodit-zasedanie-podgotovke-1565350602.html>).

У експертному середовищі відзначають унікальність цих парламентських виборів, оскільки на них багато чого трапилося вперше. А саме: вперше одна партія бере абсолютну більшість, вперше мажоритарники від однієї політичної сили перемогли на більшості округів та вперше тотально «взяли» столицю (URL:<https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/23/7221624>).

Дійсно – вперше в історії незалежної України більшість у Верховній Раді отримує одна партія – «Слуга народу», яка проводить у Раду 254 народних депутатів. Після того, як своє монопольне становище у політиці втратила Компартія СРСР, сформувані у парламенті монобільшість не вдавалося жодній партії.

Ще одним цікавим фактом є те, що «нові обличчя» – кандидати від партії В. Зеленського по мажоритарці, на багатьох округах перемогли досвідчених нардепів, які вже не один рік працюють на окрузі. Так, наприклад, власник «Мотор Січі» В. Богуслаєв програв округ у рідному Запоріжжі весільному фотографу від «Слуги народу» С. Штепі. Причому останній фактично не вів передвиборну кампанію. Олігарх К. Жеваго програв вибори 25-річному кандидату від «Слуги народу», менеджеру держкомпанії «Прозорро Продажі» О. Мовчану. Не потрапляє до парламенту ІХ скликання й одіозний ректор Одеської юридичної академії С. Ківалов, який «свій» округ програв власнику місцевої піцерії О. Леонову. Також не потраплять до парламенту соратники колишнього президента, зокрема О. Грановський із великою різницею програв харківський округ кандидату від «Слуги народу» О. Куницькому, а І. Кононенко програв медійнику О. Дубінському. Не буде у Раді В. Литвина, який програв вибори на 65 окрузі у Житомирській обл. кандидату від «Слуги народу» Д. Костюку.

Однак є й ті, кому пощастило здобути перемогу над кандидатами від «Слуги народу». Наприклад, член «молодої команди Черновецького» О. Довгий, який як і на минулих виборах, впевнено виграв 102 округ у Кіровоградській області. Мільярдер та бізнес-партнер Р. Ахметова В. Новинський впевнено виграв округ у Маріуполі, де розташовані величезні металургійні заводи його бізнес-групи.

Зауважимо, що окремі експерти відзначають певні ризики, пов'язані зі значним оновленням складу парламенту. Зокрема, вони звертають увагу на те, що значною мірою склад Верховної Ради України буде оновлено людьми без політичного та управлінського досвіду, яким доведеться протистояти загартованим політикам, зокрема з партії «Опозиційна платформа – За життя» ([URL:https://dyvys.info/2019/07/23/verhovna-rada-ix-sklykannya-chy-vpravdaye-novuj-parlament-ochikuvannya-vybortsiv](https://dyvys.info/2019/07/23/verhovna-rada-ix-sklykannya-chy-vpravdaye-novuj-parlament-ochikuvannya-vybortsiv)).

Окремо оглядачі звертають увагу на рекорди партії В. Зеленського. Так, «Слуга народу» показала абсолютний рекорд підтримки за всю історію незалежної України. До цього за списками найбільше набирала «Партія регіонів» на виборах 2007 року – 34,37 %. Партія В. Зеленського побила й інший рекорд партії В. Януковича, провівши найбільшу кількість мажоритарників у Раду.

«Слуга народу» бере практично ті ж голоси, які віддали за В. Зеленського у першому турі президентських виборів 2019 р.: за нього тоді проголосували 5,7 млн людей, а за його політичну силу станом на вечір 22 липня – 5,4 млн.

Водночас найменше виборців проголосували за партії «ВО Факел» та «Незалежність». На двох вони взяли 0,1 % голосів. А переможець попередніх виборів за партійною складовою «Народний фронт» взагалі не брав участі у виборах-2019. Хоча 7 колишніх членів фракції «фронтовиків» пройшли до нового парламенту по округах чи у списках інших партій.

В контексті складу нового парламенту досить цікавими та показовими є результати аналізу, за певними критеріями, новообраних депутатів, проведеного громадянською мережею ОПОРА, на основі якого вони «намалювали» портрет парламенту нового скликання.

Так, Верховна Рада України ІХ скликання оновиться на 80,4 %. Крім того, склад парламенту помолодшає в середньому на 7,4 років, адже новообраних майбутніх нардепів віком 21-45 років збільшилось загалом на 26 % (URL:<https://www.oporaua.org/news/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/19404-portret-novogo-parlamentu-iakoju-budev-verkhovna-rada-ukrayini-9-go-sklikannia>).

На цих виборах до Верховної Ради України за попередніми даними змогли переобратися лише 82 народні депутати. 342 новообрані парламентарі стали депутатами вперше. Найбільше депутатів, які працювали у попередньому скликанні, мають у своєму складі партії «Європейська солідарність» та «Опозиційні платформа – За життя» (по 17). Ще 16 парламентарів пройшли за списками партії «Батьківщина». Крім того, 32 народні депутати зуміли переобратися в парламент по мажоритарці. Інші дві політичні сили – «Слуга народу» та «Голос» – колишніх депутатів з 8-го скликання у своїх списках не мають.

Загалом до Верховної Ради України обрано 336 чоловіків та 87 жінок. Якщо порівнювати з попереднім скликанням, то у парламенті цього скликання працюватиме на 39 депутаток більше. Загалом представництво жінок збільшилося на 8,8 %.

Найбільше жінок потрапили у парламент від партії «Слуга народу» – 56 депутаток (у відсотковому співвідношенні – 22,1 %), у складі партії «Голос» 9 жінок (45 %), у «Європейської солідарності» також 9 жінок (36 %). Від партії «Опозиційна платформа – За життя» та «Батьківщини» до парламенту потрапило по 5 депутаток (11,6 % та 19,2 % відповідно).

Наймолодшому депутату С. Юрашу («Слуга народу») – 23 роки. Найстаршому депутату – 78. це Ю. Іоффе («Опозиційна платформа – За життя»). 41 рік – це середній вік депутата в нинішньому складі парламенту, що на 7,4 роки менше в порівнянні з попереднім скликанням.

Загалом віковий склад майбутнього парламенту такий: 47 депутатів у віці від 21 до 30 років, 244 депутатам від 31 до 45 років, у віці від 46 до 60 років – 120 депутатів, та всього 13 народних обранців старше 60 років.

За освітнім критерієм маємо таку картину: 411 депутатів мають вищу освіту, 9 – середню спеціальну. Ще четверо із середньою загальною освітою.

Найбільше новообраних народних депутатів проживають у Києві (182 особи). На другому місці Київська обл. (26 осіб), на третьому – Харківська

(24 особи). Найменше новообраних депутатів проживає у Луганській обл. (3 особи) та в АР Крим (1 особа).

Якщо подивитись у розрізі обрання в загальнодержавному багатомандатному окрузі та в одномандатних округах, то серед майбутніх депутатів-списочників 164 чоловіки та 61 жінка. Більшість із них проживає в Києві. Вищу освіту мають 219 людей. Раніше вже були депутатами 42 людини. Що стосується депутатів-мажоритарників, то серед них 172 чоловіки та 27 жінок. Вищу освіту мають 193 людини. Раніше народними депутатами були 36 осіб.

Водночас чи не найбільший інтерес наразі проявляється до питання процесу формування внутрішньої структури парламенту, зокрема коаліції. Очевидно, що у Верховній Раді України IX скликання депутати об'єднуються у фракції за партійними і мажоритарними списками, які пройшли від конкретних політичних сил, а також до складу фракцій увійде певне число депутатів-самовисуванців, однак наразі складно спрогнозувати хто саме яку фракцію поповнить.

Тим не менше, не має сумнівів, що в цьому процесі ключову роль відіграватиме саме «Слуга народу». Наразі у партії чекають на пропозиції та домовляються з мажоритарниками. Разом з цим окремі депутати у «Службі народу» вважають, що її фракція у Верховній Раді України IX скликання за кількістю депутатів матиме ті ж права, що й коаліція, – і їй не потрібно ні з ким домовлятися (URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/12/7223347>).

Зокрема, про це заявив 7-й номер списку «Слуги народу» О. Корнієнко, який може очолити партію замість Д. Разумкова, якого партія запропонувала на спікера ВРУ, а на посаду першого заступника представника Президента у Верховній Раді України – Р. Стефанчука.

Те, що більшість буде сформовано лише фракцією «Слуга народу», він назвав «логічним висновком». «Втім, ми очікуємо, що з початком роботи парламенту, можливо, хтось запропонує нам створити коаліцію або розглянути якусь коаліційну угоду», – заявив О. Корнієнко.

Разом з цим він зазначив: «У нас, згідно з Конституцією, фракція, до складу якої входить більше половини конституційного складу, має ті ж права, що й коаліція... Навіть є думка, яку висловив відомий юрист А. Магера, що ми не маємо права формувати коаліцію. Тобто це наш обов'язок працювати в коаліції як фракції. Тут юридичну складову ще треба обговорювати, ми дискутуємо, чи правильно це, але є й така думка», – додав він.

На запитання про переговори з партією «Голос» щодо створення коаліції він відповів: «Мені невідомо про такі системні переговори. Можливо, хтось особисто спілкується. У мене є особисте спілкування з окремими депутатами від “Голосу”. На рівні партії ми не обговорювали».

А от щодо входження до фракції мажоритарників-самовисуванців О. Корнієнко повідомив: «Такі розмови постійно ведуться, буквально з моменту, коли було оголошено перші результати виборів... У принципі, ми

розглядаємо різні пропозиції з їхнього боку. Ми зараз не готові називати прізвища», – додав О. Корнієнко.

«Оскільки у нас у партії багато питань вирішується в певній мірі децентралізовано, десь ці розмови веде Дмитро (Разумков), хтось до мене звертається, до інших наших колег... Це дуже велика кількість людей і у нас немає одного гугл-документа, де все це зібрано. Тому оцінити цю кількість охочих важко. Але з огляду на загальну кількість самовисуванців і їх особисті історії, ми точно всіх 50 не бачимо у фракції «Слуга народу»», – заявив він.

О. Корнієнко також додав, що у «Слузі народу» готують угоду, яка буде планом дій для фракції. Її презентують із початком роботи парламенту. Послання Президента Верховній Раді України також буде частиною програми партії.

Зазначимо, що для більш ефективного керівництва фракцією «Слуга народу» її планують поділити на 15 груп, які очолюватимуть 15 заступників голови фракції. Д. Арахамія – головний кандидат на керівництво фракцією. Про це повідомляє «Рубрика» з посиланням на власні джерела (URL:<https://rubryka.com/2019/08/03/arahamiya-ocholyt-fraktsiyu-sluga-narodu-yaku-zgodom-podilyat-na-15-grup>).

Однією з перших ініціатив «Слуги народу» по роботі нового парламенту стала пропозиція зменшення кількості комітетів у новій Раді. У партії пропонують зменшити кількість парламентських комітетів із 27-ми до 22-х (URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/9/7223208>).

«Сьогодні у нас 27 комітетів плюс комісія з приватизації. Ми пропонуємо зменшити до 22 комітетів плюс комісія з питань приватизації», – заявив голова партії Д. Разумков. Крім того, народні обранці у підготовчій групі попередньо затвердили мінімальну й максимальну кількість членів комітетів: 7 і 31.

На думку Д. Разумкова, розподіл у комітетах повинен бути за квотним принципом. «Оскільки наших колег у Верховній Раді, за нашими підрахунками, 60 %, то ми будемо пропонувати, що від нашої політичної сили буде або голова, або перший заступник, або секретар – оскільки вони за регламентом не можуть бути представниками однієї політичної сили. І також ми будемо пропонувати в якості заступників голів комітетів своїх колег, але зі збереженням пропорційного принципу», – сказав він.

Таким чином, у партії пропонують скоротити 5 комітетів шляхом об'єднання їх з іншими. Цю інформацію у Facebook підтвердила народний депутат від «Слуги народу» Є. Кравчук (URL:https://www.facebook.com/evheniya.khudzik/posts/10158727211457598?notif_id=1565361809788873&notif_t=notify_me&ref=notif).

Відтак пропонується, щоб у Раді залишилося 22 комітети:

1. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики.
2. Комітет з питань бюджетних відносин.
3. Комітет з питань економічного розвитку.

4. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики.
5. Комітет з питань освіти, науки та інновацій.
6. Комітет з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, деокупації Криму, прав людини, національних меншин, міжнаціональних відносин.
7. Комітет з питань цифрової трансформації.
8. Комітет з питань правової політики.
9. Комітет з питань аграрної та земельної політики.
10. Комітет з питань антикорупційної політики.
11. Комітет з питань правоохоронної діяльності.
12. Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг.
13. Комітет з питань інфраструктури.
14. Комітет з питань державного будівництва, місцевого самоврядування, регіонального розвитку, містобудування та житлової політики.
15. Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки.
16. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування.
17. Комітет з питань екологічної політики та природокористування.
18. Комітет з питань свободи слова.
19. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України.
20. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва.
21. Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.
22. Комітет з питань соціальної політики.

Також передбачається, що у Верховній Раді 9-го скликання діятиме Спеціальна контрольна комісія з питань приватизації.

Отже, у Раді можуть зникнути комітети з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки; з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; з питань промислової політики та підприємництва; з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму та комітет у справах ветеранів та осіб з інвалідністю. Вони будуть включені в інші комітети. Також низка комітетів у нові Раді можуть змінити назву.

За інформацією журналістів у партії «Слуга народу» вже відбулося призначення відповідальних за парламентські комітети. За даними «Української правди», орієнтовний розподіл парламентських функцій між своїми представниками у «Слузі народу» пророблявся ще по ходу виборчої кампанії, а деякі потенційні керівники напрямків навіть встигли зібратися на «установчі збори» за інтересами. Однак попередній список ймовірних голів комітетів вдалося узгодити вже під час тимблдингу в Трускавці (URL:<https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/5/7222835>).

Судячи з цієї інформації президентська політична сила готова брати на себе відповідальність за діяльність парламенту, оскільки саме комітети Верховної Ради України відповідають за розробку профільних законопроектів, надають висновки і пропозиції до них, доопрацьовують проекти. Саме за погодженням комітету законопроект виносять на голосування.

Водночас, в «Українській правді», посилаючись на джерела у «Службі народу», «Голосі» та «Європейській солідарності» повідомили, що партія В. Зеленського, яка у Верховній Раді IX скликання сформує найбільшу фракцію, готова віддати опозиції три посади (URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/9/7223218>).

Опозиціонер може стати заступником голови парламенту. Також представники інших партій можуть очолити комісію з приватизації та новий комітет з прав людини та реінтеграції, в який «Слуга народу» пропонує трансформувати комітет з прав людини. Наразі партії «Європейська солідарність» та «Голос» відмовляються від позиції віце-спікера ВРУ.

Окремі ЗМІ також оприлюднили інформацію, що Комітет Верховної Ради України зі свободи слова також планують віддати опозиції, але перед тим «обрізавши» його функції (URL:<https://strana.ua/news/216562-komitet-po-svobode-slova-poterjaet-bolshinstvo-funksij-dokument.html>).

Зокрема про це повідомило інтернет-видання «СТРАНА.ua». При цьому системні повноваження щодо регулювання діяльності ЗМІ в Україні передадуть новому комітету ВРУ, а комітету зі свободи слова залишать тільки три функції: забезпечення свободи слова; права громадян на інформацію; захист прав та свобод працівників ЗМІ.

Зараз на сайті парламенту зазначено вдвічі більше – шість напрямків діяльності Комітету: державна політика в сфері інформації та інформаційної безпеки; забезпечення свободи слова; права громадян на інформацію; друковані, електронні засоби масової інформації та Інтернет; висвітлення діяльності Верховної Ради України; основи здійснення рекламної діяльності.

Таким чином, оглядачі відзначають, що «урізаний варіант» Комітету перетворює його в «книгу скарг» і відсікає від прийняття стратегічних рішень про долю ЗМІ. А більш глобальні питання перейдуть до Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики – його може очолити ставленик правлячої партії, гендиректор «1+1» О. Ткаченко. Також туди може увійти ще один член «Слуги народу» – політтехнолог М. Потураєв, який вже підтвердив, що саме його комітет буде займатися медійними законопроектами, зокрема щодо аудіовізуальних послуг, друкованих ЗМІ, інтернет-видань і нагляду за пресою.

Крім цього, у «Службі народу» розповіли, з яких розгляду яких законів розпочне свою роботу Верховна Рада IX скликання. Зокрема, представник Президента В. Зеленського у Верховній Раді України Р. Стефанчук, який може зайняти місце віце-спікера парламенту, розповів, що законопроект про імпічмент Президента України стане одним з перших, який розгляне

Верховна Рада України нового скликання. Він також додав, що серед законопроектів, з яких розпочне свою роботу Верховна Рада України IX скликання, буде переклад документообігу парламенту в електронну форму замість паперової та зміни до Конституції. Він вважає, що це дозволить позбавляти народних депутатів повноважень за кнопкодавство (URL:<https://today.ua/stefanchuk-rozproviv-z-yakih-zakoniv-pochne-robotu-verhovna-rada-ix-sklikannya/>).

Також Р. Стефанчук заявив на брифінгу після засідання підготовчої групи в середу, 14 серпня, що партія «Слуга народу» запропонує на розгляд Верховної Ради України IX скликання понад 300 законодавчих ініціатив (URL:<https://newsone.ua/news/politics/stefanchuk-rasskazal-kakie-zakonoproekty-sluha-naroda-predlozhit-novomu-pravitelstvu.html>).

Відзначається, що першочерговими є законопроекти про зняття недоторканності з депутатів і внесення змін в регламент ВРУ.

«Там є різні напрацювання, в тому числі і питання, пов'язані з переформатуванням багатьох напрямків, які стосуються і столиці – міста-героя Києва. Питання в тому, коли воно буде, в якому форматі... У нас є першочергові закони, які ми повинні прийняти найближчим часом», – підкреслив Р. Стефанчук.

Також він розповів, що «Слуга народу» розробила такі проекти законів, за якими партія готова вступати в широкую професійну дискусію. Крім того, підготували і перелік документів для кодифікації українського законодавства.

«Ви прекрасно розумієте, що та кількість законів, яка є в Україні, обернено пропорційна їх якості. Завдання цієї Верховної Ради України – провести ґрунтовну систематизацію законодавства», – підсумував представник Президента в парламенті.

Як бачимо, судячи з заяв представників президентської політичної сили, яка може навіть самостійно створити коаліцію у майбутньому парламенті, плани щодо діяльності Верховної Ради IX скликання досить амбітні.

Тим не менше більшість експертів поділяють думку, що у майбутнього парламенту є й певні ризики. Одним з таких ризиків, на думку журналістки К. Бердинських, є побоювання щодо того, як працюватиме цей величезний механізм разом і наскільки кваліфікованим є це нове зібрання (URL:https://24tv.ua/ru/politicheskaja_kuhnja_tag5537).

Водночас вона уточнює, що помилково думати, що попередні скликання були дуже професійними і що усі депутати ВРУ пишуть закони. Над ними працюють групи депутатів, значно менші за розмір фракції.

К. Бердинських має великі очікування щодо роботи Верховної Ради України восени. «У перші місяці нова Рада може продемонструвати вражаючу ефективність, швидко голосуючи за законопроекти. Деякі документи вже готові. І політична воля для їхнього прийняття зараз є. Спочатку нові депутати однопартійної більшості ще будуть дослухатися до

свого партійного керівництва і не порушувати дисципліну. А далі вже можуть виникати проблеми», – вважає вона.

Також, на її переконання, більшість мажоритарників перемогли завдяки партійному бренду, а не компетенціям і моральним чеснотам.

«Зараз важко сказати, як новачки впораються у майбутньому із політичними спокусами – йдеться насамперед про політичну корупцію, великі гроші і лобізм інтересів олігархів... Чи будуть “тушки” у наступній Раді і чи не з’являться окремі депутатські групи, які відокремляться згодом від фракції. Такий варіант теж можливий. Також є ризик, що влада однопартійної більшості і легка можливість прийняття швидких рішень, причому будь-яких, адже голосів для цього вистачає, призведе до того, що опозиція у Раді не матиме жодного впливу... І тут теж можливі різні варіанти. Закріпити лідерство в опозиції дуже хоче “Опозиційна платформа – За життя” і В. Медведчук, який хоче отримати посаду віце-спікера. Але в опозиції до “Слуги народу” через якийсь час можуть опинитися і проукраїнські сили, такі як “Європейська солідарність”, “Голос” та “Батьківщина”. Зараз вони налаштовані на співпрацю із новою владою, та якщо та втратить зв’язок із реальністю через необмежені можливості, вони можуть перейти в опозицію. Та чи матиме ця опозиція якийсь вплив? Це теж велике питання», – зазначає К. Бердинських та додає: «Мені б дуже хотілося, щоб нова Рада нарешті повернула повагу до себе з боку виборців. Запаморочення від успіху швидко мине, рейтинги почнуть падати, адже зараз відповідальність за країну буде в руках однієї групи під керівництвом Президента В. Зеленського. Якщо він хоче політичної слави і місця в історії, то зараз саме час серйозно братися до роботи».

Провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України А. Мартинов вважає, що очікування виборців були завищені.

«Нова партія влади “Слуга народу” свідомо взяла курс на радикальне оновлення депутатського корпусу та усунення від законодавчої та виконавчої влади людей із політичним досвідом. Це стало продовженням сподівань більшості електорату на злам “системи”. Зрештою, очікування виборців “Слуги народу” за регіональною вибіркою різні. Для Південного Сходу такими пріоритетами є припинення війни на Донбасі та врегулювання соціально-економічних проблем. Для виборців цієї партії на Заході, крім цих завдань, пріоритет продовження курсу на ЄС і НАТО. Але такі великі очікування рівнозначні ризикам швидкого розчарування», – говорить він (URL:<https://dyvys.info/2019/07/23/verhovna-rada-ix-sklykannya-chy-vypravdaye-novuj-parlament-ochikuvannya-vybortsiv>).

Що стосується опозиції у майбутньому парламенті, то, на думку науковця, вона у ВРУ ІХ скликання буде неоднорідною. Він переконаний, що антиподами є «ЄС» та «Опозиційна платформа – За життя», а ідеологічно ближчими до «Слуги народу» є «Голос» і за окремими питанням (крім земельного і відмови від державних соціальних гарантій) «Батьківщина», які

можуть поділити квотні посади від опозиції у комітетах і президії ВР, а «непримиренна» опозиція буде без посад.

«Коаліція буде потрібна для 300 голосів заради зміни Конституції. Але, очікуючи швидкого падіння популярності Президента В. Зеленського та його політичної сили (за рік, 1,5 року), жодна опозиційна партія на це не піде», – переконаний А. Мартинов.

Доцент Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана П. Сацький своєю чергою вважає, що однопартійна більшість, яка, вочевидь, і буде, може бути дуже дисциплінованою в голосуванні, але однопартійний уряд сформувати не вдасться і ставку доведеться робити на «технічних» менеджерів.

На його думку парламентська більшість буде переважно безликою, тоді як уряд, за наявності ефективних менеджерів, може стати знаковим. Але він має пройти між високими очікуваннями суспільства і потребами у болючих реформах.

«Опозиція буде більш технічною і структурованою. Проте не слід вбачати перспективу утворення структурованої опозиції із депутатських фракцій меншості. Вона може гуртуватися і структуруватися радше ситуаційно. Просто амбіції лідерам буде простіше виявляти не у структурованій опозиції, а самостійно, очолюючи власну команду. Крім того, не слід скидати з рахунків наявні у опозиційних партій структури у регіонах і фракції в місцевих радах. Це слабке місце владної партії й обмежує її можливості для комунікації з суспільством. А більшість соціальних запитів є змога задовольнити саме в органів місцевого самоврядування. Тому владна партія буде вимушена шукати базу для співпраці із опозицією, й альянси будуть, проте ситуаційні. Більш імовірне юридичне оформлення коаліції владною партією із партією “Голос”», – вважає П. Сацький.

Експерт Центру структурної політології «Вибір» Л. Брудницька в цьому парламенті бачить частково виправданий запит суспільства на нові обличчя. «Повністю в принципі неможливо, навіть якщо у “Слуги народу” буде монобільшість. По-перше, доки партія не стала правлячою, для неї понад усе симпатії виборців. Коли партія стає правлячою, ваги набувають інші чинники: надважливими стають стосунки із зовнішніми партнерами та баланс між українськими ФПГ (олігархами). Окрім того, “Слуга народу” як партія конкретних обіцянок не давала, як і Президент В. Зеленський. Тому і пред’явити їм претензії немає з чого. Якщо говорити про “Голос”, який обіцяв “нову якість політики”, на рівні декларацій С. Вакарчука ця “нова якість політики” – модернізований коктейль із антикорупційних ініціатив ще В. Ющенка, змішаний з реформаторськими настановами П. Порошенка перших 2 років його каденції. Схоже, що “Голос” відіграватиме роль “Народного фронту” останніх двох років його перебування у парламенті 8 скликання. Третій новачок – “Опозиційна платформа – За життя” є новачком умовним, там досвідчені, я б сказала, “матьорі” політики. Вони тримаються за електорально прибуткові теми тарифів, миру та економічного розвитку, які

захищатимуть від зазіхань у статусі опозиції. Судячи з перших заяв В. Медведчука, вони готові підтримати окремі ініціативи правлячої партії, отже, повторюють тактику конструктивної опозиції, якою були, наприклад, “Самопоміч” та “Батьківщина” до демократичної коаліції. Тому локальна підтримка також не стане новою якістю політики. Загалом же нові обличчя у парламенті будуть тим, ким вони і є, – новими обличчями. І в цьому сенсі очікування виборців, принаймні, тих, хто хотів саме нових облич, задовольнять на 100 %», – зазначає експерт.

Що ж стосується опозиції, то, на переконання Л. Брудницької, в парламенті будуть дві опозиції. «Помаранчева “Голос”+“ЄС”+“Батьківщина” і біло-блакитна “Опозиційна платформа – За життя”. Вони конкуруватимуть між собою. Якщо буде ухвалено закон про опозицію, формально буде одна парламентська опозиція, найімовірніше, помаранчева. Їй та монобільшості “Слуги народу” опонуватиме “Опозиційна платформа – За життя”. Але якщо “Голос” відхреститься від “старих облич” (“Батьківщина” та “ЄС”), ймовірність чого є високою, тоді він не оголошуватиме про свою опозиційність, а стане ситуативним партнером “Слуги народу”, хоча це не триватиме більше півроку. Потім “Голос” перейде в опозицію до “Слуги...”, а помаранчеві та біло-блакитні будуть жорстко конкурувати, що знизить шанси на ухвалу закону про опозицію. Якщо “Слуга народу” не має на меті вносити правки у Конституцію, Банкова задовольниться однопартійною більшістю. Але якщо В. Зеленський розпочне конституційну реформу або не захоче нести всю відповідальність, потрібні голоси. Їх збиратимуть або по одному, або формально закликають приєднатися інші фракції. Потенційно найкориснішою могла б стати “Батьківщина” з її досвідом, але навряд чи “Слуги...” зголосяться на альянс зі старим обличчям та таким бекграундом. Отже, залишаються “Опозиційна платформа – За життя”, “Голос” та “ЄС”. Найбільше людей, вкупі з мажоритарниками, в “Опозиційній платформі – За життя”. Ситуативний альянс з цією політсилою міг би дати підстави “Слугам...” вести мову про вдаль “зшивання країни, внутрішнє примирення”. Але “Опозиційна платформа – За життя” навряд чи погодиться віддати таку золоту акцію до рук опонентів. Залишаться “ЄС” та “Голос”. Обидві фракції могли б дотягти “Слугу” до конституційної більшості, але вони не є партнерами, хоча Вакарчук на президентській кампанії виступав опосередковано на підтримку Порошенка. Тому “Слуга народу” до певного періоду насолоджуватиметься небаченою в українському парламенті монобільшістю. Принаймні для ухвали Держбюджету 2020 “слуг...” більш ніж достатньо», – переконана Л. Брудницька.

Разом з цим зауважимо, що хоча в партії «Слуга народу» заявили, що очікують пропозицій від інших політичних сил, навряд чи можна говорити про якісь політичні союзи з партією «Опозиційні платформа – За життя». Зокрема, такого висновку можна дійти судячи з заяв соратника Президента В. Зеленського – секретаря Ради нацбезпеки й оборони О. Данилюка, який вважає, що присутність кума російського президента В. Медведчука у

Верховній Раді України може становити загрозу безпеці України (URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/13/7223443>).

«Зрозуміло, що Медведчук має чітку прокремлівську орієнтацію, і так він буде мати можливість використовувати майданчик парламенту для того, щоб не просто там сидіти. Чи є це загроза? Так, це загроза. Але врешті-решт його обрали депутатом, Україна – демократична держава, тому треба вміти працювати і з такими викликами в парламенті. І не тільки в парламенті», – зауважив О. Данилюк.

Таким чином, можемо констатувати, що Верховна Рада ІХ скликання, яка вже наприкінці місяця розпочне свою роботу, стане унікальним явищем української політики. Крім того, що до цієї Верховної Ради потрапили нові політичні партії, та й її склад суттєво оновиться «новими обличчями», одна з цих політичних сил може самостійно сформуванати парламентську більшість і фактично зосередити в своїх руках законодавчу владу в країні. Водночас у «Слuzі народу» заявляють про готовність розгляду пропозицій від інших партій, проте чи будуть такі об'єднання, і якою буде коаліція в парламенті наразі спрогнозувати досить складно, як до речі незрозумілою залишається і структура опозиції.

Про що можна говорити з упевненістю, так це про те, що як і сам новообраний Президент України В. Зеленський, так і його політична сила отримали від суспільства той рівень підтримки, який дозволить не лише зосередити владу, а приймати необхідні рішення на користь країни. Судячи з анонсованих представниками президентської політичної сили намірів, уже була проведена значна підготовка до діяльності парламенту наступного скликання, про що свідчать запропоновані зміни у структурі ВРУ, низка вже напрацьованих законопроектів тощо. Водночас експерти відзначають, що майбутній парламент може зіштовхнутися і з певними ризиками. Проте принаймні на початковому етапі, можемо розраховувати на плідну та ефективну роботу народних депутатів Верховної Ради України ІХ скликання.

О. Аулін, старш. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Перспективи подальшого розвитку українсько-турецьких відносин

(за матеріалами ЗМІ Туреччини)

Увага з боку турецьких ЗМІ до подій в Україні має багаторічну традицію. Наприклад, у 1914-1915 рр. у провідних виданнях Османської імперії активно обговорювалася декларація тодішнього міністра внутрішніх справ М. Талаат-паши про те, що Висока Порта визнає необхідність визволення України від російського панування и готовність Османського уряду після розгрому Росії допомогти українському народові створити незалежну державу. Що мало стати «вагомою послугою світові й людяності».

Проурядова газета *Le Jeune Turc* у ті часи писала, що «інтереси українців тісно пов'язані з інтересами Туреччини. Українська держава, до якої прагнуть українці, відокремила би Росію від узбережжя Чорного моря. Створення неросійської слов'янської держави позбавило б Туреччину від політики інтриг і примх російської монархії, яка прагне панувати над Константинополем і морськими протоками» (URL: <https://http://litopys.org.ua/ukrxxr/a12.htm>).

Багатовікові соціальні комунікації, що іноді набували стратегічного характеру, кримськотатарське і гагаузьке населення України, спільна участь у міжнародних і міжрегіональних об'єднаннях на кшталт Організації Чорноморського Економічного Співробітництва, спільний опір російському гегемонізму – все це й багато чого іншого робить українську тему постійно присутньою в інформаційному просторі Туреччини. Сьогодні прагматичних турок дуже цікавлять майбутні кроки нової української влади. Насамперед це стосується економічної сфери, проте й перспективи політичних відносин між обома державами знаходяться у центрі уваги мас-медіа Турецької Республіки (далі ТР). Черговий поштовх активності турецьких журналістів спричинив офіційний візит Президента України, що проходив 7-8 серпня.

Крім спілкування з турецьким колегою програмою візиту передбачалася зустріч В. Зеленського з Вселенським патріархом Варфоломієм, участь у бізнесфорумі, відвідування в якості почесного гостя щорічної зустрічі турецьких послів, урочисте відкриття Центру кримськотатарської діаспори в Туреччині тощо. Тому інформація про хід перебування українського Президента в ТР публікувалася всіма провідними ЗМІ країни. Йдеться про інтернет-портал турецької державної телерадіокомпанії *Türkiye Radyo Televizyon Kurumu* (TRT), старіше турецьке інформаційне агентство *Anadolu Agency*, загальнонаціональні газети й часописи.

Більшість провідних турецьких мас-медіа приділила візиту по одному-два повідомлення. Як типову у цьому контексті можна розглядати публікацію в газеті *Cumhuriyet* під назвою «Спільно зі США ми робимо новий крок на схід від Євфрату». Анотація статті має такий вигляд: «Президент Ердоган провів у [президентському] Палаці спільну прес-конференцію з Президентом України Зеленським. «Ми робимо крок спільно зі США на Сході Євфрату. Було прийнято рішення про створення оперативного центру зі США», – зазначив Р. Ердоган. У подальшому повідомлялося, що, на думку президентів, необхідно завершити переговори стосовно підписання Угоди про вільну торгівлю. Розкривалися наміри обох лідерів довести товарообіг між країнами до \$10 млрд на рік. Розширити торгово-економічне та інвестиційне двостороннє співробітництво, сприяти туристичному бізнесу. Відмічалось, що турецький президент зробив акцент на співробітництві в оборонній сфері, а також боротьбі з організацією опального проповідника Ф. Гюлена «*Örgüt Fethullahçı Terör Örgütü*» (FETÖ), яку Анкара вважає терористичною. Говорилось, про високу оцінку, яку Р.

Ердоган надав діяльності українського керівництва на останньому напрямі (URL: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1524293/_Firat_in_Dogusu_icin_adi_mi_ABD_ile_atiyoruz_.html).

Така дивна структура подачі відомостей стосовно офіційного візиту Президента України до Туреччини пояснюється тим, що напередодні його приїзду Анкарі вдалося вирішити вкрай важливе і складне (внаслідок попереднього спротиву Вашингтону) завдання – перенести свій військово-політичний вплив на східний берег Євфрату. Завдяки цьому річка перестала бути природним бар’єром для Збройних сил ТР у створенні біля власних південних кордонів зони безпеки. Остання є великим козирем у заходах з вирішення так званого «курдського питання», що є однією з головних цілей сучасного турецького керівництва. Тому після програшу муніципальних виборів у найбільших містах Туреччини правлячою Партією справедливості та розвитку Р. Ердоган не захотів втрачати можливості підняти її рейтинг заявами про успіх власної команди на такому чутливому для турецького суспільства напрямі як «курдський».

Після викладеного вище вже не викликає подиву, що в матеріалі газети *Milliyet* під назвою «Заява Президента Ердогана “Схід від Євфрату”: ми робимо крок», широко цитувалися висловлювання Президента В. Зеленського стосовно встановлення миру на тимчасово окупованих територіях України. Зокрема, його сподівання на те, що «конфлікти в Донбасі на сході України завершаться якнайшвидше. Ми віримо, що цю проблему можна вирішити мирним шляхом на основі міжнародного права і територіальної цілісності України. Ми підтримуємо Мінський процес» (URL: <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-firatin-dogusu-aciklamasi-adim-atiyoruz>). Не випало з поля зору *Milliyet* і підписання меморандуму про взаєморозуміння між Державним космічним агентством України та Космічним агентством Туреччини, а також участь українського Президента як почесного гостя в 11-й конференції послів в Анкарі. Позитивно були сприйняті висловлювання В. Зеленського про наміри зробити Україну центром тяжіння іноземних інвесторів за допомогою реформ в галузі економіки і торгівлі.

TRT відгукнулася на візит В. Зеленського двома публікаціями. У статті «Туреччина не визнає і не визнаватиме незаконну анексію Криму» зверталася увага на те, що зробивши однойменну заяву, президент ТР підкреслив: «Нашим пріоритетом залишиться продовження існування наших співвітчизників на їх історичній батьківщині – в Криму, збереження їх ідентичності і культури, забезпечення їх основних прав і свобод». Загальну тональність матеріалу «Після загибелі українських військових в Донбасі Зеленський зателефонував Путіну» не можна однозначно оцінити як проукраїнську або вигідну нашій державі. Намагаючись залишатися осторонь від обох учасників конфлікту, автор статті фактично ставить на одну дошку

діяльність українських силовиків та їх проросійських опонентів у зоні проведення операції Об'єднаних сил (URL: <https://www.trt.net.tr/russian/turtsiia/2019/08/08/turtsiia-nie-phriznaiot-i-nie-priznaiet-niezakonnuiu-annieksiiu-kryma-1-1249719>;

URL: <https://www.trt.net.tr/russian/rossiia-i-strany-sng/2019/08/07/poslie-ghibieli-ukrainskikh-voiennykh-v-donbassie-zielienskii-pozvonil-putinu-1249546>).

Публікація в *Anadolu Agency* (AA) вийшла під назвою «Україна вдячна Туреччині за підтримку територіальної цілісності». Крім розкриття нарративу, який міститься в назві статті, а також перерахування наведених вище напрямів співробітництва між країнами, автор публікації надав інформацію про те, що підписання Угоди про вільну торгівлю обговорюватиметься наприкінці поточного року в Києві на восьмому засіданні Стратегічної ради високого рівня (URL: <https://www.aa.com.tr/ru/турция/украина-благодарна-турции-за-поддержку-территориальной-целостности-/1552136>).

Стаття в газеті *Hürriyet* під назвою «Перший візит після отримання незалежності» була присвячена зустрічі В. Зеленського зі Вселенським патріархом Варфоломієм і позиціонувалася як перший візит високого рівня після здобуття Україною томосу про автокефалію. При цьому підкреслювалося, що Варфоломій підтвердив свою підтримку незалежності Православній Церкві України й зазначалося, що такі дії спрямовані на підтримку територіальної цілісності України (URL: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bagimsizlik-sonrasi-ilk-ziyaret-41297740>).

На відміну від інших газетою *Vatan* було опубліковано навіть 4 матеріали стосовно візиту. Крім традиційних висловлювань задоволення з приводу домовленостей зі США щодо Євфрату, а також гарантій від В. Зеленського для турецького бізнесу в Україні, видання звернуло увагу на те, що український Президент вітав турецькою мовою почесну варту. Значну увагу з боку видання викликало відвідування Президентом В. Зеленським виробництва безпілотних літальних систем Baykar Aerospace and Defense (BAD) і перспективи двостороннього співробітництва у згаданій сфері. Результатом візиту стало створення державною компанією «Укрспецекспорт» і компанією BAD спільного підприємства для серійного виробництва сучасних бойових дронів (URL: <http://www.gazetevatan.com/ukrayna-cumhurbaskani-zelenskiy-den-baykar-tesisine-ziyaret-1269633-dunya/>).

Цікавий аналіз теперішнього стану українсько-турецьких відносин у своїй статті «Турецько-українські відносини розвиваються дуже багатогранно» зробив професор Мімарського університету І. Кемалоглу, яку було опубліковано в газеті *Star*. Науковець робить висновок, що незважаючи на українсько-турецьке стратегічне співробітництво, головним пріоритетом для офіційного Києва залишається інтеграція в Євросоюз і НАТО. Водночас за рахунок укріплення відносин з Анкарою Україна сподівається отримати реальну вигоду на тлі не завжди вдалих відносин із Заходом і співробітництва з Північним Альянсом. Президент В. Зеленський

намагається привести в Україну турецьких інвесторів і за їх допомогою вирішити важливі проблеми.

На погляд професора І. Кемалоглу, неспроможність офіційного Києва досягти політичної стабільності в середині країни може негативним чином позначитись на розвитку двосторонніх відносин із Туреччиною. Іншим важливим чинником, що встає на заваді динамічному розвитку подальшого стратегічного співробітництва обох країн – позиція РФ. Поруч із цим негативного впливу на характер міждержавних відносин може завдати певне суперництво між Україною й Туреччиною в енергетичній та інших сферах. На той час як турецькі компанії мають досвід ведення бізнесу, а західні намагаються не ризикувати у складних умовах колишнього Радянського Союзу Україна не може залучити західних інвесторів в сьогоdnішніх умовах. Найбільш перспективними галузями для двостороннього українсько-турецького співробітництва експерт вважає будівництво, в тому числі доріг, туризм, виробництво космічної та військової техніки (URL:<https://www.star.com.tr/dunya/turkiyeukrayna-iliskileri-cok-yonlu-gelisiyor-haber-1472921>).

Викладене вище свідчить про те, що політичний клас та експертні кола Туреччини досить об'єктивно оцінюють суспільно-важливі процеси, що відбуваються в сучасній Україні. Для офіційної Анкари не є секретом складна політична й соціально-економічна ситуація всередині країни й намагання Президента В. Зеленського здійснити прорив в економіці за рахунок активізації співробітництва з незахідними країнами, в тому числі з Туреччиною.

Анкара позитивно ставиться до розвитку економічної співпраці з Україною, зокрема, у військовій сфері. Для турецького політикуму важливим, як і сто років тому, є стримування гегемоністських спрямувань Москви, в тому числі в Причорноморському регіоні. У такому випадку Київ є одним із найбільш надійних партнерів ТР через наявність тимчасово окупованих росіянами територій і постійних загроз із боку Кремля, викликаних прозахідною орієнтацією сучасної української зовнішньої політики.

Поруч із тим слід брати до уваги, що діяльність Анкари на пострадянському просторі спрямована перш за все на відстоювання інтересів місцевих мусульман. Недавня історія взаємовідносин у доокупаційному Криму свідчить про те, що лідери кримських татар не завжди знаходили спільну мову з представниками офіційного Києва.

Інша особливість зовнішньої політики команди Р. Ердогана – швидкі зміни курсу в залежності від сьогочасної політичної кон'юнктури (як у випадку зі збитим у 2016 р. російським бомбардувальником), зокрема від стану відносин зі США. Останнє є особливо важливим для України у зв'язку з тим, що Білий Дім є головним союзником України у протистоянні з Кремлем.

Таким чином, розвиток співпраці з Туреччиною у військово-політичній, економічній, а також культурній і гуманітарній сферах на сучасному етапі в цілому відповідає національним інтересам України. При цьому необхідно враховувати, що активізація міждержавних відносин з ТР може викликати спроби турецької правлячої еліти запропонувати Києву поглиблену інтеграцію у двосторонніх відносинах. Однак слід мати на увазі, що в такому контексті Україні буде запропоновано підпорядковану роль у політичному тандемі. Подібний статус не відповідатиме українським інтересам через те, що, з одного боку, Анкара не зможе замінити для України такого союзника, як США. З іншого – поглиблена інтеграція двох країн здатна суттєво погіршити українські відносини з Євросоюзом з його потужним інвестиційним і науково-технологічним потенціалом, доступ до якого намагається отримати сама Туреччина.

Економічний ракурс

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Обмінний курс долара США в Україні навесні-влітку 2019 р.: імовірні перспективи його динаміки та соціально-економічні наслідки

Особливе місце долару США не лише у функціонуванні української економіки, а й у життєдіяльності українського суспільства загалом традиційно привертає увагу ЗМІ та експертного середовища до будь-яких незвичних коливань його обмінного курсу. Не стало виключенням і нинішнє весняно-літнє зниження обмінного курсу американської валюти в Україні. Тим більш, що згідно з розрахунками до Державного бюджету України на 2019 р. було передбачено зростання середньорічного курсу долару США до гривні. Щоправда, спочатку, тобто ще навесні цього року, зниження обмінного курсу американської валюти до гривні занепокоєння в експертів не викликало. Насамперед це пояснювалось тим, що в Україну під президентські, а потім і під парламентські вибори учасники виборчого процесу традиційно вводять з-за кордону вільноконвертовану валюту (ВКВ), в основному долар США. Це й сприяло зниженню обмінного курсу американської валюти до гривні. Але згодом стало очевидно, що таких пояснень замало і суттєве зниження курсу американського долару в Україні обумовлено й іншими чинниками.

Загалом, деяке зниження обмінного курсу долару США до гривні у весняно-літній період не є чимось незвичним. Воно обумовлено, насамперед, дією деяких економічних чинників сезонного характеру. Останніми роками таке зниження повторюється доволі регулярно, не викликаючи при цьому якихось помітних економічних потрясінь.

Інша справа, що нинішнє весняно-літнє зниження обмінного курсу американської валюти в Україні має більш усталений характер, ніж раніше. Зокрема, протягом січня – липня 2019 р. (за даними на останній день місяця) офіційний курс долара США до гривні, встановлений Національним банком України (НБУ), коливався у межах 25,09 грн/дол. – 27,76 грн/дол., тоді як протягом усього 2018 р. аналогічні коливання знаходились у межах 26,14 – 28,39 грн/дол., а протягом усього 2017 р. – 25,58 – 28,07 грн/дол. До того ж у 2019 р. НБУ купував на міжбанківському валютному ринку долари США загалом за нижчим середньозваженим курсом, ніж у попередньому році.

Зазначені відмінності в обмінних курсах долару США в Україні обумовлені відмінностями у надходженні в Україну іноземної валюти по роках. Так, якщо, за даними НБУ, щомісячні обсяги операцій із купівлі/продажу безготівкової іноземної валюти (а це, в основному, американський долар) на міжбанківському валютному ринку України протягом 2017 р. коливались у межах 2 691,8 – 4 766,0 млн дол. США (в еквіваленті), протягом 2018 р. – 3 855,1 – 6 256,7 млн дол. США (в еквіваленті), то у січні – липні 2019 р. вони вже становили 5 309,8 – 8 164,0 млн дол. США (в еквіваленті). Загалом же сукупний обсяг операцій з купівлі безготівкової іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за січень – липень 2019 р. сягнув 43,4 млрд дол. США (в еквіваленті), що більш ніж удвічі перевищує обсяги операцій з купівлі безготівкової іноземної валюти за аналогічний період 2017 р. і на 46,4 % більше, ніж обсяги купівлі безготівкової іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за січень – липень 2018 р.

Значне зростання пропозиції іноземної валюти, насамперед долару США, на українському міжбанківському валютному ринку обумовили й відповідну політику інтервенцій НБУ на цьому ринку. Тому у 2019 р. НБУ значно активніше, ніж у попередні роки, проводив операції саме з купівлі долару США. Зокрема, у січні – липні 2019 р. обсяги щомісячної купівлі іноземної валюти Національним банком коливались у межах 190,4 – 1 271,1 млн дол. США, тоді як максимальні місячні обсяги купівлі іноземної валюти НБУ у 2017 р. становили 525,2 млн дол., а у 2018 р. – 519,0 млн дол. Ще більшою була різниця у мінімальних місячних обсягах купівлі іноземної валюти НБУ у 2019 р. порівняно з 2017 р. і 2018 р.

Саме такий перебіг подій у фінансовій сфері й обумовив нинішній підвищений інтерес експертного середовища до ситуації, що склалась на валютному ринку України. Як зазначав на початку серпня з цього приводу на сторінках журналу «Новое время страны» (2019. – № 28. – С. 23) фахівець відділу продаж боргових цінних паперів компанії Dragon Capital С. Фурса, «ситуація стала аномальною. Якщо попередні коливання гривні можна було пояснити сезонними трендами, то зараз національна валюта зійшла зі звичної стежки. Причина все та ж – експансія іноземців на внутрішній ринок облігацій. На цьому тижні відбувся черговий аукціон і Мінфін залучив порядку 17 млрд грн. Левова частка коштів припала на довгі облігації.

П'ятирічні ОВДП було продано на суму понад 10 млрд грн, дворічні – на 5,3 млрд грн. Саме на такі папери припадає попит з боку іноземців. У підсумку вони купили облігацій більш як на 500 млн дол., викликавши дисбаланс на валютному ринку. Сукупний портфель нерезидентів сягнув близько \$ 3,5 млрд».

За інформацією ЗМІ, обмінний курс гривні 30 липня досяг чотирирічного максимуму в 25 грн/дол., після чого наступного дня на міжбанку пробив ще один пік у 24,94 грн/дол. Різке зростання курсу гривні відносно долара банкіри пов'язують з великим припливом іноземного капіталу в гривневі облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Інвестори купують держоблігації на аукціонах Міністерства фінансів (Мінфін), продаючи валюту всередині країни. Загальний обсяг інвестицій нерезидентів в ОВДП станом на 14 серпня 2019 р. вже досяг 86,8 млрд грн (або приблизно 3,6 млрд дол. США). З початку року цей портфель виріс у 13,7 рази.

Однією з ключових причин привабливості для іноземних інвесторів українських облігацій внутрішньої державної позики є нинішня висока облікова ставка, встановлена Національним банком України (НБУ). Водночас, як наголошує голова Ради НБУ, академік НАН України Б. Данилишин, звертаючи при цьому увагу на суперечності, що виникають між такими цілями монетарної політики НБУ, як забезпечення цінової стабільності (разом з підтримкою низьких стабільних темпів інфляції) та сприянням економічному зростанню, «на практиці встановлення високого рівня облікової ставки (сьогодні вона в Україні чи не вдвічі вища за рівень інфляції у річному вимірі), навпаки, призводить до гальмування економічного зростання, яке у свою чергу може спричинити зниження фактичних доходів бюджету, що стимулює уряд більше позичати на ринку знову ж таки за високими ставками. Позитивний бік тенденції полягає у привабливості зобов'язань уряду України для нерезидентів, які забезпечили приплив коштів на ринок ОВДП з початку року на понад 51 млрд грн. Така ситуація за умови проблемного торговельного балансу, з одного боку, забезпечила стабільну ситуацію на валютному ринку. З іншого – зберегла потенціал для девальвації національної валюти при масованому продажу нерезидентами ОВДП, наприклад, через якісь екстраординарні події» (Дзеркало тижня. – 2019. – № 29. – С.6). Цілком закономірно постає питання: за яких саме обставин такі екстраординарні події можуть статися? Відповідь на це питання спробуємо знайти в процесі подальшого аналізу ситуації на фінансовому ринку України.

Крім того, оглядачі деяких ЗМІ наголошують, що раніше попит на українські облігації з боку іноземців обмежувало побоювання політичної турбулентності в Україні та сумніви у продовженні співпраці із Міжнародним валютним фондом (МВФ). Але «оскільки і президентські, і парламентські вибори пройшли без заворушень, а перспективи співробітництва із МВФ залишаються позитивними, іноземні вкладники

побігли до нас», – наводить Deutsche Welle слова директора Центру економічної стратегії Г. Вишлінського. Також він наголошує на тому, що для іноземних інвесторів прихід до влади В. Зеленського та партії «Слуга народу» є більшою мірою позитивним сигналом. І в цьому з ним погоджуються й деякі інші експерти.

Слід також враховувати, що важливим організаційно-технічним чинником, який забезпечив значне зростання обсягів українських боргових цінних паперів нерезидентами (а отже – і зростання обмінного курсу гривні до долару США) стало те, що з травня нинішнього року міжнародний центральний депозитарій Clearstream, створений для безпечної транскордонної торгівлі цінними паперами, підключив Україну до своєї системи. В результаті іноземним інвесторам відкрився доступ навіть до тих вітчизняних ОВДП, які були номіновані у гривні. Зокрема, на думку А. Абромавичуса, экс-міністра економічного розвитку і торгівлі, співпраця із Clearstream значно спростила нерезидентам доступ до українських облігацій. А це, як зазначалось вище, сприяло зміцненню гривні та послабленню долару США в Україні.

Вище зазначено деякі внутрішні українські чинники формування обмінного курсу долару США до гривні. Однак існують і потужні зовнішні, міжнародні фактори, що впливають на цей процес на українському валютному ринку.

Зокрема, у деяких ЗМІ наголошують на нинішній, сприятливій для зовнішньоекономічної діяльності вітчизняного бізнесу, кон'юктурі світового ринку, як факторі послаблення долару США в Україні та зміцненні гривні. Йдеться, зокрема, про очікування рекордного урожаю зернових цього року, високі ціни на світових ринках на такі важливі товари українського експорту, як зерно та залізна руда й водночас найнижчі за 3 останні роки ціни на природний газ, що є однією з найбільших статей українського імпорту. Причому, як наголошується у документах НБУ, станом на кінець червня світові ціни на природний газ взагалі знизилися до мінімального рівня з 2006 р. через високі запаси завдяки теплій зимі та збільшенню пропозиції зі США та Росії.

Водночас чи не одне з чільних місць серед зовнішніх чинників, що опосередковано сприяли зростанню обмінного курсу гривні до долару США, посідає торгова війна між США та Китаєм, що розгортається останнім часом. Так, за інформацією ЗМІ, на початку серпня президент США Д. Трамп пообіцяв запровадити мита в розмірі 10 % на товари, що імпортуються з Китаю вартістю 300 млрд дол. на рік з 1 вересня. Він підкреслив, що нові мита торкнуться товарів, щодо яких вони ще не запроваджувалися. Причому мита у розмірі 25 % вже діють відносно товарів з Китаю на загальну суму 250 млрд дол. Очікувалося, що переговори щодо торгової угоди США і Китаю продовжаться у Вашингтоні на початку вересня. Щоправда, деякі аналітики вважають, що торгова угода між двома країнами не буде укладена до президентських виборів у США, які відбудуться восени 2020 р. Також вони

вважають, що президент Д. Трамп виконає свою обіцянку запровадити мито в розмірі 10% на товари китайського імпорту обсягом 300 млрд дол. на рік.

З іншого боку, у деяких ЗМІ, наприклад в американській газеті Los Angeles Times, наголошується, що у торговій війні з КНР США можуть програти як в довгостроковій, так і в короткостроковій перспективі. А газета The Wall Street Journal стверджує, що невизначеність стосовно імпортних мит на китайські товари призвела до скорочення зростання ВВП США з трьох до двох відсотків. Інвестиції в бізнес падають, а світове виробництво – майже в рецесії (URL:https://dt.ua/WORLD/ekonomika-ssha-potenciyno-mozhe-prograti-u-torgovelnii-viyni-z-kitayem-la-times-319893_.html). Також у ЗМІ наводяться оцінки аналітиків банку Goldman Sachs, згідно з якими торгова війна з Китаєм сповільнить зростання економіки США на 0,6 процентних пункти (п.п.) в поточному році замість очікуваних раніше 0,2 п.п.

Причому, за інформацією експертів, американо-китайська торгова війна цілком може доповнитись ще й війною валютною. Підставою для таких припущень стало зниження курсу китайського юаня до долару США. Зокрема, на торгах 5 серпня курс китайського юаня до долару США впав нижче за відмітку в 7 юанів за долар, досягнувши свого найнижчого рівня з 2008 р. В результаті інвестори почали продавати китайську валюту на тлі зростаючих побоювань з приводу нового витка ескалації в торговельній війні між Китаєм і США. Підкреслюється також, що зниження курсу юаня сталося через кілька днів після того, як очільник Білого дому Д. Трамп оголосив про введення додаткових мит на товари з Китаю. Для самого ж Китаю подальша навмисна або мимовільна девальвація юаня означатиме пом'якшення наслідків американських мит і в цілому підвищення глобальної конкурентоспроможності китайської експортної продукції.

Утім, 6 серпня Центральний банк КНР, який чітко регулює китайський валютний ринок, знову відновив межу курсу в сім юанів за долар, встановивши трохи більш твердий курс національної грошової одиниці. Тому, згідно з деякими експертними оцінками, цілком можливо, що падіння юаня 5 серпня було всього лише «брязкотом зброї», іншими словами – попередженням Америці і всьому світу, що Китай готовий до девальвації і в будь-який момент може її здійснити. Хоча офіційно Пекін рішуче відкинув звинувачення в валютному маніпулюванні і запевнив, що не має наміру реагувати за допомогою обмінного курсу на «зовнішні подразники типу торговельних суперечок».

Як зазначають фахівці НБУ, ескалація торгового конфлікту між США та Китаєм призвела до звуження міжнародної інвестиційної активності та торгівлі у першій половині 2019 р., що негативно відобразилося на перспективах зростання глобальної економіки та динаміці світових цін на товарних ринках.

Так само негативно на поведінку міжнародних портфельних інвесторів діють й повідомлення про ситуацію в німецькій економіці, що є найбільшою в Європейському Союзі й водночас, так би мовити, «мотором» цього

міжнародного об'єднання. Німецькі ЗМІ, з посиланням на Федеральне статистичне відомство Німеччини, повідомляють, що експорт товарів з Німеччини у червні 2019 р. впав на 8 % порівняно з аналогічним показниками червня минулого року. А за результатами першого півріччя 2019 р. німецький експорт збільшився лише на 0,5 %. На стан німецького експорту, за словами експертів, впливає обережність інвесторів у всьому світі через торговельну війну між США та Китаєм, а також відсутність ясності щодо майбутнього виходу Великобританії з Євросоюзу. Загалом експерт з державного Німецького банку розвитку KfW К. Боргер вважає, що «Німеччина влітку 2019 року перебуває на межі між стагнацією і рецесією». Зі свого боку, очільник зовнішньоекономічного відділу Федерального об'єднання торгово-промислових палат Німеччини Ф. Траєр зазначає, що навіть зростання ВВП на рівні дещо вище нуля за підсумками цього року «стало б успіхом», враховуючи стан світової економіки (URL:<https://www.dw.com/uk/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%94-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D1%96-%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%97/a-49971964>).

Тому обумовлена американо-китайською торговою війною та рядом інших економічних і політичних чинників невизначеність щодо умов подальшого розвитку світової економіки загалом, і міжнародних фінансових ринків зокрема, стимулює міжнародних інвесторів до диверсифікації своїх капіталів і пошуку безпечних активів для вкладання у них своїх коштів.

Також вже традиційно для подібних ситуацій на міжнародних фондових ринках почало дорожчати золото. Зокрема, на початку серпня вартість унції золота на біржі Нью-Йорку вперше з 2013 р. перевищила 1 500 дол. А з початку року дорогоцінний метал подорожчав на 17 % завдяки підвищеному попиту на захисні активи на тлі побоювань ескалації торгової війни між США та Китаєм і очікувань пом'якшення грошово-кредитної політики з боку провідних центробанків світу. Крім того, як наголошують оглядачі ЗМІ, останнім часом Федеральна резервна система (ФРС) США знизила розмір базової процентної ставки, а Європейський центральний банк (ЄЦБ) і Банк Японії сигналізували про готовність піти на такий захід в майбутньому. А при зниженні відсоткових ставок підвищується привабливість дорогоцінних металів як інструментів для інвестицій. «Золото знову виступає в традиційній ролі захисного активу», – заявив виконавчий директор відділу сировинного і валютного ринків UBS Group У. Гордон. На його думку, в разі ескалації торгової війни ціна золота може досягти 1,6 тис. дол. за унцію (URL:<https://biz.nv.ua/ukr/finance/cini-na-zoloto-onovili-shestirichniy-rekord-i-mozhut-zrosti-shche-bilshe-50036332.html>).

Утім, необхідність диверсифікації активів не лише за ступенем їх дохідності, а й за ступенем ліквідності, змушує портфельних інвесторів вкладати свої кошти в цінні папери на фінансових ринках країн, що розвиваються. Причому на нинішньому етапі функціонування світової економіки деякі такі ринки, на які раніше традиційно приходили міжнародні інвестори, останнім часом втратили для них свою привабливість. Зокрема, у Туреччині це сталося через економічну політику влади цієї країни, в результаті чого турецька ліра впродовж останнього півтора року істотно подешевшала щодо долара США та євро. А, за інформацією Deutsche Welle, в середині червня поточного року «аналітики Moody's знизили кредитний рейтинг Туреччини Вa3 до В1, опустивши його до «сміттевого». Прогноз для Туреччини залишається негативним... Причиною зниження рейтингу названо зростання небезпеки погіршення зовнішньоторговельного балансу в Туреччині. Крім того, упевненість у здатності країни і далі залучати великі грошові суми для виплати боргів і підтримки економічного зростання, дедалі меншає, наголосили в Moody's».

Тим часом в Аргентині, наприклад, в середині серпня акції компаній цієї країни та вартість аргентинського песо впали до найнижчого за 18 років рівня після того, як чинний президент країни М. Макрі програв попередні вибори глави держави. Зокрема, песо на початку дня подешевшав на 30 відсотків та опустився до 65 песо за долар США. Однак пізніше у ситуацію втрутився Центральний банк країни, який продав 50 млн дол., повідомляє АРР. Згодом національна валюта відновила позиції до 55 песо за долар. А близько третини аргентинських компаній, акції яких торгуються на біржах в США, втратили половину своєї вартості.

Не дивно, що за таких обставин міжнародні портфельні інвестори стали більше уваги приділяти українським цінним паперам, як одному з видів активів, що дає змогу вигідно диверсифікувати їх капітали. Також цілком закономірно, що нинішнє усталене зміцнення гривні та послаблення долару США в Україні стимулювало обговорення причин і наслідків цього процесу для національної економіки як в експертному середовищі, так і у ЗМІ.

І якщо стосовно ролі міжнародних портфельних інвесторів у зниженні курсу долару США в Україні (й відповідному зміцненні гривні) розбіжностей в оцінках загалом немає, то вже стосовно характеру таких іноземних портфельних інвестицій розбіжності в оцінках з'являються. А це, своєю чергою, так чи так тягне за собою відмінності в оцінках вірогідних наслідків нарощування зазначеного портфельного інвестування для майбутньої динаміки обмінного курсу гривні до долару США та інших економічних процесів в Україні.

Як зазначив, наприклад, вже згадуваний вище фахівець відділу продаж боргових цінних паперів компанії Dragon Capital С. Фурса, нинішнє зміцнення гривні «не є результатом структурних змін в економіці, коли ми починаємо більше експортувати і менше імпортувати або коли суттєво змінюється інвестиційний клімат. Це ситуативний разовий прихід

портфельних інвесторів. А значить, рано чи пізно все скінчиться і гривні доведеться повернутись до свого звичного стану, а нам – спостерігати стресові коливання».

При цьому він вважає, що, враховуючи законодавчо встановлену межу для залучення коштів до державного бюджету за рахунок збільшення державного боргу, а також враховуючи потреби у рефінансуванні, уряд до кінця цього року може залучити по гривневим ОВДП до 3 млрд дол. США в еквіваленті. А враховуючи діяльність на українському фінансовому ринку не лише нерезидентів, а й локальних банків, цілком ймовірно, що з цієї суми 1 – 2 млрд дол. (в еквіваленті) припадатиме на, так би мовити, зовнішні, тобто іноземні гроші. Вірогідність ситуативного характеру нинішніх інвестицій нерезидентів в гривневі ОВДП не відкидає і вже цитований вище голова Ради НБУ, академік НАН України Б. Данилишин.

А за умов ситуативного характеру значного обсягу нинішніх інвестицій нерезидентів в гривневі ОВДП, звичайно, варто очікувати і не менш значного продажу нерезидентами цих ОВДП у разі появи більш економічно вигідної альтернативи та відтоку відповідних коштів з України з усіма негативними наслідками для курсу гривні та української економіки загалом, що з такої ситуації випливають.

З іншого боку, на думку заступника директора департаменту монетарної політики та економічного аналізу НБУ В. Лепушинського, «приплив коштів нерезидентів на український ринок не є ситуативним фактором. Це новий фундаментальний чинник, який з'явився не випадково. Для того, щоб український ринок державних цінних паперів зацікавив іноземних інвесторів НБУ та Міністерство фінансів доклали багато зусиль. Ситуація з доступом до ринку ОВДП кардинально змінилась із відкриттям міжнародному депозитарію Clearstream рахунку в цінних паперах в НБУ наприкінці травня. Спрощення доступу для нерезидентів дозволяє знижувати доларизацію державного боргу, подовжити строковість та зменшити вартість державних запозичень у гривні. Звичайно більш відкритий і розвинений фінансовий ринок означає і вищі ризики, пов'язані з впливом глобальних факторів» (URL:<https://biz.nv.ua/ukr/experts/nbu-grivnya-roste-bude-devalvacija-novini-ukrajini-50037338.html>).

Звичайно, залежно від того чи має приплив коштів нерезидентів в ОВДП ситуативним чинником впливу на обмінні курси долару США та інших іноземних валют в Україні чи ні повинна залежати й відповідна політика фінансових інституцій в Україні. Якби ревальвація курсу гривні була викликана виключно ситуативним фактором у вигляді припливу коштів нерезидентів у державні облигації України, то НБУ слід було би викуповувати весь надлишок іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів для нівелювання ризиків, зазначає В. Лепушинський. Але оскільки, за оцінкою НБУ, нинішній приплив коштів нерезидентів у ОВДП не є ситуативним, то «співвідношення між викупом НБУ валюти та цими надходженнями становило 97 %. НБУ активно поповнював резерви, проте не

проти діяв посиленню гривні, як і передбачено його стратегічними документами» (Там само).

До речі, як наголошують деякі ЗМІ, завдяки купівлі НБУ значних обсягів відносно дешевого долару США на українському міжбанківському ринку міжнародні резерви України на 1 серпня 2019 р. склали 21 840,13 млн дол. і це найвищий показник з липня 2013 р. При цьому зазначається, що «зміна обсягів валютних резервів у липні була пов'язана з трьома основними факторами: сприятлива ситуація на валютному ринку дозволила поповнити резерви на загальну суму 1 271 млрд дол.; 405,2 млн дол. купили під час інтервенцій за вибором кращого курсу і ще 865,9 млн дол. – за єдиним курсом; витрати на обслуговування і погашення держборгу в розмірі 1 019 млрд дол. майже повністю компенсували за рахунок розміщення валютних облігацій внутрішньої держпозики (\$1,006 млрд); переоцінка фінансових інструментів знизилася їх вартість на \$56,6 млн». При цьому «НБУ повідомив, що обсяг міжнародних резервів покриває 3,4 місяця майбутнього імпорту, чого достатньо для виконання зобов'язань України і поточних операцій уряду і Національного банку» (URL:https://ukr.lb.ua/economics/2019/08/06/434083_mizhnarodni_rezervi_ukraini_syagnuli.html).

Аналіз даних НБУ щодо цього річної динаміки ринку ОВДП свідчить про значне посилення позицій нерезидентів (тобто іноземців) на ньому. Так, якщо на початку січня 2019 р. частка нерезидентів у загальній вартості ОВДП, що знаходились в обігу, складала лише 0,84 %, то станом на 14 серпня 2019 р. вона складала вже 10,87 %. В абсолютному гривневому обчисленні вартість ОВДП в руках нерезидентів за цей період зросла в 13,7 рази. При цьому абсолютне й відносне збільшення вартості ОВДП за сумою основного боргу, які знаходяться у власності нерезидентів (тобто безпосередньо іноземних інвесторів) протягом зазначеного вище періоду супроводжувалось скороченням аналогічної вартості ОВДП, що знаходяться у власності НБУ та комерційних банків-резидентів України. А це, своєю чергою, є одним із сигналів, що свідчить про певні зміни у ставленні іноземних інвесторів до українських боргових цінних паперів.

До речі, нерезиденти України, якщо їм буде вигідно, можуть фактично купувати ОВДП не лише на первинному (тобто на аукціонах Міністерства фінансів), а й на вторинному фондовому ринку України, продаючи для цього відповідно долари США на українському валютному ринку. І при цьому не порушуватиметься законодавчо встановлена межа державного боргу України, який деякі експерти розглядають як чинник обмеження надходжень іноземної валюти на фінансовий ринок України. Тобто, надходження іноземної валюти в Україну для придбання ОВДП може зростати й надалі. Відповідно, такий перебіг подій сприятиме посиленню гривні та зниженню курсу долару США в Україні.

Варто також звернути увагу на динамку придбання протягом 2019 р. ОВДП нерезидентами України (тобто іноземцями). Зокрема, аналіз даних

НБУ свідчить, що з початку червня і до середини серпня сукупна вартість цих облігацій, які знаходяться у власності нерезидентів України, зросла вдвічі. У цей же період зросли й середні абсолютні обсяги купівель ОВДП, що здійснювались нерезидентами за одну сесію. А це може бути підтвердженням цитованої вище думки директора департаменту монетарної політики та економічного аналізу НБУ В. Лепушинського про те, що в Україні «ситуація з доступом до ринку ОВДП кардинально змінилась із відкриттям міжнародному депозитарію Clearstream рахунку в цінних паперах в НБУ наприкінці травня».

З іншого боку, середньомісячні темпи зростання вартості ОВДП у власності нерезидентів України (тобто відносні показники) протягом усього нинішнього року були, в основному, більш-менш близькими. Виключення, і в абсолютному, і у відносному плані, складає хіба що придбання 1 серпня поточного року нерезидентами гривневих ОВДП на суму 13,7 млрд грн.

Також варто звернути увагу на те, українські гривневі облігації з яким саме терміном погашення купують нерезиденти останнім часом. Як зазначив, наприклад, фахівець відділу продаж боргових цінних паперів компанії Dragon Capital С. Фурса, наприкінці липня Міністерство фінансів на аукціоні з продажу ОВДП залучило до бюджету близько 17 млрд грн. При цьому п'ятирічних ОВДП було продано на понад 10 млрд грн, а дворічних – на 5,3 млрд грн. (Новое время страны. – 2019. – № 28. – С. 23). Про суттєві зрушення у строковій структурі державних запозичень свідчить й аналіз відповідних статистичних даних НБУ. Так, за весь 2018 р. 92,8 % залучених державою коштів було отримано від гривневих ОВДП з терміном обігу до 1 року, 4,6 % – від ОВДП з терміном обігу від 1 до 3 років і 2,6 % – з терміном обігу від 3 до 5 років. А за січень – липень 2019 р. вже лише 55,6 % залучених державою коштів було отримано від гривневих ОВДП з терміном обігу до 1 року, а 28,9 % – від ОВДП з терміном обігу від 1 до 3 років, 2,5 % – з терміном обігу від 3 до 5 років і 13,0 % – від ОВДП з терміном обігу понад 5 років.

Як бачимо, у строковій структурі державних запозичень у 2019 р. відбулись суттєві зрушення у бік облігацій з довгими термінами обігу. А це, своєю чергою, можна вважати свідченням зростання довіри інвесторів, у тому числі й іноземних, до діяльності українських державно-фінансових інституцій. Тому цілком логічно припустити, що нерезиденти України почнуть масово продавати свої ОВДП лише у разі гострої потреби в коштах, якихось форс-мажорних обставин тощо. А вірогідність таких подій саме в Україні поки не надто висока.

Не сприяє послабленню інтересу іноземних інвесторів до українських ОВДП і готовність ФРС США та ЄЦБ пом'якшити монетарну політику, що вже призвело до стрімкого зниження дохідності державних цінних паперів розвинутих країн, на яку вказують фахівці НБУ. Тому й нині очікувати на масовий продаж нерезидентами своїх гривневих облігацій внутрішньої державної позики з конвертацією виручки у долари США і виведення їх за

кордон вже цього року вагомих підстав немає. Відповідно, немає підстав очікувати, що саме поведінка іноземних портфельних інвесторів на українському ринку цього року призведе до значного посилення долару США й відповідного знецінення гривні.

Щоправда, як зазначалось вище, крім діяльності нерезидентів на ринку ОВДП, є й інші чинники, що впливають на динаміку курсу долару США в Україні. Зокрема, йдеться про баланс української зовнішньої торгівлі. Він, як правило, має від'ємне сальдо, що формується за рахунок переважання вартості імпорту товарів над вартістю їх експорту. А для підтримання прийняттого обмінного курсу гривні до долару США це від'ємне сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі повинно компенсуватись за рахунок інших статей платіжного балансу України.

Так, за інформацією НБУ, «дефіцит поточного рахунку платіжного балансу в червні становив 432 млн дол. США, або 3,6 % від ВВП (у червні минулого року – 126 млн дол. США, або 1,2 % від ВВП). Імпорт товарів зріс на 6,6 %, а їх експорт скоротився на 5,6 %. У травні 2019 р. експорт товарів зріс на 14,4 %, а їх імпорт – на 8,4 %. За січень – червень 2019 р. дефіцит поточного рахунку становив 221 млн дол. США, або 0,3 % від ВВП (за шість місяців 2018 р. – 652 млн дол. США, або 1,1 % від ВВП). Додатне сальдо первинних доходів у червні становило 491 млн дол. США (у червні 2018 р. – 392 млн дол. США). Профіцит зріс за рахунок зростання надходжень від оплати праці (на 11,1 %).

За шість місяців цього року чистий приплив прямих іноземних інвестицій оцінено в 972 млн дол. США (з них операції переоформлення боргу в статутний капітал становили 13%), тоді як за відповідний період минулого року – 1,1 млрд дол. США (36% з яких становили операції переоформлення боргу в статутний капітал)...» В результаті, профіцит зведеного платіжного балансу становив у червні 2019 р. 1,2 млрд дол. США (у червні 2018 р – 23 млн дол. США), а за підсумками I півріччя 2019 р. – 744 млн дол. США. Це дало змогу одночасно збільшити міжнародні резерви та здійснити виплату боргу.

Водночас у ЗМІ наводяться експертні оцінки про те, що «гарна цінова кон'юнктура для українського експорту, високий врожай, значний притік валюти від грошових переказів, порівняно низькі обсяги імпорту і репатріації дивідендів за кордон – усе це зумовлює прийнятні показники платіжного балансу країни».

Щоправда, у ЗМІ також наводиться точка зору деяких експертів про вірогідність нової світової фінансової кризи, яка, на їх думку, може розпочатись у будь-який момент, з огляду на те, що торгова війна між США і Китаєм наростає. Зокрема, таке припущення нещодавно висловив керуючий партнер Capital Times Е. Найман. З ним загалом погоджується й аналітик Concorde Capital Є. Ахтирко, зазначаючи при цьому, що тепер є «лінк» між депозитарієм Clearstream і НБУ, який дозволяє швидко не лише купувати, а й продавати ОВДП. А Інтернет-портал НВ Бізнес підкреслює, що однією з

ознак, яка передувала фінансовій кризі, що почалася у 2008 р., було стрімке зростання споживчого кредитування в Україні, яке почало спостерігатися і цього року. Крім того зазначається, що головний девальваційний чинник для гривні – дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу – нікуди не зникне найближчим часом (URL:<https://biz.nv.ua/ukr/finance/kurs-dolara-grivnya-prodovzhuye-deshevshati-kurs-valyut-50035774.html>).

Однак представлена зазначеними експертами аргументація щодо вірогідності нової світової фінансової кризи видається не надто переконливою. Та й формулювання «може грянути в будь-який момент» є надто розпливчатим, щоб на його підставі спробувати адекватно спрогнозувати курс долара США в Україні принаймні до кінця цього року. Хоча треба визнати, що певні побоювання щодо розвитку ситуації в світовій економіці серед учасників міжнародних ринків зберігаються.

З іншого боку, американо-китайська торгова війна, яка розглядається згаданими експертами як головний каталізатор майбутньої світової фінансової кризи, точиться вже майже рік і, попри різноманітні прогнози, поки не призвела не лише до світової фінансової кризи, а навіть до глобальної економічної рецесії. У цьому контексті можна згадати, що, наприклад, на початку червня нинішнього року голова Міжнародного валютного фонду (МВФ) К. Лагард висловила впевненість, що «торговельна суперечка між Вашингтоном і Пекіном не призведе до глобальної економічної рецесії»

(URL:<https://www.dw.com/uk/%D0%BC%D0%B2%D1%84-%D0%BD%D0%B5-%D0%B1%D0%B0%D1%87%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D1%83-%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%81%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%85-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%97/a-49078726>).

Слід також враховувати, що Д. Трамбу для переобрання у 2020 р. на посаду президента США, звичайно, потрібні економічні успіхи. Тому в нинішньому протистоянні з Китаєм він хоч і прагнутиме перемоги, але не «піррової», яка б, своєю чергою, могла розпалити пожежу світової фінансової кризи. До того ж, поки не проглядається цілком однозначних сигналів, які б могли про загрозу такої кризи віщувати. Варто також згадати, що інформація про події, які так чи так сигналізували про загрозу глобальної фінансової кризи 2008 р., почала з'являтися в інформаційному просторі ще приблизно за рік до її початку. А наявні нині ринкові сигнали поки допускають багатоваріантність подальшого розвитку ситуації в світовій економіці. Тому поки немає достатньо вагомих підстав, щоб розглядати гіпотетичну світову фінансову кризу як чинник значного знецінення гривні та відповідного зростання курсу долару США в Україні вже цього року. Утім, це зовсім не

означає, що в недалекому майбутньому обмінний курс долару в Україні може зрости. Адже й нині зберігається вплив на вітчизняну економіку ряду чинників девальваційного характеру.

Зокрема, й значний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу, який поки не зменшується. До того ж нинішнє здешевлення американського долару веде до збільшення обсягів імпорту товарів і послуг в Україну, а отже – сприяє зростанню зазначеного дефіциту. Восени розпочнеться бізнес-сезон, виросте активність імпортерів споживчих товарів, яким будуть потрібні долари і вони «почнуть накопичувати складські запаси для активніших продажів у листопаді-грудні», – пояснює О. Мартиненко, керівник підрозділу фінансового аналізу корпорацій інвестиційної компанії ICU. І це сприятиме ослабленню гривні вже восени цього року.

Відповідним чином формуються нині й прогнози експертів щодо курсу долару США в Україні. Хоча заради справедливості слід нагадати, що ще у першій половині 2019 р. деякі експерти прогнозували, що американська валюта в Україні до кінця 2019 р. сягне позначки 30,5 грн/дол., а може й більше (Див. матеріал СІАЗ НБУВ в «Україна: події, факти, коментарі. – 2019. – № 11). Утім, як засвідчив проведений вище аналіз, подальші події на фінансовому ринку України змусили експертів відкоригувати свої валютні прогнози. Зокрема, за інформацією ЗМІ, згідно з прогнозом інвестиційної компанії ICU, до початку наступного року американський долар сягне 27 грн. Зі свого боку, О. Парашій, керівник аналітичного департаменту інвестиційної компанії Concorde Capital, називає дещо інший орієнтир: 28 – 28,5 грн/дол. Але як би там не було, але існує вельми висока вірогідність того, що показник середньорічного курсу в 29,3 грн/дол., який було взято за основу при формуванні державного бюджету України на 2019 р. так і не перетвориться цього року на фінансово-економічну реальність. До таких висновків, вочевидь, в Україні приходять доволі багато фахівців.

Саме тому, мабуть, деякі ЗМІ звертають увагу на невдоволення Міністерства фінансів України таким значним і тривалим здешевленням долару США по відношенню до гривні, яке спостерігається останнім часом. Адже державний бюджет України на 2019 р. було сформовано з урахуванням середньорічного курсу в 29,3 грн/дол. Оскільки нинішнє істотне зміцнення гривні сприяє здешевленню імпортних товарів у їх гривневому еквіваленті, то це призводить до недобору доходів державного бюджету України від митних платежів і податку на додану вартість (ПДВ) імпортних товарів. ЗМІ повідомили, що за першу половину цього року такий недобір склав 8,5 млрд грн. Не виключено, що, за умови збереження тих тенденцій формування курсу долару США (і євро) в Україні, які нині склалися, до кінця 2019 р. цей показник може ще збільшитись. Відповідно, згодом постане питання про знаходження джерел для формування передбачених законом доходів Державного бюджету України на 2019 р.

Водночас здешевлення долару США в Україні (принаймні порівняно з очікуваними раніше показниками) на тлі зростання гривневих доходів

населення стимулюватиме зростання обсягів імпорту товарів до нашої країни, особливо споживчих. Водночас цілком можливо, що частина експортерів недоотримає в гривневому еквіваленті ту виручку від продажу за кордон своєї продукції, на яку вони раніше розраховували. А це, своєю чергою, може обмежити в подальшому їх ділову активність з усіма негативними наслідками, що з цього випливають.

Щоправда, щодо зазначених вірогідних негативних наслідків від зниження обмінного курсу долару США в Україні варто зробити деякі зауваження. По-перше, ці наслідки найімовірніше почнуть проявлятися починаючи з IV кварталу 2019 р., а деякі – може й пізніше. А, по-друге, нинішня політична ситуація, коли партія «Слуга народу» контролюватиме і законодавчу, і виконавчу владу в Україні, створює виключні потенційні передумови для проведення злагодженої економічної політики в нашій державі та оперативного вирішення багатьох соціально-економічних проблем *(При підготовці цієї роботи була використана інформація з таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Міністерство фінансів України (<https://www.minfin.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Деловая столица (<http://www.dsnews.ua>). – 2019. – 02.08; Дзеркало тижня ([http:// dt.ua](http://dt.ua)). – 2019. – 31.07; 06, 07, 12.08; Дзеркало тижня. – 2019. – № 29; Корреспондент.net (<https://ua.korrespondent.net>). – 2019. – 14.08; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2019. – 06.08; Новое время (<http://nv.ua>). – 2019. – 10.07; 02, 05, 07, 10 – 12, 14.08; Новое время страны. – 2019. – №№ 28, 29; Deutsche Welle (<http://dw.com>) – 2019. – 06, 15.06; 01, 05, 06, 09, 12.08).*

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Жнива-2019: основні особливості та попередні результати

У 2019 р. незалежна Україна збирає свій 28-й урожай зернових. Кожні жнива – особливі, і це не дивно, адже і посіви, і погодні умови щороку інші.

Варто зазначити, що цьогоріч погодні умови загалом сприятливі для збирання урожаю.

У всіх областях протягом липня-серпня активно жнивають – збирають пшеницю, ячмінь, горох та озимий ріпак. Нещодавно в деяких областях розпочато збирання жита та вівса.

Станом на 19 серпня 2019 р. українські аграрії приступили до збирання пізніх культур – гречки, проса, соняшнику. Зокрема, намолочено:

гречки – 1,0 тис. т зерна з площі 1,0 тис. га, або 2 % до прогнозу (68 тис. га) при середній урожайності 12,9 ц/га;

проса – 19 тис. т зерна з площі 10 тис. га, або 12 % до прогнозу (90 тис. га) при середній урожайності 18,0 ц/га;

соняшнику – 3,0 тис. т зерна з площі 2,0 тис. га до прогнозу (5,8 млн га) при середній урожайності 13,8 ц/га.

Крім того, ріпаку зібрано 3,1 млн т з площі 1,25 млн га, або 99 % при прогнозі 1,25 млн га та середній урожайності 24,9 ц/га.

Щодо збирання ранніх зернових та зернобобових культур, то аграрії намолотили 38,7 млн т зерна з площі 9,9 млн га, або 99 % до прогнозу при середній врожайності 39,1 ц/га (URL:<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/zhniva-2019-v-ukrayini-rozpochato-zbirannya-piznih-kultur>).

Особливостями цьогорічної кампанії зі жнив зернових та зернобобових культур є: по-перше, – ранній старт. Цього року збір врожаю розпочався на 7-8 днів раніше в порівнянні з минулим роком. По-друге – швидкі темпи збирання, близькі до тих, які ми називаємо високими. Покращилося ресурсне забезпечення господарств. По-третє, експерти констатують дещо менше навантаження на техніку. Якщо не завадить погода, то є можливість зібрати хліб швидше, ніж це було зазвичай.

Як зазначають фахівці, цього року були відсутні фактори, які б могли призвести до того, що новий урожай буде меншим за минулорічний. І це підтверджується в числі вищою урожайністю. В південних областях приріст складає +3-4 ц/га, а в центральній частині – +5 ц/га і більше. Переважна більшість зерна пшениці, прийнятого на елеваторах, має хорошу і високу хлібопекарську якість.

Водночас слід зазначити, що темпи збирання врожаю у всіх областях різні, що пов'язано зі строкатістю природно-кліматичних умов. І в яких би умовах не працювали наші аграрії, всі вони добре обізнані, досвідчені, технологічно дисципліновані та організаційно спроможні використовувати сучасні підходи до ведення сільського господарства. Звичайно, роль людського фактору з кожним роком стає меншою, а роль погодних умов, особливо в контексті зміни клімату, зростає.

Зміни клімату впливають також на географічне поширення культур: ті культури, які традиційно вважалися теплолюбивими, південними, вже культивуються по всій Україні. Варто сказати також, що в нас поліпшилася робота з сортовими ресурсами. Сьогодні аграрії мають досить велику пропозицію сортів і гібридів, які придатні до вирощування у різних природно-кліматичних зонах.

Якщо говорити про збір зерна загалом, то минулоріч 50 % валового збору було отримано за рахунок кукурудзи. В той же час валовий збір пшениці в минулому році склав 24,5 млн т, а кукурудзи – 35 млн т при загальному зборі 70,1 млн т.

У цьому році посівна площа під кукурудзу склала 4,8 млн га: посіяли на 200 тис. га більше проти минулого року. Зменшено посівну площу соняшнику (з 6 млн га у 2018 р. до 5,9 млн га у 2019-му), сої (з 1,7 млн га до

1,6 млн га) та жита (з 149 тис. га до 115 тис. га). Жито стало менш привабливим для аграріїв в силу цінової ситуації.

Із початком жнивної кампанії ми бачимо, що є хороші перспективи для експорту зерна. Загалом сьогодні ми втричі більше вирощуємо, ніж нам потрібно для власних потреб (URL:<https://minagro.gov.ua/ua/news/urozhaj-2019-osoblivosti-zbiralnoyi-kampaniyi>).

Експорт зернових культур з України з початку 2019-2020 МР станом на 8 серпня 2019 р. склав понад 4,6 млн т, що на 1,58 млн т (або на 51,5 %) вище за показник минулого року (3 млн т). Про це свідчать дані Державної фіскальної служби, повідомляє прес-служба Мінагрополітики. При цьому, обсяги експорту пшениці з початку сезону зросли майже на 40 % або на 544 тис. т і склали 1,89 млн т. Постачання ячменю склало 1,14 млн т (+ 40,7 %). Експорт кукурудзи на зовнішні ринки за звітний період склав 1,6 млн т (вище в 1,7 рази). Також повідомляється, що експорт українського борошна склав 29,5 тис. т, що на 62 % вище за минулорічний.

Поряд зі збиранням врожаю у 20 регіонах проходить сівба озимого ріпаку під урожай 2020 р., якого посіяно вже 347 тис. га, або 32 % до прогнозу. Загалом, за оперативними даними регіонів, під урожай 2020 р. прогнозується посіяти озимих зернових на площі 7,3 млн га в тому числі: пшениці (включаючи тритикале) – 6,2 млн га, жита – 122 тис. га, ячменю – 920 тис. га (URL:<https://www.adama.com/ukraine/ua/news>).

Говорячи про виробництво та експорт зернових, не можна не згадати про основних гравців на данному ринку, а саме про агрохолдинги.

На противагу загальним очікуванням, кількість аграрних холдингів в Україні не збільшується, а зменшується.

Українські аграрні холдинги – великі інтегровані компанії – залишаються визначними гравцями в сільськогосподарському секторі нашої країни. Водночас цей сегмент аграрних виробників, який виник відносно недавно, не є сталим, а постійно зазнає змін.

За минулий 2018 р. кількість таких компаній скоротилася до 85 (з 93 компаній у 2017 р.). Закономірно, що разом із кількістю гравців скоротився і сукупний земельний банк агрохолдингів. Проте більш показовим є той факт, що скоротився також земельний банк 15-ти найбільших компаній – з 3,3 млн га у 2017 р. до 3,2 млн га у 2018 р.

Якщо ж дивитися на основні фінансові показники, то не досить вдалим був минулий рік і для більшості публічних аграрних холдингів України (ті компанії, які торгуються на фондових біржах; таких наразі 12).

Лише декільком публічним компаніям вдалося покращити своє становище за минулий рік. Так, збільшити ЕВІТДА (показник розраховується на підставі фінансової звітності компанії і використовується для оцінки того, наскільки прибутковою є основна її діяльність) у порівнянні з 2017 р. вдалося лише 4 публічним агрохолдингам: ІМС, AgroGeneration, Agroton та Agromino.

Тоді як сукупне значення EBITDA українських публічних агрохолдингів зменшилося за 2018 р. на 19 % – або на 204 млн дол. США у чистому вираженні (з 1 056,6 млн дол. США у 2017 р. до 853,6 млн дол. США у 2018 р.). Про зниження середньої рентабельності в АПК наголошує і Нацбанк у своєму звіті за перше півріччя 2019 р.

Водночас агрохолдинги залишаються, як і раніше, найбільш продуктивним сегментом українських сільськогосподарських виробників, демонструючи найвищі рівні середньої врожайності поміж інших категорій виробників, як-от інші с/г підприємства та домогосподарства населення.

У цілому, можна резюмувати, що у минулому 2018 р. аграрні холдинги були виваженими у своїх рішеннях та поводитись обережно: надавали перевагу оптимізації над зростанням, а також сільськогосподарським культурам з найвищим рівнем середньої рентабельності.

Важливим елементом подальшої стратегії агрохолдингів буде питання щодо зняття мараторію на продаж сільськогосподарських земель.

Як відомо, зняття мараторію на продаж сільськогосподарських земель є одним з пунктів програм 4 з 5 партій, що потрапили до парламенту нового скликання, в тому числі й політсили Президента України В. Зеленського – партії «Слуга народу»

У команді Президента України очікують, що суспільство та експерти обговорять модель земельної реформи та її інституційний супровід до кінця серпня. Про це повідомив радник заступника глави Офісу Президента України Д. Малюська під час дискусії «Як мають працювати держоргани, аби ринок землі був вигідним усім».

«Ми хочемо послухати ідеї суспільства. При цьому ми висуваємо кілька умов, які необхідні для успішної роботи ринку землі. Це успішна боротьба з рейдерством. Мін'юст вже почав запроваджувати антирейдерські заходи, щоб не лишити селян безпорадними. Також в Україні має функціонувати інституція, що забезпечить бажаним отримати земельну ділянку, доступ до кредитування. Є ідея про співпрацю у цьому напрямку із Світовим банком», – сказав Д. Малюська.

Він також повідомив, що відповідний законопроект має бути ухвалений до кінця року, аби ринок землі повноцінно запрацював улітку-восени наступного року.

«У нас буде складний рік роботи з тим, щоб реформа запрацювала правильно. Ми маємо зробити велику підготовчу роботу, яка не була зроблена у минулі роки», – прокоментував він.

Д. Малюська додав, що станом на сьогодні у команді Президента В. Зеленського не бачать вагомих аргументів, чому ринок землі не має бути відкритий для юридичних осіб. Там вважають, що земельна реформа стимулюватиме ріст української економіки (URL:<https://agronews.ua/node/138852>).

О. Нів'євський, доцент Київської школи економіки, експерт із земельних питань, поділився нещодавно своїми думками щодо питання

зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель, який діє вже майже 20 років.

Зокрема, експерт зазначив, що Українська держава володіє надзвичайно великою площею землі. Чверть аграрних земель або близько 10 млн га перебувають у державній власності. Це набагато більше, ніж в інших країнах. Наприклад, загальна, тобто разом з приватною, площа ріллі в Німеччині – 12 млн га, у Швейцарії – 500 тис. га.

Як вважає О. Нів'євський, держава – найменш ефективний землевласник. На 1 га земель державні аграрні підприємства генерують на 106 дол. менше доданої вартості, ніж приватні, на 55 дол. – чистого прибутку і на 218 дол. – виручки. Більше того: тільки близько 20 % державних земель зареєстровані у Держземкадастрі, що негативно позначається на доходах місцевих бюджетів.

Отже, коли мова йде про різні варіанти відкриття ринку землі, один з найбільш обговорюваних підходів – на першому етапі вводити в обіг лише державну землю. На перший погляд, це цілком логічно.

По-перше, так держава позбавиться цієї «чорної» діри економіки та джерела корупції. По-друге, як говорять прихильники цього варіанта, це дасть ціновий орієнтир для всього ринку і дозволить відпрацювати механізм продажу землі.

Насправді ж обмеження вільного обігу землі державними угіддями – поганий варіант, – вважає експерт. У такому разі запровадження ринку не лише не виконає поставлені перед ним завдання, а й сама ідея ринку буде дискредитована.

Державні землі – єдині великі масиви землі, що залишилися в Україні. Середній розмір ділянок державних земель перевищує 80 га. Для порівняння: у приватних власників цей показник становить лише близько 3,6 га.

Як підкреслює експерт, для аграріїв державна земля – це можливість орендувати велике поле, а не мати справу з десятками пайовиків. Останні можуть будь-коли відмовитися від співпраці, утворивши «острівець незалежності» серед єдиного масиву землі.

О. Нів'євський вважає, що державні землі найбільш цікаві для бізнесу, адже їх значно легше сконцентрувати й обробляти. Саме тому вони коштуватимуть значно дорожче, ніж приватні паї, і не зможуть бути ціновим орієнтиром, тобто допомогти бізнесу і громадянам зрозуміти, якими повинні бути ринкові ціни на приватну землю.

Ці висновки непрямо підтверджує нинішній ринок оренди. Середня вартість оренди гектара державної землі у 2018 р. становила 3 431,5 грн, оренди паю – 1 613,4 грн. Якщо ціна оренди відрізняється вдвічі, то, ймовірно, ціни продажу державних земель теж значно перевищуватимуть ціни продажу паїв.

Отже, якщо запускати ринок лише з державних земель, це створить дисбаланс на ринку і спричинить численні негативні наслідки як для економіки загалом, так і для

розвитку аграрного бізнесу, зокрема, – зазначив О. Нів'євський (URL:<https://www.epravda.com.ua/publications/2019/07/30/650094>).

Отже, літня кампанія зі жнив зернових та зерно-бобових культур у 2019 р. проходить щонайменше не гірше за минулорічну. В цілому за даними Мінагропрому на 19 серпня українські аграрії намолотили вже 38,7 млн т зерна з площі 9,9 млн га, або 99 % до прогнозу при середній врожайності 39,1 ц/га.

У той же час експорт зернових культур з України з початку 2019-2020 МР станом на 8 серпня 2019 р. склав понад 4,6 млн т, що на 1,58 млн т (або на 51,5 %) вище за показник минулого року (3 млн т). В той же час на противагу загальним очікуванням, кількість основних експортерів – аграрних холдингів в Україні не збільшується, а зменшується. На дану ситуацію має вплив діючий до сьогодні мораторій на продаж сільськогосподарських земель.

Нова влада на чолі з Президентом В. Зеленським за підтримки більшості в новому парламенті швидше за все поставить питання зняття мораторію найближчим часом, що матиме великий вплив на розвиток української агропромислової галузі у цілому.

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Подготовка к отопительному сезону 2019-2020

В начале августа замминистра регионального развития, строительства и ЖКХ Э. Кругляк заявил о том, что подготовка жилищно-коммунального хозяйства и социальной сферы Украины к отопительному сезону 2019-2020 проходит в плановом режиме. «Относительно технического состояния подготовки жилищно-коммунального хозяйства и социальной сферы – все идет в соответствии с графиком. На сегодня подготовлено около 60 % объектов», – уточнил он в ходе селекторного совещания по подготовке к новому отопительному сезону.

Э. Кругляк отметил, что первоочередное внимание уделяется социальной сфере, учреждениям образования, дошкольного образования и здравоохранения. Он подчеркнул, что на 1 августа из 40 тыс. 164 объектов уже подготовлено около 30 тыс.

По словам замминистра, на подготовку к отопительному сезону на сегодня уже потрачено около 6 млрд грн, что несколько больше, чем в прошлом году. «Думаю до конца августа у нас будут показатели под 80 % и мы должны до 15 сентября выйти на 100 % готовность», – заявил Э. Кругляк.

В свою очередь вице-премьер-министр – министр регионального развития, строительства и ЖКХ Г. Зубко также подтвердил тезис, что подготовка жилого и социального фондов идет по графику. По его словам, на

подготовку к отопительному сезону 2019-2020 планируют выделить около 13 млрд грн.

Впрочем, есть проблемы с расчетами. Если население рассчитывается за тепло и водоснабжение на более чем 100 % процентов, то предприятия, в частности некоторые теплоэлектростанции, накапливают долги. Чтобы не иметь проблем с «Нафтогазом Украины», они должны рассчитаться по крайней мере на 90 %. Это удастся далеко не всем. В частности, херсонская ТЭЦ уже задолжала около 600 млн грн. Материалы в отношении руководства уже переданы в правоохранительные органы.

Также вице-премьер-министр сообщил, что почти в каждой области предприятия требуют проверки обоснования тарифов. «Я хочу сообщить, что непосредственно 21 предприятие сейчас будет проверять Госаудитслужба, чтобы те тарифы, которые установлены на местах, проверить их эффективность, и насколько они соответствуют действительности», – отметил Г. Зубко.

Министр регионального развития также подчеркнул: чтобы теплораспределительные предприятия не имели проблем с долгами, были созданы все условия, в том числе и по реструктуризации на 5 лет. Всего в распоряжении местных бюджетов находится около 234 млн грн и при рациональном использовании этих средств должно хватить для прохождения отопительного сезона. «У нас всех средства для прохождения отопительного сезона в первую очередь выделяются, и это ответственность местного самоуправления. Поэтому от того, насколько каждый город предусматривает в приоритете и регламентные работы, и подготовку к сезону – это уже зависит от руководителя. Вы видели, что есть города, которые привлекают кредитные средства, реструктуризируют и реконструируют свои предприятия, вкладывают в сети, в утепление домов. А есть те, которые ждут, что кто-то за них должен прийти и сделать», – отметил Г. Зубко.

Кроме того, министр отметил, что по графику установки домовых счетчиков «наилучшие области Черкасская и Николаевская, а самая худшая – Кировоградская».

Однако с накопившейся еще с прошлого отопительного сезона задолженностью населения за услуги ЖКХ далеко не все так радужно и спокойно. Согласно данным в июльском экспресс-выпуске Государственной службы статистики, население Украины в июне оплатило за жилищно-коммунальные услуги 6,2 млрд грн, тогда как начисленная за указанный период сумма составляла 4,4 млрд грн. Это значит, что украинцы погашают долги предыдущих периодов четвертый месяц подряд.

За электроэнергию население в июне оплатило 2,8 млрд грн, что на 2,6 % больше начисленной суммы. «Средние начисления за жилищно-коммунальные услуги с учетом электроэнергии (из расчета 150 кВт-ч) на одного владельца лицевого счета в июне 2019 года составили 659,6 грн», – говорится в сообщении.

Долги за ЖКУ у населения сохраняются и по итогам июня составляют:

- за поставки природного газа – 24,8 млрд грн (в апреле – 29,5 млрд грн, в мае – 26,2 млрд грн);
- за централизованное отопление и поставки горячей воды – 15,9 млрд грн (в апреле – 19,3 млрд грн, в мае – 16,8 млрд грн);
- за поставки электроэнергии – 5,2 млрд грн (в апреле – 5,8 млрд грн, в мае – 5,2 млрд грн);
- за содержание домов, сооружений и придомовых территорий – 4,8 млрд грн (в апреле и мае – 4,6 млрд грн);
- за централизованные поставки холодной воды и водоотведение – 3,9 млрд грн (в апреле – 3,6 млрд грн, в мае – 3,7 млрд грн);
- за вывоз бытовых отходов – 0,7 млрд грн (как в апреле и мае).

Общая сумма задолженности за месяц сократилась с 57,2 млрд грн – до 55,3 млрд грн.

Отметим, что на начало 2019 г. долги украинцев за ЖКУ составляли 55,6 млрд грн. Таким образом, за месяц задолженность сократилась на 1,9 млрд грн, но по итогам шести месяцев сумма сократилась только на 0,3 млрд грн.

При этом Кабинет Министров уменьшил на 13,56 млрд грн субвенцию из государственного бюджета местным бюджетам на субсидии. Причина – существенное сокращение количества их получателей.

Примером того, как накопившая задолженность за коммунальные услуги может негативно повлиять на ситуацию в грядущем отопительном сезоне является Криворожская теплоцентраль, которая обеспечивает теплом часть жителей Кривого Рога. Как заявил исполняющий обязанности главы Фонда государственного имущества Украины В. Трубаров, данное предприятие имеет самый низкий уровень расчетов за потребленный газ и уже задолжала НАК «Нафтогаз Украины» 1,7 млрд грн, что в значительной мере осложнит своевременное начало отопительного сезона в городе. «Начать отопительный сезон в Кривом Роге будет сложно. Слишком большой долг населения и коммунальных предприятий за потребленное тепло перед Криворожской теплоцентралью. Это не позволяет получить номинацию на газ в НАК «Нафтогаз Украины» на новый отопительный сезон», – написал он.

Другой важнейшей задачей в рамках подготовки к отопительному сезону привычно уже является необходимость решения внешнеполитических проблем, негативно влияющих на импорт энергоносителей.

Недавно секретарь Совета национальной безопасности и обороны (СНБО) Украины А. Данилюк указал на приоритетность решения вопроса энергетической безопасности, в частности в газоснабжении ввиду подготовки к новому отопительному сезону. «Мы должны этот вопрос решить, и здесь не может быть полумер», – заявил А. Данилюк на заседании экспертной группы по вопросам защиты интересов в энергетической сфере по актуальным угрозам национальной безопасности Украины в газовой сфере. По информации пресс-службы СНБО, участники заседания рассмотрели актуальные угрозы национальной безопасности Украины в газовой сфере и

вопросы разграничения видов деятельности НАК «Нафтогаз Украины» (анбандлинг).

Кроме того, представитель Президента в Кабмине А. Герус выразил обеспокоенность низкими запасами угля на складах генерирующих компаний перед осенне-зимним периодом. «У нас есть ситуация, когда у нас достаточно низкое накопление угля на складах, и у нас была острая дискуссия с компаниями теплового генерирования», – сказал А. Герус.

Он добавил, что в диалоге с крупными компаниями было акцентировано внимание на то, что использование запасов угля на складах в качестве шантажа ради получения высоких тарифов является недопустимым.

Представитель Президента в Кабмине также подчеркнул, что зимний период текущего года будет сложным, поскольку существуют споры с компанией «Газпром» по поводу транзита газа, которые могут повлиять на рынок газа в Украине.

Ранее А. Герус заявлял о том, что оснований для повышения тарифов на тепло нет при сегодняшней цене газа. При этом он не исключил изменение цены на газ осенью. «Я выступаю за свободный и конкурентный рынок везде, где это возможно. Но важно, чтобы действительно была конкуренция, от которой выиграет экономика и конечный потребитель. При сегодняшней цене газа оснований для повышения тарифов на тепло нет.

В тарифе учитывалась цена газа по состоянию на конец прошлого года, после этого она снизилась на 21 %. Однако все зависит от рыночных колебаний, как изменится цена осенью, поэтому я не могу давать точных прогнозов», – рассказал представитель В. Зеленского в Кабмине.

Отметим, что по оперативным данным АО «Укртрансгаз», с начала апреля по 17 августа 2019 г. Украина увеличила запасы природного газа в подземных хранилищах (ПХГ) в два раза (на 8,4 млрд кубометров) – до 17,2 млрд кубометров.

Этот объем превышает показатель запасов по состоянию на 17 августа 2018 г. на 24,5 %, 17 августа 2017 г. – на 22,2 %.

Хранилища страны с 1 по 17 августа пополнились на 1 млрд 318,26 млн кубометров, что составляет среднесуточное закачивание 77,5 млн кубометров, в июле оно составило 74,4 млн кубометров в сутки.

Кроме того, АО «Укртрансгаз» выполнил 65 % запланированных работ по ремонту и модернизации объектов газотранспортной системы (ГТС) Украины в рамках подготовки к отопительному сезону. «Комплексная техническая подготовка ГТС к зиме включает в себя как выполнение текущих производственных программ по диагностике, ремонтов и капитального строительства, так и проведение комплексов планово-профилактических и ремонтных работ», – сказано в сообщении пресслужбы.

В компании уточнили, что уже завершили восемь из 13 комплексов работ согласно графику на 2019 г., предварительно согласованному с российским «Газпромом» и операторами ГТС соседних стран.

Кроме того, как отметили в пресс-службе, ремонтные и профилактические работы прошли на 27 компрессорных станциях, обеспечивающих транспортировку газа по основным магистральным газопроводам. В течение мая-июля специалисты обследовали 113,2 км трубопроводов, отремонтировали 8,3 км магистральных газопроводов и семь газоперекачивающих агрегатов, а также восстановили 2 679 км линий связи и 15 км линий электропередач на объектах ГТС, заключили в «Укртрансгазе».

Также, согласно сообщениям компании, украинская ГТС готова к работе в условиях частичного или полного прекращения транзита российского газа в Европу.

В целях обеспечения независимости от транзита газа из РФ компания модернизировала пять компрессорных станций для работы в реверсном режиме. Это позволит обеспечить транспортировку газа из европейских стран и с подземных газохранилищ на западе Украины в южные и восточные регионы.

«На компрессорных станциях «Хуст», «Гусятин», «Бар» и «Александровка» построены новые обвязки, благодаря которым удалось расширить возможности ГТС для оперативного перераспределения газовых потоков», – отчитались в «Укртрансгазе».

Также в компании напомнили, что в январе 2009 г. украинская ГТС уже работала в условиях отсутствия транзита, и на то время возможности перейти на реверсный режим не было. Тогда для устранения газового кризиса реализовали временную схему транспортировки газа «запад-восток».

В тоже время «Укртрансгаз» и «Молдовагаз» согласовали технические решения по созданию необходимых мощностей для начала поставок природного газа из Румынии в Украину. Транзит газа будет осуществляться путем реверса по системе трансбалканских трубопроводов.

Ожидается, что уже с 1 января 2020 г. в Украину будет импортироваться 1,5 млрд кубометров газа в год. «Для Украины и Молдовы этот проект имеет стратегическое значение, поскольку, диверсифицировав пути поставок газа, оба государства повысят надежность и бесперебойность обеспечения топливом своих потребителей», – уточнили в «Укртрансгазе».

Впрочем, все эти действия компании-оператора неплохо смотрятся в оперативно-тактическом плане, но, к сожалению, не решают вопрос стратегический – транзита. Согласно ранее озвученному прогнозу секретаря Совета национальной безопасности и обороны Украины А. Данилюка, переговоры с РФ относительно нового контракта о транзите газа через территорию Украины пройдут после формирования нового правительства.

«Переговоры состоятся, скорее всего, уже после того, как будет сформировано новое правительство и будет назначен министр энергетики, который и будет ответственен за эти переговоры», – сказал он.

При этом секретарь СНБО отметил, что для Украины вопрос транзита газа через ее территорию – не только финансовый, но и вопрос безопасности

и геополитики. «Переговоры проходят между двумя компаниями – НАК «Нафтогаз» и «Газпром», а также между правительствами. Миссия для каких-то третьих сил, тем более политических сил, не предусмотрена и не может быть», – сказал А. Данилюк.

Также, все более в полный рост и с особой остротой встает вопрос об обеспечении накануне отопительного сезона углем отечественной тепловой генерации. Так, запасы угля на складах тепловых электростанций энергогенерирующих компаний (ГК ТЭС) Украины по состоянию на 19 августа составляют 753,4 тыс. т, что на 46 % (639,2 тыс. т) меньше, чем годом ранее. Об этом свидетельствуют оперативные данные Министерства энергетики и угольной промышленности.

Запасы угля антрацитового группы в настоящее время составляют 262,8 тыс. т, что на 8,1 % (19,7 тыс. т) больше прошлогодних. Запасы угля газовой группы равны 490,6 тыс. т, что в 2,3 раза (или на 659 тыс. т) меньше, чем год назад.

Запасы угля (антрацитового и газового) на складах теплоэлектростанций (ТЭС) в настоящее время составляют 164,6 тыс. т, что в два раза меньше, чем годом ранее.

Как сообщалось, потребление энергетических марок углей ТЭС и ТЭС страны в 2018 г. увеличилось на 5,7 % (на 1 млн 408,7 тыс. т) по сравнению с 2017 г. – до 26,22 млн т.

Отметим, что после введения правительством России в начале лета торговых ограничений на поставку угля в Украину объемы импорта сократились до 85,3 % за месяц.

В частности, данные Центрального диспетчерского управления топливно-энергетического комплекса России свидетельствуют, что экспорт российского угля в Украину еще в июне сократился на 85,3 % (или на 750 тыс. т) – до 129 300 т. Так, за полгода поставки сократились на 11,1 % (или на 556 тыс. т) – до 4,9 млн т.

Если ранее, как в прошлые годы, так и в период за январь-май нынешнего, поставки российского угля в Украину росли, то динамика июня радикально изменила тенденцию. Так, уголь вывозился с шахт Ростовской и Кемеровской областей. Согласно торговых санкций РФ, для того, чтобы и дальше продолжать поставлять уголь в Украину, российским производителям необходимо получить «специальное разрешение», которое выдается сроком на 1 месяц.

В российских источниках указано также, что часть угля из РФ до сих пор продолжают поставлять через территорию Беларуси, о чем свидетельствует наращивание объемов поставок угля из Беларуси в нашу страну. Таким образом, российские поставщики избегают необходимости получения специальных разрешений.

Сложившаяся ситуация привела к тому, что, например, Луганская ТЭС («ДТЭК Востокэнерго») 29 июля 2019 г. из-за дефицита угля перешла на сжигание природного газа. Поставки угля на ТЭС с апреля 2017 г.

осуществляются с актива группы «ДТЭК» в РФ – шахтоуправление «Обуховская» (Ростовская обл.), так как станция может получать уголь по железной дороге только с российской территории. Железнодорожных подъездов к Луганской ТЭС по контролируемой украинскими властями территории нет.

В октябре 2018 г. возникла ситуация, при которой Российская железная дорога перестала подтверждать отгрузку угля в адрес Луганской ТЭС из-за невыдачи квот на поставки. Станция вынуждена была перейти на сжигание газа. Данная ситуация разрешилась к середине ноября 2018 г. после возобновления поставок антрацита с ШУ «Обуховская».

В настоящее время из объединенной энергосистемы Украины по цепочке воздушных линий 110 кВ можно обеспечить для Луганской области только 60 МВт. В случае остановки Луганской ТЭС на контролируемой территории Луганской области возникнет дефицит мощности в 180–220 МВт.

Кабмин Украины 14 августа с целью предотвращения чрезвычайной ситуации на Луганской ТЭС, находящейся в «обособленном» острове, обязал «Нафтогаз» поставлять газ для станции по цене в 2,895 тыс. грн/1 тыс. куб. м (без учета НДС и тарифов на транспортировку и распределения).

По данным Министерства экономического развития и торговли, средняя таможенная стоимость импортируемого газа в июле составила 4,812 тыс. грн/тыс. куб. м. На Украинской энергетической бирже в июле (с поставкой в августе) газ продавался по цене 4,654 тыс. грн/тыс. куб. м. В свою очередь, «Нафтогаз» в июле предлагал на август на условиях предоплаты газ для промышленности по цене 4,64 грн/тыс. куб. м.

В НАК «Нафтогаз Украины» заявили, что поставка НАКом природного газа для Луганской ТЭС на утвержденных Кабинетом Министров условиях ежемесячно будет причинять госкомпаниям убыток от 120 до 300 млн грн, заявили в НАК.

Впрочем, позже Премьер-министр В. Гройсман инициировал правительственное совещание при участии руководства Министерства энергетики и угольной промышленности и представителя Президента в Кабмине А. Геруса. «Во время совещания принято решение об обеспечении субъектов генерации энергоносителями без применения регулируемой специальной цены. Соответствующее решение будет принято на очередном заседании правительства», – сообщили в Кабмине.

НЭК «Укрэнерго» также поручено ускорить реализацию проекта строительства второй линии энергообеспечения потребителей в Луганской обл.

Таким образом, следует констатировать существование ряда серьезных нерешенных проблем в процессе подготовки к будущему отопительному сезону. Это – и незавершенный процесс формирования высших органов исполнительной власти, и привычные уже проблемы с финансовым и материально-техническим состоянием объектов энергетической отрасли, и обеспеченность ее энергоносителями, и социально-экономическая проблема

накопившихся долгов как в сфере ЖКУ, так и промышленных потребителей. Остро стоит вопрос упорядочения в сфере тарифообразования. Новому составу Кабинета Министров предстоят нелегкие и непростые решения накопленных проблем.

При написании материала использовались такие источники: сайт Министерства топлива и угольной энергетики Украины <http://mre.kmu.gov.ua>, сайт НАК Нафтогаз Украины <http://www.naftogaz.com>, НЭК Укрэнерго URL:<https://ua.energy>, сайт НАК Нафтогаз Украины <http://www.naftogaz.com>, Liga.net <http://www.liga.net>, Энергетика Украины <http://uaenergy.com.ua>, EnKorr <http://enkorr.com.ua>, Интерфакс-Украина <http://interfax.com.ua>, Украинские новости URL:<https://ukranews.com>, НВ-Бизнес <http://biz.nv.ua/>, Liga.net <http://www.liga.net>, Бизнес-Цензор URL:<https://biz.censor.net.ua/>, Фокус URL:<https://focus.ua>).

Військова сфера

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Назначение генерал-лейтенанта В. Кравченко на должность командующего Операции Объединенных сил на Донбассе

5 августа Президент Украины В. Зеленский уволил с должности командующего Операции Объединенных сил на Донбассе А. Сырского (назначен на должность командующего Сухопутными войсками ВСУ) и на эту должность назначил генерал-лейтенанта В. Кравченко.

Сразу следует оговориться, что новый командующий ООС – личность не медийная. О непубличности В. Кравченко говорит отсутствие у него собственных страниц в социальных сетях, а также страницы в Википедии, в отличие от всех его предшественников на этой должности. Кроме этого, назначили В. Кравченко на должность простым указом, без официального представления Президентом и поездки на Донбасс с пресс-конференцией.

Из доступной информации известно, что до назначения командующим ООС В. Кравченко командовал войсками оперативного командования «Север» Сухопутных войск Вооруженных сил Украины. На эту должность его назначили в 2017 г. До этого он был заместителем начальника штаба ОК «Север».

В декабре 2014 г. указом экс-президента Украины П. Порошенко В. Кравченко присвоили звание генерал-майора, а в 2018 г. – генерал-лейтенанта.

Известно, что имеет боевой опыт. Был руководителем сектора «А» (Луганская обл.) во время АТО летом 2014 г., – вспоминает экс-заместитель

руководителя областной военно-гражданской администрации Ю. Клименко. Всего на Луганщине был 4 или 5 раз по ротации – сначала как руководитель сектора, потом как руководитель оперативно-тактической группировки «Север». Последний раз – в 2018 г.

«Он очень простой в общении. Жил в спартанских условиях. У него и сын, и племянник с 2014 года в АТО. К сожалению, племянник погиб во время боевых действий. Он не боится брать на себя ответственность. Постоянно следит за ситуацией. Часто выезжает на передовую», – говорит Ю. Клименко.

Волонтер Р. Доник на своей странице в Facebook также отметил, что в начале боевых действий на Донбассе В. Кравченко командовал сектором «А», а позже – оперативно-тактической группировкой. «Войну начинал в ОК (оперативное командование). Офицер грамотный. Простой в общении, в хорошем смысле. В начале войны командовал сектором «А». После этого командовал ОТУ. Войны не боится. С россиянами свои счеты. Сын и племянник с самого начала на войне. Племянник погиб», – написал волонтер.

Бывший спикер Генерального штаба ВСУ В. Волошин рассказал в комментарии изданию «Обозреватель», что новый командующий является настоящим патриотом и не отдаст ни пяди украинской земли. В. Волошин отметил, что В. Кравченко пользуется большим авторитетом в армии абсолютно заслуженно. Как убежден В. Волошин, В. Кравченко «действительно будет четко придерживаться всех законов, всех распоряжений и всех приказов. Он не отдаст ни пяди украинской земли».

Эксперт отметил: «Под его личным руководством я служил недолго в АТО в 2015 году. Но при этом я знаю его, прежде всего, как порядочного офицера и генерала, как мужчину, который всегда свое слово сдерживает. Кроме того, он военный профессионал, которых в армии очень ценят. Подчиненные с уважением к нему относятся, также его ценит руководство и командование».

Отмечается также, что генерал-лейтенант В. Кравченко, назначенный новым командующим ООС на Донбассе, никогда не был фигурантом скандалов. «Это говорит о его отношении к подчиненным, отношении к делу», – считает экс-начальник пресс-центра АТО Р. Туровец.

Комментируя истерику, которую это назначение вызвало в террористической «ДНР» и у российских пропагандистов, он заметил: «Если любой украинский военный может представлять угрозу для российской армии, это огромный плюс для этого офицера или сержанта. Значит, всё в порядке».

Говоря о решениях, которые тот должен принять, он напомнил о том, что «командующего ООС нельзя назвать самостоятельной фигурой, он подчиняется высшему руководству». «Но там, где необходимо принимать самостоятельные решения, он будет принимать правильные решения», – сказал Р. Туровец.

«Исходя из того, какие задачи возложены на ООС на сегодняшний день, никаких новых решений он принимать не будет. Есть четко определенные задания, четко определенные полномочия. И он будет продолжать их выполнять», – спрогнозировал офицер.

Первый заместитель председателя Союза офицеров Украины Е. Лупаков также отмечает, что генерал-лейтенант В. Кравченко, назначенный новым командующим Операции Объединенных сил на Донбассе, является настоящим боевым генералом, имеющим боевой опыт и пользующимся уважением военнослужащих. «Это одно из немногих правильных решений, принятых новой властью», – заявил он.

«К сожалению, я не знаком с ним лично, но из имеющейся информации, и не только от россиян, я знаю, что он действительно боевой генерал, который знает свое дело, который имеет боевой опыт и которого уважают военные», – сообщил Е. Лупаков.

По его оценкам, это назначение «будет иметь позитивные последствия».

Отвечая на вопрос, какие решения необходимо принять командующему ООС в первую очередь, он сказал: «Навести порядок на передовой и решить вопрос с мгновенным ответом на обстрелы».

«Средства для мгновенного определения места выстрела – и американские, и наши – у нас есть. И ответка должна быть мгновенной и без дополнительных команд. У подводников дается команда «погружение», и весь экипаж знает, что делать, только по одной команде. Так же и здесь: есть выстрел – есть ответка», – подчеркнул офицер.

Впрочем, волонтер Р. Доник предположил, что назначение В. Кравченко, вероятно, связано с повышением А. Сырского (возглавил Сухопутные войска ВСУ), а не с «запретами огня». По его словам, если бы власть хотела запретить ведение огня, в зону ООС прислали бы другого генерала. «В общем, пока паниковать нет причин», – резюмировал волонтер.

Как уже отмечалось выше, в террористической «ДНР» забили тревогу из-за назначения генерал-лейтенанта В. Кравченко новым командующим Операции Объединенных сил на Донбассе.

Так, в эфире пропагандистской программы «60 минут» на телеканале «Россия 1» одиозный террорист, «начальник пресс-службы народной милиции ДНР» Д. Бессонов заявил, что делом всей жизни В. Кравченко является борьба с Россией и что он является одним из наиболее принципиальных генералов современной армии Украины.

«Кравченко, во-первых, очень сильно отличается от других украинских генералов своей воинственностью и скромностью в быту. В его голове только война. В его голове только желание быть великим прославленным полководцем, таким себе украинским наполеоном. Он помешан на войне! Кроме того, он уже на первом совещании своем дал команду, что ежедневно у них должны быть какие-то победы. Также Кравченко понимает важность информационной войны», – обеспокоенно высказался коллаборационист.

Следует также отметить, что новость о том, что новым командующим Операции Объединенных сил на Донбассе стал генерал-лейтенант В. Кравченко, вызвала бурную реакцию и среди российских пропагандистов.

Так, скандальная ведущая программы «60 минут» на телеканале «Россия 1» О. Скабеева закатила в прямом эфире скандал по этому поводу и перешла на оскорбления в адрес высшего политического и военного руководства Украины.

«Складывается полное ощущение, что Зеленский издевается или его взяли в плен «бандеровцы», может быть, сам Порошенко – не знаю. Дело в том, что новый украинский президент, чтобы завершить войну на Донбассе, поменял командующего ВСУ на Донбассе. И теперь эту должность занимает человек, который целью всей своей жизни обозначил борьбу с Москвией! Мол, не умру и даже на пенсию не уйду, пока не возьму Кремль», – вскипела топ-пропагандистка, не удосужившись даже правильно назвать должность командующего ООС.

«Знакомьтесь, официальный русофоб, так сам себя называет Владимир Кравченко. Говорит, что у него с Путиным личные счеты. Известно, что генеральские погоны он получил при Порошенко. Его лучший друг, и это тоже не шутка, хотя вообще, конечно, идиотизм, – главный декоммунизатор Украины Вятрович. Мы его тоже прекрасно знаем. С Вятровичем генерал регулярно устраивает всевозможные реконструкции и всякий раз очень драматично захватывает Москву. В том числе Кремль, разумеется», – язвительно добавила О. Скабеева.

Данное заявление основывается на том, что, как сообщается на сайте Оперативного командования «Север», под эгидой генерал-лейтенанта в конце июня отмечалась годовщина Конотопской битвы (1659 г.), когда козаки гетьмана И. Выговского разбили российское войско.

«Изюминкой праздника стала батально-историческая реконструкция фрагментов разгрома московского войска. Реконструкция событий 1659 г. началась действием под названием «Удар по осадным вкраплениям московских войск» и продолжилась вечером спектаклем «Разгром московского войска», – говорится на сайте «Севера».

Кроме этого, Оперативное командование «Север» и Национальный институт национальной памяти приняли меморандум о сотрудничестве. Подписали документ генерал-лейтенант В. Кравченко и председатель УИНП В. Вятрович. Меморандум предусматривает налаживание партнерских отношений и сотрудничества в рамках мероприятий национально-патриотического воспитания молодежи и военнослужащих Вооруженных сил Украины.

После этого в студии пропагандистской передачи включили досье на В. Кравченко, подготовленное украинскими журналистами, а также сделали обзор блогосферы, в котором известные украинцы рассказали о глубоком патриотизме и профессионализме нового командующего ООС. Это еще больше разозлило О. Скабееву и она, не выбирая выражений, перешла на

ругательства. «Я бы, конечно, сказала, что как можно быть таким идиотом, если бы не была сейчас на российском центральном телевидении. Наверное, по телевизору так неприлично выражаться, а также «братский» народ, соседнее государство, Зеленский-миротворец. И тем не менее, как можно быть таким идиотом?! Вот как он собирается завершать войну?! Личные счеты с Путиным и захват Кремля!» – выкрикнула одиозная ведущая.

В целом же большинство экспертов сходятся во мнении, что в последних кадровых изменениях в Вооруженных силах нет политики. Это попытка повысить качество управления ВСУ до назначения нового министра обороны.

Также данные кадровые перестановки не являются чем-то революционным. Все эти назначения сделаны по представлению начальника Генерального штаба Р. Хомчака.

В частности, руководитель Центра военно-правовых исследований А. Мусиенко считает, что после смены командующего ООС характер проведения операции не должен измениться. «Возможно, новый командующий внесет свой стиль руководства, но радикальных изменений ждать не стоит. Все планы разработаны Генштабом и выполняются, вектор останется тот же», – отметил он.

Со своей стороны, политолог О. Лисный в комментарии «Слову и Делу» выразил мнение, что ничего революционного в том, что В. Зеленский меняет командование ООС, нет: «В замене ничего удивительного нет. Мы видим, что сейчас формируется президентская вертикаль по всем направлениям. Президент хочет быть уверен в тех кадрах, которые будут руководить войсками. Ему нужны люди, которым он доверяет. В принципе, в этой ситуации – это нормально. Кроме того, это говорит о том, что новый Президент серьезно относится к армии, развеивает миф о том, что ему эта сфера непонятна», – отметил О. Лисный.

На самом деле, главнокомандующий – это просто функция, а руководство как раз за такими постами. Замена командующего ООС – сугубо кадровая работа на перспективу, уточнил он.

«Как мы видим по нынешней ситуации, везде ставятся свои люди в хорошем смысле слова. Заменяются кадры предыдущей власти на свои. Это нормально. Пока что делать выводы, хорошо это или плохо, рано. Будет видно по тому, как будет развиваться ситуация в армии», – подчеркнул эксперт.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

7 серпня 2019 р. відбулася зустріч президента Національної академії наук України, академіка Б. Патона з головою політичної партії «Слуга народу» Д. Разумковим.

Під час зустрічі обговорювалися, зокрема, питання науково-експертного забезпечення законотворчої діяльності Верховної Ради України 9-го скликання.

Довідково: За даними Центральної виборчої комісії України, представники партії «Слуга народу» отримують 254 мандати у Верховній Раді України 9-го скликання. Д. Разумков, за прогнозами експертів, має очолити новообраний парламент (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 08.08).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск №29, 27 липня – 16 серпня 2019 р.) вийшла друком стаття старшого наукового співробітника Інституту економіки та прогнозування НАН України, кандидата технічних наук В. Хаустова, присвячена пріоритетним напрямам патентування в Україні.

Автор статті зауважує: «Період заміщення технологічних укладів створює для відстаючих, таких як Україна, країн вікно можливостей для ривка. Пріоритетні напрями патентування в Україні належать до базових та експортоорієнтованих галузей національної економіки третього та четвертого технологічних укладів, на відміну від загальносвітових тенденцій щодо пріоритетів патентування галузей п'ятого технологічного укладу. Ця тенденція в майбутньому неминуче призведе до ще більшого відставання України від провідних країн світу й остаточної втрати можливості змінити економічну ситуацію в країні».

В. Хаустов звертається до міжнародного досвіду: «Між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, а також між регіонами зберігається розрив з точки зору володіння активами промислової власності та їх використання. Насамперед це стосується подач заявок на патент на винахід. Дані свідчать про надзвичайно високу активність патентування в азійських країнах, питома вага яких збільшилася за десять років з 40,7 % до 65,1 %, а щорічний приріст подач заявок становив 8,3 %. Стрімкий злет Китаю та Республіки Корея також підтверджується даними у світових рейтингах патентування. Зокрема, у період з 1985-го по 2017 рр. кількість подач заявок до офісу Китаю збільшилася у понад 160 разів, Республіки Корея – у майже 20, тоді як до офісу США – у 5,3; Європейського патентного офісу – у 4,5;

офісу Японії – у 1,06 рази. Та попри те, що розрив між країнами щодо володіння активами промислової власності та їх використання зростає, потенціал активності українських винахідників поки що дає можливість Україні зберігати достатньо високі глобальні рейтингові позиції за узагальненим індикатором активності щодо подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження».

Учений окреслює актуальне місце України у міжнародних рейтингах: «Згідно з даними щорічних доповідей Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) “Світові індикатори в сфері інтелектуальної власності”, Україна перебуває у групі країн-лідерів за узагальненим індикатором активності щодо подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження у 2014-му та 2017 рр. Наша країна у 2017-му посіла 27-ме місце за кількістю подач заявок на патент на винахід. При цьому чітко простежується значне розшарування серед країн першої п'ятірки, в яких кількість подач заявок обчислюється сотнями тисяч, наступних 12, де цей показник становить десятки тисяч, і ще десяти країн, серед яких і Україна, для яких кількість подач на рік дорівнює 4–9,7 тис. І хоча дещо гірші позиції Україна посідає за показником подач заявок на винахід за міжнародною процедурою – лише 40-е місце, але має високі позиції у рейтингах за кількістю подач заявок на патент на промислові зразки. А за подачами заявок на патент на корисну модель Україна взагалі четверта у топ-20 країн»...

В. Хаустов стверджує наступне: «У найближчі роки одним із перспективних шляхів зростання національної економіки має стати визначення пріоритетних галузей промисловості відповідно до переліку зазначених стратегічних технологій, на яких слід сконцентрувати обмежені організаційні, фінансові, наукові та виробничі можливості країни. При цьому слід враховувати, що роботу з технологічного передбачення пов'язано з пошуком тих сфер діяльності, в яких Україна має хороші передумови виходу на світові ринки, та наданням необхідного організаційного, наукового, фінансового та інших видів забезпечення. Одним із таких мало поширених заходів в Україні має стати підтримка винахідництва у забезпеченні охорони прав на об'єкти права промислової власності. На сучасному етапі розвитку людства визнається домінування п'ятого технологічного укладу. Його ядром є електроніка, обчислювальна й оптоелектронна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, роботобудування, інформаційні послуги. Нині формується відтворювальна система нового, шостого технологічного укладу. Його ядро – наноелектроніка, молекулярна і нанофотоніка, наноматеріали і наноструктуровані покриття, оптичні наноматеріали, наногетерогенні системи, нанобіотехнології тощо. Саме вони визначатимуть глобальний економічний розвиток у найближчі два-три десятиліття. Основними галузями шостого укладу залишаються провідні сектори п'ятого укладу, зокрема, електротехнічний, авіаційний, ракетно-космічний, атомний, а також приладобудування, верстатобудування, освіта, зв'язок, інформаційно-комунікативний сектор, фармацевтика, насінництво тощо... Новий уклад

розвивається, незважаючи на кризові явища у світовій економіці. Нано-, біо-, інформаційно-комунікаційні технології трансформують промисловість, збільшуючи ефективність, знижуючи матеріаломісткість і енергоємність виробництва від трьох до п'яти і навіть до десяти разів у низці галузей. Якісний стрибок відбудеться через 5–7 років після завершення структурної перебудови провідних економік світу. В Україні домінує відтворення виробництва третього технологічного укладу. Відповідно, майже 95 % вітчизняної продукції належать до виробництв третього та четвертого технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок упровадження нових технологій в Україні оцінюється лише у 0,7–1 %. Період заміщення технологічних укладів створює для відстаючих, таких як Україна, країн вікно можливостей для ривка. Саме в такий спосіб відбувалися прориви у минулому столітті: Японія й Західна Європа були відновлені на основі четвертого технологічного укладу, швидке зростання якого вивело їх у світові лідери. Випереджальне освоєння ключового фактора та формування ядра нового технологічного укладу можуть дати Україні поштовх до структурної перебудови економіки та забезпечення її стійкості. Реалізація цього передбачає визначення пріоритетів технологічного розвитку з використанням методології технологічного передбачення, науково-технологічного прогнозування, а також нормативно-законодавчого вдосконалення; проведення порівняльного аналізу патентної активності за класами вітчизняних винахідників і винахідників провідних країн світу з метою виявлення класів патентування, за якими потрібно запровадити стимулюючі методи державного регулювання охорони прав»...

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: https://dt.ua/macrolevel/patent-na-rozvitok-318729_.html (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.07).

***

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск №29, 27 липня – 16 серпня 2019 р.) вийшла друком стаття заступника директора з наукової роботи Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України, доктора економічних наук В. Соловйова, присвячена екскурсу у нетрі документалістики з галузі науково-технічної та інноваційної політики України.

Автор статті пояснює актуалізацію в українському дискурсі певних неологізмів, які стосуються інновацій: «Віднедавна в лексиконі спочатку “читацької” публіки, а згодом і тих, хто “наділений владою”, з'явилися терміни, що стосуються інновацій. За кордоном, у зоні їх появи, ці неологізми узагальнено відбивали деякі організаційно-економічні дії, необхідні для виконання важливих для суспільства завдань із управління виробництвом та/або соціальними процесами. До нас, громадян України, сенс цих термінів доходив у кращому разі через їхню етимологію, а отже,

вони у нас від самого початку мають метафоричне значення. На початку незалежності високопоставлені чиновники (в кращому сенсі цього слова), готуючи законодавчі і нормативні акти, намагалися розібратися не лише в етимології, а й у суті цих термінів. Це було ще за тих часів, коли Національна академія наук України, відповідно до Конституції України, мала право законодавчої ініціативи (так було до кінця 1995 р.), і, напевно, тому чиновники по роз'ясненню зверталися саме до НАН України. Наприклад, коли готувалося до підписання у Л. Кучми розпорядження “Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів”, до нас надійшов лист із юридичного підрозділу Адміністрації президента України, де юристи чесно зізнавалися, що з низкою термінів у пояснювальній записці до цього розпорядження вони стикаються вперше і тому просять нас надіслати їм бодай на сторінку глосарій, завізувавши його у юриста, якому б вони довіряли. Ми підготували такий глосарій, завізували його у Анатолія Павловича Заєця, який тоді працював у секторі правової експертизи апарату Верховної Ради України й уже непогано орієнтувався у термінологічних тонкощах закордонного законодавства, і розпорядження було підписано. І має, до речі, змістовний сенс донині. На жаль, сьогодні, коли чиновники інтерпретують терміни, що стосуються сутності інноваційної діяльності, однозначно перемагає навіть не метафора, а повсякденне вживання цих термінів у найближчому до чиновників оточенні. Цей факт було вкотре продемонстровано 11 липня, коли прем'єр-міністр України і міністр фінансів презентували Український національний фонд стартапів у розмірі 390 млн грн з перспективою його зростання до 4 млрд. Нагадаємо, що Мінфін завжди був проти будь-яких пільг і податкових послаблень для підтримки науки з метою технологічного розвитку, оскільки вважав, що ці пільги та податкові послаблення є незаконними. Аж ось – зміна курсу на 180 градусів, що дасть змогу вже з вересня цього року отримувати у середньому 2 млн грн на кожен новостворений стартап, який пройшов конкурсний відбір. Щоправда, є сумніви у тому, чи правильно розуміють представники наглядової ради Фонду економічну сутність стартапів, які можуть отримати грантове фінансування в розмірі близько 2 млн грн. Принаймні, з відповідей представників наглядової ради не випливає наявності у них узагальнених відомостей стосовно досвіду діяльності раніше створених стартапів в Україні. Тобто передбачається, що завдання пошуку тимчасовими структурами, що переможуть у конкурсному відборі, бізнес-моделі, найприйнятнішої для сьогоднішніх економічних умов, з огляду на завдання інтеграції з Європою в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС, розв'язуватиметься з нуля. Та навіть, якщо якимось дивом вдасться експериментально “намацати” ефективну бізнес-модель, для її відтворюваності й масштабованості необхідний масовий потік стартапів. Освоївши 390 млн грн новоствореного фонду, можна буде впродовж двох років запустити процес створення 200 стартапів, з яких, згідно з наявною у світі статистикою, в найближчі три-п'ять років виживе близько 20 малих

підприємств, із яких, своєю чергою, знов-таки відповідно до світової статистики, інноваційними можуть стати не більш як два малих підприємства. Замало для відтворюваності й масштабованості. Ось, наприклад, у Берліні новий стартап створюється кожні 20 хвилин, настільки інтенсивний процес потребує більш як 2 млрд євро витрат на рік. Такими ж приблизно є темпи створення стартапів у Лондоні. Беручи до уваги ці факти, таку ініціативу можна розцінити виключно як політичну піар-кампанію».

В. Соловійов підкреслює: «У разі, якщо в уряді з'являться справді серйозні наміри щодо посилення вітчизняної інноваційної інфраструктури, зокрема й за допомогою стартапів, навряд чи варто ігнорувати експертні можливості академічної науки, як це було під час підготування проекту нещодавно поспішно затвердженої урядом “Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року”, попри те, що Національна академія наук України дала на цей проект різко негативний відгук...

Ухвалення такої стратегії Кабінетом Міністрів нічим іншим, як політичною кон'юнктурою, пояснити не можна. Ситуація ускладнюється тим, що відповідальність за інноваційний розвиток України в травні 2018 р. було розподілено між Міністерством освіти і науки та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Образно кажучи, і одне міністерство – міс Інновація, й друге міністерство – теж міс Інновація. Тому, напевно, з-під пера цих міністерств і виходять документи, що визначають науково-технічну та інноваційну політику, які можна назвати хіба що дітьми одностатевих шлюбів (тобто ляльками). Насторожує також той факт, що заходи в Україні, які стосуються проблем тієї ж-таки України, починають проводити виключно англійською мовою. Тут можна згадати семінар на тему “Прискорення досліджень та інновацій в Україні – роль науки в українському інноваційному розвитку” (Fostering Research and Innovation in Ukraine – The role of science in the Ukrainian innovations development), який проводився під егідою МОН України на початку 2019 р. Або інформаційний захід European Innovation Council Roadshow 24 липня цього року. Обмеження спілкування українською мовою на заходах, що проводяться в Україні та безпосередньо стосуються проблем України, є принизливим фактом. Таке неможливо собі уявити, скажімо, на території Франції, яку деякі вітчизняні “експерти” люблять наводити як приклад для України»...

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: https://dt.ua/SCIENCE/chudes-a-v-resheti-318711_.html (**Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.07.**)

***

26 липня 2019 р. на сайті українського ділового тижневика «Деловая столица» було опубліковано статтю старшого наукового співробітника Інституту історії України НАН України, кандидата історичних наук Т. Євсєвої, присвячену подіям 1919 р., коли у Константинополі, місті, звідки Київ отримав хрещення, місія уряду УНР Директорії під

керівництвом О. Лотоцького розгорнула справжнісінькі баталії за збереження української державності та визнання автокефалії церкви.

Автор статті окреслює політичну ситуацію того періоду: «Політичні та воєнні обставини кінця 1918-го – першої половини 1919-го склалися для української державності вкрай несприятливо. Ідеологічні розбіжності, взаємна недовіра не дозволили прихильникам гетьмана Павла Скоропадського та соціалістам Директорії об'єднати військові зусилля у боротьбі за Україну. У січні 1919-го під впливом більшовицької агітації українське військо тануло, Директорія під натиском червоних іхтамнетов мусила залишити Київ та продовжувати боротьбу за державність, закріпившись у Кам'янці-Подільському. Перед активними діями УНР постав вибір: або залишитися у Києві, або виїхати за кордон з численними дипломатичними місіями. Над цим задумався і тимчасовий комісар Комісаріату культів УНР (а перед тим – міністр Ісповідань в уряді гетьмана Павла Скоропадського) Олександр Лотоцький. Окупація червоними Києва у лютому 1918-го нагадувала, що залишатися в Україні ризиковано. Повагавшись, вирішили виїхати і Лотоцькі. Дипломатичні вакансії швидко вичерпалися, однак Директорія в останню мить вирішила вислати новий склад Посольства до Царгороду, де український посол Михайло Суковкін після падіння гетьманського уряду перейшов на відверто проросійські позиції і занедбав свої посадові обов'язки. Ця місія була для України надважливою. По війні 1914–1918 років Туреччина стала об'єктом прискіпливої уваги Антанти. У жовтні 1918-го турецьку столицю Стамбул зайняло англійське військо, місто кілька років називалося Константинополем. Звідси відкривалися шляхи до країн Близького Сходу, координувалися дипломатичні та військові заходи, пов'язані з Балканами, Півднем Європи та Україною. У Константинополі українські урядовці сподівалися знайти розв'язання проблеми автокефалії церкви в Україні».

Автор описує поїздку дипломатичної місії О. Лотоцького, яка вирушила з Києва наприкінці січня 1919 р. «Неймовірними зусиллями Олександр Лотоцький у травні-червні домігся визнання його повноважень з боку уряду Туреччини і представництв Антанти. Повністю зосередитися на захисті інтересів держави Посольство змогло аж у липні. Уряд УНР дипломатичними засобами намагався організувати протидію більшовицькій окупації України».

Автор статті описує і налагодження стосунків з Вселенським престолом Посольства УНР: «По смерті патріарха Германа V катедра була вакантною, з жовтня 1918-го її посідав місцезблоститель (locumtenens) митрополит Пруській Доротей (Маммеліс). Ще 15 січня 1919-го радник Посольства Олександр Кобилянський подав прохання до Вселенської патріархії про визнання автокефалії УПЦ відповідно до закону Директорії УНР від 1 січня 1919-го. (...) Однак дипломатичні зусилля у цій царині були приреченими. І не лише тому, що греки остерігалися “відродження пошматованого російського велетня, та тяжкої помсти за порушення його

інтересів”. Позначилося й те, що уряд Директорії не контролював української території, а також повна відсутність підтримки української автокефалії з боку проросійського єпископату та сумно відомий грудневий арешт ієрархів у Києві. До липня 1919-го, проїхавши майже всі православні країни Європи, у Константинополі опинилися митрополит Одеський Платон, професор КДА Федір Титов, архієпископ Кишинівський Анастасій, київський вікарний єпископ Никодим, архієпископ Олексій, та самі арештанти – “мученики” – єпископ Євлогій та митрополит Київський Антоній. Навіть залишившись без своїх катедр, вони скрізь поводитися на чужій канонічній території як повноправні єпархіальні архієреї та принагідно дискредитували українську владу. Так, у листі до митрополита Афінського владика Платон оповідав, що “з борода та голови митрополита Антонія, з наказу української влади, вищипано по одному волоску усю рослинність, аби тим сплюгавити православну його ієрархічну гідність до вигляду католицького ксьондза”. Користуючись присутністю добровольців, проросійські владики аналогічним чином тиснули на Фанар аж до повернення на Батьківщину у серпні 1919-го, а їх авторитет, підкріплений рішеннями Всеукраїнського собору 1918-го зберегти єдність з РПЦ, був вищим від будь-яких нот і рефератів українських дипломатів. Отже, з таких знайомих нам сьогодні розповідей про “українські звірства” розпочалася столітня боротьба з Москвою за автокефалію біля самого Вселенського престолу».

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: http://www.dsnews.ua/nasha_revolyutsiya_1917/-vishchipano-usyu-rostinnist-yak-ukrayintsi-v-konstantinopoli-26072019200000 (**Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 01.08).

***

4 липня 2019 р. на сайті науково-популярного журналу «Куншт» було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу сигнальних систем клітини Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, кандидата біологічних наук О. Скорохода, присвячену тому, чому люди здатні робити неможливі на перший погляд речі.

Автор статті роз’яснює чому саме мозок грає визначну роль в досягненні спортивних успіхів, що впливає на наші рішення під час фізичних навантажень і чи зрештою можливо «обдурити» мозок в умовах, екстремальних для нашого тіла.

О. Скороход пише: «100 мільярдів – саме така кількість нейронів, згідно з підрахунками, налічується в головному мозку дорослої людини. При вазі у 1,5–2,1 кг, що становить лише близько 2 % маси всього тіла, мозок відповідає за виконання найрізноманітніших завдань: від контролю життєзабезпечення організму до вищої психічної діяльності. Нейрони у мозку утворюють розгалужену сітку з трильйонами контактів – синапсів. Синапс (з грец. – з’єднання, зв’язок) – місце контакту між двома нейронами або між нейроном і клітиною, що отримує сигнал. Передача імпульсів у синапсі здійснюється хімічним шляхом за допомогою молекул

нейромедіаторів або за допомогою проходження йонів з однієї клітини в іншу. Завдяки синапсам нервова система володіє унікальними властивостями, пов'язаними з передачею сигналу. Кількість синапсів постійно варіюється. Сама лише кора великих півкуль налічує їх майже 125 трильйонів, що приблизно дорівнює кількості зірок у галактиках Чумацького Шляху. Завдяки такій кількості синапсів мозок людини набагато пластичніший, ніж в інших тварин. (...) Хоча структурно і функційно головний мозок у різних людей дуже подібний, те, як і наскільки кожен з нас використовує його можливості, суттєво відрізняється. Мільярди нейронів та трильйони зв'язків між ними можуть лишитися сухими цифрами на папері, а можуть стати основою для досягнення виняткових результатів у тій чи іншій сфері, зокрема і в ультрамарафонах».

Чому «обдурювати» мозок буває корисно? Учений пояснює це так: «В ультразабігах часто доводиться долати дистанцію за несприятливих погодних умов, бігти по складному рельєфу, вночі, коли м'язи стомлені. При цьому в голові ультрамарафонця будуть виникати “деструктивні” бажання та думки: “Треба зупинитися відпочити”, “Більше не можу”, “Це занадто важко”, “А може – ну його?”. Всі ці сигнали мозок посилає не тому, що він проти наших спортивних захоплень. Просто його задача – збереження тіла, і себе зокрема. Тому в подібних випадках певний контроль та вміння “обдурити” мозок задля досягнення мети будуть цілком доречними».

Ось кілька порад автора статті:

– При нестачі дофаміну спостерігається пригнічений емоційний стан, а також серйозні розлади руху та м'язової активності, наприклад, хвороба Паркінсона. Дофамін синтезується з амінокислоти тирозину, тому для отримання достатньої кількості дофаміну важлива наявність у раціоні продуктів з високим вмістом цієї амінокислоти, наприклад, бананів, полуниці, риби, молочних продуктів, яєць або продуктів багатих на іншу амінокислоту – фенілаланін, що у достатній кількості міститься у м'ясі, сирі та зернових.

– Коли ми слухаємо музику, яка нам подобається, ми одночасно підвищуємо синтез дофаміну. У класичних легкоатлетичних дисциплінах музика під час змагань вважається технічним допінгом.

– Важливо розбивати досягнення поставленої цілі на етапи та підкріплювати проміжні результати додатковою винагородою. Тоді мозок буде отримувати регулярну «дофамінову винагороду». Ось чому корисно складати план. Саме з нього починається підготовка до будь-якого ультрамарафону. Комуś знадобиться півроку, комуś рік тренувань, щоб пробігти омріяну дистанцію. Однак навіть, якщо вам потрібно більше часу на підготовку – не засмучуйтеся. Правильна постановка проміжних цілей допоможе вам отримати дофамін, а тому і задоволення від самого процесу підготовки.

– Серотонін – нейромедіатор, який регулює баланс позитивних і негативних емоцій. Окрім регуляції настрою, серотонін впливає на

формування нав'язливих думок та дій, фобій, імпульсивних потягів, а також на сексуальну поведінку, пам'ять та контроль циклів сну. У синтезі серотоніну бере участь амінокислота триптофан, яка, зокрема, міститься у червоній ікрі, сирі, горіхах, бобових, м'ясі, бананах. Саме тому важливо вживати продукти, багаті на вміст цієї амінокислоти.

– Досягнення колективних цілей або цілей, важливих для колективного успіху, сприяє виробленню серотоніну. Людина при цьому відчуває себе потрібною, соціально значущою. Недарма командні види спорту користуються такою популярністю: співпереживання, вболівання за свою команду дає відчуття причетності до гри й мозок просто фонтанує дофаміном та серотоніном.

– Чим жаданіші та привабливіші цілі, тим задоволення від їхнього досягнення та від передчуття самого досягнення буде більшим. Не будьте надто скромними. Ставте масштабні цілі, які дуже хотілося б досягти.

– Чим би ви не займалися, слід не тільки відпрацьовувати свої навички за певних «стандартних» умов, а ще й час від часу змінювати самі умови. Тільки так можна буде у повній мірі скористатися плодами нейропластичності.

Наостанок автор підкреслює: «Можливості людини надзвичайно великі, чи то йдеться про фізичну витривалість і подолання ультрамарафонських дистанцій, чи ж про креативність та досягнення в науці. Незалежно від сфери діяльності, основним нашим інструментом є мозок. Знання про те, як він працює, та вміння керувати його “автоматичними” реакціями у потрібний момент є універсальним ключем до успіху та досягнення поставлених цілей. Межі немає. Вона лише у нас в голові!».

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: <https://kunsht.com.ua/yak-obmanuti-mozok-i-probigti-100-kilometriv/> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 06.08).

***

3 серпня 2019 р. на сайті газети Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр» було опубліковано інтерв'ю директора Інституту української мови НАН України, доктора філологічних наук П. Гриценка, присвячене питанням мови, дематюкації, угорській експансії та іншим гострим питанням філології та культури мови.

П. Гриценко пояснює, чому для українців мовне питання досі є настільки актуальним, хоча українська писемність була вже у XIV ст.: «Причина в тому, що тривалий час існувала ситуація, коли говорити про українську мову на повний голос забороняли, коли не було держави, а була “держава” УРСР – було напівзаборонено. Де провели більшість часу наші дисиденти? І чи не найбільше їх було саме зі Сходу, з Донеччини, з Луганщини – Олекса Тихий, Василь Стус, Іван Дзюба. Їхній український дух було погамовано, і вони відчували, що народ фактично бездержавний і безмовний. Відновлення України як держави значною мірою було поєднане з

питаннями мови. Українська нація виростала і продовжує виростати саме завдяки осмисленню ролі української мови. Через мову йшли до національної свідомості, до національної пам'яті, до осмислення своїх коренів. Було згадано про XIV століття, а я кажу більше: у текстах XI століття уже є риси української мови, нині нам притаманні, і ми ними користуємося. І збереглися пам'ятки, які це доводять».

Науковець також пояснює якими питаннями займається Інститут української мови НАН України: «Сама ідея створення Інституту української мови теж виросла на хвилі утвердження незалежності. Коли в 1918 році заклали Академію наук, тоді Вернадський, росіянин за походженням, який став її першим президентом, дуже чітко артикулював політичне завдання: в Україні має бути Академія наук, і першим за значенням там має бути історико-філологічне відділення. Бо треба дати мову, треба повернути історичну пам'ять і навколо цього формувати національну еліту. І тоді розпочалася робота прообразу Інституту української мови. У 1930-ті роки все це зникло і інститут закрили, щоб української й не звучало. Був Інститут мовознавства. А в 1991 році відбулося роз'єднання: залишився Інститут мовознавства зі своїми завданнями, і виокремився Інститут української мови. Дуже добра ідея, але її не реалізовано до кінця, ніколи Інститут не був укомплектований. Зізнаюся вам, що ми, науковці, маємо великий гріх перед суспільством. І сьогодні в архівах ще лежать стоси писемних пам'яток, яких ніколи ніхто не досліджував. Мало яка європейська країна має пам'ятки, які не оцифровано, не опубліковано у паперовому варіанті й не досліджено. Фактично моїм колегам за кордоном часто немає вже що робити, і вони не знають, як придумати якусь тему, щоб зайнятися нею і це було наукоподібне. А тут отакенні стоси лежать. Немає коштів».

Окрім відсутності фінансування П. Гриценко відзначає нестачу фахівців, особливо у сфері «мертвих» мов, тобто латини і давньогрецької, пояснюючи, для чого необхідно їх вивчати і чому це є надзвичайно важливим: «А для того, щоб себе нарешті відчувати частково спадкоємцем світової цивілізації. Чому в 1930-ті роки, коли у двері стукав Голодомор, наші провідні поети, вчені сідали і перекладали античних і європейських авторів? Вони знаходили паралелі між українським буттям і тими народами. Вони залишилися в історії – греки, латиняни, римляни – тому, що про них знають. І щоб ми залишилися в історії, про нас мають знати. А про нас знатимуть, якщо ми свою спадщину дослідимо. Доля була до нас прихильною: які війни прокотилися по Україні, а пам'ятки ці збереглися! Але сьогодні ми не маємо ні фінансування, щоб їх досліджувати, ні кадрів. Маємо по-новому їх виховувати. І головне – немає комунікації. Є мовознавці і керівництво держави, які так далеко на Олімпі, що нас не чують. А я хотів би, щоб вони збагнули: можна побудувати прекрасні автобани, можна досягти високого ВВП і дуже цьому радіти. Але якщо ми заберемо в людини мову, здатність комунікувати, здатність розуміти те, що закладено в мові...».

Науковець також коментує Закон України «Про мову» 2019 р.: «Навіть якби ми дуже захотіли, щоб була тільки одна мова, цього хотіння ніколи не достатньо. Мова – це така субстанція, якій ти ніколи не можеш надати конечної форми, це гіпердинамічна система. Але потрібно проводити зважену, мудру політику і чітко пояснювати, що мова – це узагальнений термін – розпадається на сегменти. Є літературна, елітарна. Є розмовна, діалектна, просторіччя, побутова. І ось кожен із цих рівнів мови мусимо розуміти, жоден із законів не може заборонити його використовувати. Але ви маєте розуміти ці різні поверхи. Є найвищий рівень елітарності, і якщо ви прагнете цієї вищості, ви прагнутимете оволодіти цією мовою. І позбуватися того, нижчого, залучати елемент внутрішнього критицизму, думання в мові».

П. Гриценко висловлюється і щодо законопроекту «Дематюкація мови»: «Потрібен закон, який би визначив певні межі. Але законопроект, що зареєстровано у Верховній Раді нещодавно... Видно, були добрі наміри, але він швидко і не відомо, на якому коліні (правому чи лівому) написаний. Там ніде не сказано, якої мови це стосується. І такого терміну, як “дематюкація” (і “матюкація”), немає у правничій термінології й у жодному словнику. Це новотвір пані Богомолець».

Як за допомогою української мови об'єднати всіх, і які перепони є на цьому шляху: «Якщо ми хочемо, щоб українська мова об'єднала всіх, ми маємо її навчити! Створити передумови, щоб діти різних національностей були залучені. Маємо показати їм: це той шлях, який ви маєте пройти, і вам відкриється те, чого ви зараз навіть не уявляєте. А що сьогодні маємо? Болгарські діти на півдні Одеської області до української мови не долучені. Втрачаючи своє болгарське, вони набувають російськомовності. Частина румунського і молдовського населення охоплена українською мовою і більш-менш навіть складає ЗНО. Але угорське населення – це катастрофа. Тому що ми, по-перше, дозволили Угорщині знищити ті українські громади, які були там з ХІХ століття, з побудованими в складчину школами, церквами. Відбулося винародовлення, жорстока асиміляція, закріплена в конституції Угорщини. У такий спосіб вони розділили громади на русинів і українців. І оскільки ця громада вже не має необхідної кількості громадян і дітей, які йдуть до школи, то вона фінансово не підтримує ні русинів, ні українців, бо їх уже ніби немає. Зате вкладають величезні кошти в Україні. Але не в Україну, а тільки в угорську громаду Закарпаття. По-перше, урядовцям і науковцям необхідно сісти і вислухати одне одного. По-друге, не робити імітації діяльності, бо від імітації нічого не народжується. Маємо суцільні імітації: якась програма, якийсь новий департамент. Але хто в цьому департаменті зможе надати відповідь на всі ті питання? А ми можемо надати. І пропонуємо такий круглий стіл. Якщо мене почують пан Президент, пан Прем'єр-міністр нинішній чи майбутній, я готовий 24 години на добу працювати. У нас є цілісна програма, яку можна реалізувати. Не декларація, не імітація, а крок за кроком. Ви боїтеся, що це дорого коштуватиме? Насправді ви витрачаєте в десятки разів більше на імітацію, ніж треба було б

витратити на науку. Слід чітко визначити шляхи, як іти до українськомовної України, українськомовного середовища. Мова потребує праці розуму і серця. Я переконаний: не буде в Україні найближчим часом мовної проблеми, якщо ми зможемо обговорити це питання, скласти чіткий план дій і дотримуватися його. І за 5–7 років змінимо Україну у плані культурно-мовному і ментальному до невпізнання. Цього усім бажаю!».

Із повним текстом інтерв'ю можна ознайомитись за посиланням: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/direktor-institutu-ukrayinskoyi-movi-pavlo-gricenk/>
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 08.08).

***

5 серпня 2019 р. на сайті інформаційного агентства «Херсон FM» було опубліковано статтю про дослідження науковців у прибережних водах Грузії, України і Росії, а також у відкритому морі в рамках проекту EMBLAS-II спільно з Українським науково-дослідним центром екології моря, Інститутом морської біології НАН України, Одеським національним університетом імені І. І. Мечникова та іншими партнерами протягом 2017–2019 рр.

Кількість морського сміття в Чорному морі майже вдвічі перевищує аналогічну цифру для Середземного моря, концентрації деяких речовин-забруднювачів перевищують безпечні норми. Водночас в Україні з початку року були знайдені мертвими 74 дельфіни. Про це свідчать результати загальних Чорноморських досліджень проекту Європейського Союзу (ЄС) та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) «Посилення екологічного моніторингу Чорного моря: вибрані заходи», Міністерства екології та природних ресурсів України та Інституту морської біології НАН України.

Дослідження проводилися у прибережних водах Грузії, України і Росії, а також у відкритому морі в рамках проекту EMBLAS-II спільно з Українським науковим центром екології моря, Інститутом морської біології НАН України, Одеським національним університетом імені І. І. Мечникова та іншими партнерами протягом 2017–2019 рр. Цей проект розраховано на 2019–2020 рр., його бюджет становить 1,6 млн євро.

Отримані результати досліджень стануть основою для розроблення науково обґрунтованої програми заходів щодо поліпшення стану Чорного моря (яку уряд України має розробити відповідно до Угоди про асоціацію Україна-ЄС), а також для глобального розуміння поточних ризиків і загроз морським екосистемам.

Дослідження показало, що 83 % морського сміття, знайденого в Чорному морі, становить пластик (PET-пляшки, обгортки від солодощів, пластикові пакети). Виявлено 124 хімічні сполуки, шкідливі для морської екосистеми і здоров'я людини, зокрема, стійкі органічні речовини-забруднювачі, метали, пестициди, біоциди, лікарські засоби, антипірени і побутові хімічні засоби. Концентрація деяких з них, наприклад, пестицидів,

інсектицидів, ртуті вища за гранично допустиму, інші раніше не підлягали моніторингу, то ж тепер буде запропоновано включити їх у регулярні дослідження.

Докладніша інформація – за посиланням: <http://kherson.fm/2019/08/83-сміття-знайденого-у-чорному-морі-пл/> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 09.08).

Наукові видання НАН України

Побачили світ перші два томи нового видавничого проекту Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України – багатомника «Михайло Грушевський. Студії та джерела».

Михайло Грушевський. Студії та джерела. Кн. 1 / Ред. кол. : Г. Бурлака, І. Гирич (голова), В. Кавунник (секретар), М. Капраль, С. Панькова, Г. Папакін, В. Піскун, В. Тельвак, О. Юркова // *Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України*. – Київ, 2019. – 512 с.

Михайло Грушевський. Студії та джерела. Кн. 2 / Ред. кол. : Г. Бурлака, І. Гирич (голова), В. Кавунник (секретар), М. Капраль, С. Панькова, Г. Папакін, В. Піскун, В. Тельвак, О. Юркова // *Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України*. – Київ, 2019. – 488 с. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.07).

Корпоративне співробітництво

23 липня 2019 р. в Інституті економіко-правових досліджень НАН України відбулась робоча зустріч з представниками Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України. Сторони обмінялися думками щодо питань подальшої співпраці у сфері наукового експертного та аналітичного забезпечення боротьби з організованою злочинністю в сфері економіки. Під час зустрічі за ініціативою центру було укладено Меморандум про співробітництво.

Передбачається, що співробітництво буде відбуватися стосовно організації, координації та проведення спільних наукових досліджень з питань, що становлять інтерес для сторін; участі у розробці засад державної безпекової політики, проектів законодавчих та нормативно-правових актів, стратегій, концепцій і програм з питань забезпечення національної безпеки,

боротьби з організованою злочинністю в економічній сфері (як на національному, так і міжнародному рівнях); здійснення наукової експертизи (оцінки) проектів законів та інших нормативно-правових актів, науково-експертне забезпечення вирішення найбільш складних правових питань в сфері економіки як в інтересах сторін, так і в інтересах інших органів державної влади та суб'єктів господарювання всіх форм власності (як на національному, так і міжнародному рівнях); участі в інформаційно-аналітичному забезпеченні діяльності РНБО України та інших державних й правоохоронних органів з комплексних проблем боротьби з організованою злочинністю в сфері економіки, у тому числі й транснаціональною, інших питань згідно з функціональними напрямками діяльності сторін; організації і проведення спільних нарад, круглих столів, експертних зустрічей; створення за участю представників сторін творчих (авторських) колективів і робочих груп з метою виконання спільних науково-дослідних робіт; обміну науковими, інформаційними, довідковими та іншими виданнями і матеріалами, у тому числі електронними, які не містять інформації з обмеженим доступом (порядок такого обміну визначається сторонами); підготовки й видання спільних наукових, науково-методичних та інформаційно-аналітичних праць (матеріалів); сприяння впровадженню результатів наукових та аналітичних досліджень сторін у законотворчу та правозастосовну діяльність; сприяння у підготовці й атестації наукових кадрів, у тому числі шляхом стажування і обміну досвідом, участі науковців сторін у роботі спеціалізованих вчених рад і редколегій наукових журналів; надання консультацій з питань, що відносяться до компетенції експертів і науковців сторін.

Докладніша інформація – за посиланням: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=9571> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 29.07*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Національна академія наук України (НАН України) та Національна академія наук Білорусі (НАН Білорусі), відповідно до укладеної між ними Додаткової угоди №1 до Договору про співробітництво між Національною академією наук України та Національною академією наук Білорусі оголошують черговий спільний конкурс українсько-білоруських науково-дослідницьких проектів 2020 р.

Кінцевий термін подачі заявок на конкурс – 15 жовтня 2019 р.

Основна мета конкурсу – консолідація зусиль НАН України і НАН Білорусі для фінансування фундаментальних наукових досліджень, що спільно виконуються вченими НАН України та НАН Білорусі.

Конкурс науково-дослідницьких проектів, що спільно виконуються колективами українських та білоруських учених проводиться за наступними науковими напрямками:

- (01) математика, механіка, інформатика та інформаційні технології;
- (02) наносистеми та нанотехнології;
- (03) нові речовини та матеріали;
- (04) енергетика, ядерна енергетика.

...Заявки для участі в конкурсі з української сторони, підготовлені відповідно до встановлених НАН України форм, слід направляти за адресою: 01601 МСП, Україна, Київ, 30, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України, Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Заявки можна також доставити безпосередньо в Президію НАН України за зазначеною адресою.

Заявки, відправлені факсом або електронною поштою, не реєструються і не розглядаються.

Заявки, надіслані поштою, приймаються за датою надходження до Президії НАН України до 18 жовтня включно.

Список підтриманих проектів публікується на веб-сайті НАН України (<http://www.nas.gov.ua>).

Термін виконання науково-дослідницького проекту – 2 роки. Рішення Президії НАН України про фінансування проектів приймається на рік. Рішення про продовження фінансування робіт наступного року приймається НАН України і НАН Білорусі на підставі рекомендацій відповідних експертних комісій після експертизи наукових звітів за проектами. Фінансування проекту може бути достроково припинене у випадку незадовільного ходу виконання робіт, неможливості виконання заявленого плану, несвоечасного подання звіту.

Телефон для довідок (НАН України): (044) 239-65-96

E-mail: atamanenko@nas.gov.ua (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.08).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск №29, 27 липня – 16 серпня 2019 р.) вийшла друком стаття завідувача відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій Інституту економіки та прогнозування НАН України, члена-кореспондента НАН України І. Єгорова, присвячена черговому дослідженню стану і перспектив розвитку науки в Україні.

На початку липня Український центр європейської політики опублікував дослідження «Оптимізація управління науковою сферою:

закордонний досвід та рекомендації для України» і провів його презентацію. Це дослідження фінансували солідні закордонні грантодавці, а його основні положення, якщо судити з реакції на презентації, дістали загалом позитивну оцінку від чільних представників Міністерства освіти і науки України.

Автор статті зауважує: «Важливо, щоб аналіз ситуації, що склалася, було проведено професійно, а рекомендації були обґрунтованими. На жаль, автору дослідження і перше, й друге вдалося здійснити лише почасти. Практично в кожному розділі опублікованої доповіді є фактичні помилки та/або явно тенденційна інтерпретація фактів. Приміром, у першому розділі, присвяченому закордонному досвіду й, зокрема, досвіду формування наукової системи США, питання викликає вже друге речення: “близько 95 % витрат на наукові дослідження в цій країні фінансують державні структури”. Очевидно, що це не так. Як і в більшості інших розвинених країн, на державу припадає близько третини витрат на дослідження та розробки (ДР) (саме такий термін вживається в сучасній статистиці, а не давно застарілий “НДДКР”, який можна побачити в доповіді). Тут-таки серед найважливіших державних агенцій США, що виділяють гроші на ці цілі, автор дослідження чомусь не згадує NIH (National Institute of Health). Бюджет цієї організації приблизно втричі перевищує бюджет Національного наукового фонду (NSF), діяльність якого досить докладно розглянуто в доповіді. Хоча й тут виникають питання стосовно термінології. Автор пише, що “фонд зосереджує зусилля на отриманні високої рентабельності інвестицій у наукові дослідження”, що не повністю відповідає реальному стану речей. Щодо інших обраних автором для опису країн змальовано схожу картину. Але, безперечно, це не є головною хибою в описі досвіду організації наукових досліджень у закордонних країнах. Найважливішим, на наш погляд, недоліком стало те, що сам досвід презентовано безсистемно, тобто для одних країн розглянуто одні аспекти організації науково-дослідної діяльності, для інших – інші. При цьому важливі складники наукових систем провідних країн світу залишаються поза увагою автора. Це цілком природно, якщо спиратися здебільшого на фрагментарні дані з Інтернету, що й підтверджується переліком використаних у доповіді джерел. Висновки, які зробив автор на основі матеріалів першого розділу, також викликають запитання. Зокрема, один із них сформульовано так: “щодо фінансування, як демонструє закордонний досвід, поєднання базового (інституційного) фінансування з конкурсним (грантовим) дає оптимальне співвідношення стабільності й динаміки розвитку в роботі наукових організацій”. На наш погляд, це твердження є трюїзмом. А проблема саме й полягає в тому, щоб обрати раціональні пропорції між різними видами фінансування для різних типів організацій. І, звісно, в питаннях організації науки потрібно вкрай обережно поводитись із самим терміном “оптимальність”. Результати досліджень і розробок далеко не завжди є передбачуваними, поставлених цілей не завжди вдається досягнути в заданий проміжок часу, тож говорити

про “оптимальність” у тому сенсі, як, скажімо, у випадку з інвестиційними проектами, не надто коректно».

I. Єгоров також звертається до другого розділу цього дослідження, в якому здійснено аналіз організації наукової сфери України: «І тут повною мірою проявляється нерозуміння автором сучасної статистики у сфері досліджень і розробок. Усе починається з того, що він плутає витрати на ДР у ВВП і бюджетні витрати за цією статтею, що для фахівця неприпустимо. Далі в міжнародних порівняннях використовує не дані щодо витрат з огляду на паритет купівельної спроможності національних валют, як це роблять міжнародні організації, а поточний обмінний курс (для України). Це призводить до кількарязового спотворення кінцевих результатів. І як це, на жаль, трапляється в більшості вітчизняних публікацій, наводить непорівнянні дані щодо кількості зайнятих дослідженнями та розробками. Проблема тут – на рівні первинного обліку, і її вже багато років поспіль фактично ігнорує Державна служба статистики. Річ у тім, що, відповідно до міжнародних стандартів (Frascati Manual), необхідно використовувати т. зв. еквівалент повного робочого часу (FTE або full-time equivalent). Ідея полягає в тому, що, на відміну від простого обліку зайнятих дослідженнями й розробками “по головах” (headcount), FTE дає змогу точніше визначити реальний рівень зайнятості в цій сфері. Так, якщо, наприклад, викладач 25 % свого часу приділяє дослідженням, то його “одиниця” береться з коефіцієнтом 0,25. З іншого боку, якщо дослідник зайнятий у кількох місцях або є “внутрішнім” сумісником, його все одно розглядають як “наукову одиницю”, а час наукової роботи в різних місцях ділять між цими організаціями. В українській статистиці використовують показники зайнятості за основним місцем роботи та показники кількості сумісників. Саме їх наведено в дослідженні, і саме вони не мають нічого спільного з показниками, які використовують міжнародні організації, наприклад, ОЕСР або Євростат. Сумісників потрібно враховувати в загальних даних із відповідним “знижувальним” коефіцієнтом. Але цього немає. З іншого боку, дослідника, який працює в кількох організаціях, буде “пораховано” кілька разів із “підвищувальним” коефіцієнтом, що з погляду міжнародних стандартів є некоректним. Ще кілька років тому надходили пропозиції щодо зміни статистики зайнятості у сфері досліджень і розробок, але вони так і залишилися без відповіді з боку органів держуправління. Тепер спробуймо розібратися з витратами на дослідження та розробки. Це важливо, оскільки автор дослідження починає співати справжні дифірамби університетському сектору науки, особливо наголосивши на тому, що саме в цьому секторі, попри незначні асигнування, останніми роками спостерігаються “непогані результати й розвиток”. Прямі витрати на ДР у цьому секторі справді відносно невеликі. Але хотілося б звернути увагу на такий момент. У ВНЗ зайняті близько двох третин вітчизняних докторів наук і три чверті кандидатів наук. На жаль, статдані щодо зайнятості докторів і кандидатів наук по Україні загалом востаннє збирали у середині 2015 року, але навряд чи ці цифри досі дуже змінилися.

Практично всі зайняті у ВНЗ викладачі отримують зарплату за “науково-педагогічну діяльність”, а не “за навчання студентів”. Вони зобов’язані регулярно якщо не проводити дослідження, то принаймні друкувати наукові статті. За міжнародними правилами, якщо понад 10 % часу витрачається на наукову роботу, це потрібно розглядати як діяльність у сфері ДР. У нас ураховують лише зайнятість викладачів у рамках виконання т. зв. науково-дослідної тематики. При цьому в половині ВНЗ, згідно з офіційними статистичними даними, взагалі не ведеться жодної наукової роботи (немає зареєстрованих науково-дослідних тем), а статті та монографії публікують, дисертації захищають... Якби первинні дані збирали відповідно до міжнародних стандартів, результати відносних показників сектора ВНЗ були б іншими. Прошу зрозуміти мене правильно: я за те, щоб наука у ВНЗ отримувала більше грошей, зокрема, й цільовим чином, а викладачі мали б набагато більше часу на наукову роботу. Це справді важливий резерв української науки. У провідних університетах США, згідно з даними лондонського журналу “Економіст”, викладач витрачає на навчальний процес у середньому 40 % часу, а 60 % – на дослідження та розробки. І це адекватно відображається в національній статистиці розвинених країн. В Україні до досягнення цієї пропорції далеко, але внести зміни в планування та звітність необхідно. Лише в цьому разі вдасться отримати більш збалансований показ того, що відбувається з наукою у ВНЗ і розробити заходи щодо підвищення її ефективності».

Автор зауважує, що у дослідженні значну увагу приділено академічній науці: «Цей розділ написаний у набагато більш критичному ключі, ніж попередній. Аби прокоментувати всі недоречності та пересмикування в доповіді, напевно, потрібно було б написати приблизно такий самий за обсягом текст. Тому зупинюся лише на деяких. Слід віддати належне авторові: його тенденційні висновки вміло маскуються нібито об’єктивними статистичними даними. Так, наприклад, він зазначає, що кількість співробітників НАН України зменшилася за останні п’ять років на 27,4 %, а молодих співробітників – на 32 %. Справді, темпи зменшення кількості молодих працівників трохи перевищують темпи загального скорочення кадрів, хоча різниця й не здається великою. В умовах обвального скорочення фінансування НАН України в 2014–2016 рр. (більш як на 20 % у номінальному вираженні, тобто без урахування інфляції!) цей процес видається цілком “природним”. Але при цьому автор дослідження забуває зазначити, що відтік молоді зумовлений, насамперед, причинами, не пов’язаними з політикою керівництва НАН України або конкретних інститутів. Для молодих людей в умовах відносно невисоких зарплат в академічній науці є досить широкі можливості для переходу в інші сектори економіки (головні “конкуренти в боротьбі за умі” – сектор фінансових послуг і сектор держуправління), філії іноземних компаній і для еміграції. Насправді в НАН України здійснюють певні кроки для поліпшення ситуації із залученням молоді в науку (стипендії, конкурси, молодіжні колективи з

додатковим фінансуванням), але загальна обстановка в країні й у науковій сфері, зокрема, не приносить наразі очікуваних результатів. Геть непереконливою видається й запропонована автором доповіді інтерпретація даних щодо спаду активності публікацій у НАН України. Якщо співвіднести зменшення кількості публікацій із даними стосовно зменшення кількості зайнятих за ті самі роки, то з'ясується, що спаду насправді немає. Автор дослідження згадує про високі доходи керівників Академії, хоча, порівнюючи з доходами як керівників, так і просто співробітників деяких держкомпаній, ці доходи видаються дуже скромними. У доповіді наголошено, що “всупереч закону близько половини членів Президії НАН України є директорами або заступниками директорів наукових організацій НАН України”, називаючи це “свідомим порушенням”, але “забуваючи” згадати, що одну з цих двох керівних посад вони обіймають, не отримуючи за це зарплати. Отже, власне, порушення законодавства немає. Мені як людині, котра має безпосередній стосунок до розроблення методики оцінювання наукових установ НАН України на основі використання досвіду Асоціації Лейбніца, було дивно ознайомитись із сентенцією автора дослідження, боцїмто ця методика “грунтується лише на експертних оцінках і не враховує числових параметрів”. Насправді в методиці для оцінювання діяльності наукової організації використовуються десятки числових показників, які дають змогу експертам зробити висновок щодо рівня ефективності роботи певного інституту. Інша річ, що методика, цілком відповідно до наявної в розвинених країнах практики, не використовує евристичних процедур “згортання” числових значень показників. Безперечно, оцінювання наукових організацій є актуальною темою, і їй варто було б присвятити окрему розлогу статтю. Тут лише хотїлося б зазначити: весь досвід оцінювання інститутів академії свідчить про те, що основна проблема – не в методиці, а в системі відносин, за якої експерти (а це зазвичай висококвалїфіковані вчені, котрі пройшли перевірку на відсутність конфлікту інтересів з інтересами наукової установи, що оцінюється) намагаються завищити свої оцінки, побоюючись, що прояв принциповості може негативно позначитися на рівні фінансування колег. Для розв'язання проблеми необхідно активніше залучати до оцінювання закордонних учених, хоча це й пов'язано зі значними витратами, і розробити гнучкішу систему “покарань і заохочень” для організацій, які не потрапили до вищої категорії за результатами оцінювання. На завершення розділу автор дослідження пропонує декілька сценаріїв реформування чомусь лише академічної науки. Інші сектори, судячи з усього, серйозних реформ не потребують. Автор, зокрема, пропонує створити національні наукові центри (ННЦ) на базі відділень НАН України. Для низки масштабних наукових напрямів, що потребують концентрації зусиль, приміром ядерної фізики чи космосу, ця пропозиція, ймовірно, має сенс. Важливо пропрацювати організаційні аспекти реалізації таких ініціатив, зокрема, й законодавче забезпечення змін. Але для суспільних і гуманітарних дисциплін створення ННЦ навряд чи є обґрунтованим кроком. Набагато важливіше, на

наш погляд, розробити чіткі механізми внутрішньої реорганізації інститутів і створення (ліквідації) в разі необхідності наукових організацій, як це відбувається в німецьких наукових спільнотах. До речі, хотілося б зазначити, що саме Товариство кайзера Вільгельма, яке трансформувалося згодом у Товариство ім. Макса Планка, стало прообразом нашої академії наук».

І. Єгоров відзначає, що говорячи про рецепти реформування науки загалом, варто звернути увагу на декілька моментів: «По-перше, успішне реформування наукової сфери можливе лише за умови докорінних змін в економіці країни загалом. Без розвитку високотехнологічних виробництв і сфери високотехнологічних послуг Україна буде постачальником кадрів для розвиненіших країн. На жаль, попри численні декларації, за роки незалежності в цьому напрямі не було зроблено практично нічого. Хоча в минулому навіть для багатьох інститутів НАН України саме договори з промисловістю забезпечували більшу частину фінансування. Автор доповіді згадує брак попиту на результати діяльності наукових організацій, але тільки серед “іншого”, не на першому місці. По-друге, необхідна подальша інтернаціоналізація наукової діяльності. Ринок України є відносно невеликим, коло потенційних споживачів багатьох видів наукових результатів в умовах деградації промисловості не надто велике. Як свідчить приклад Ізраїлю, саме забезпечення доступу до зовнішніх ринків може стати виходом у цій ситуації. У дослідженні згадано євроінтеграцію в науковій сфері, але нічого не сказано про реальні проблеми, що супроводжують цей процес. Так, наприклад, українським ученим до останнього часу було вкрай проблематично повноцінно брати участь у європейських конкурсах як провідним партнерам через внутрішні обмеження, встановлені фінансовими органами країни. По-третє, для розроблення планів змін усередині Академії наук раціонально було б звернутися до Концепції розвитку НАН України на 2014–2023 рр. як основи для розроблення пропозицій. Автору доповіді вона не подобається, оскільки “її розробляли ще за часів Януковича 2013 року”. Але розроблення Концепції відбувалося з урахуванням пропозицій інститутів НАН України, а сам процес не був політизованим. Можна критикувати багато положень Концепції, але не можна не зважати на той факт, що це – системний документ, який охоплює всі напрями діяльності академії. І цим він вигідно відрізняється від позиції деяких “представників громадськості”, котрі прагнуть критикувати певні аспекти роботи НАН України й на цьому будувати свої плани щодо її реформування. Можна погодитися з тим, що далеко не всі необхідні зміни в НАН України відбуваються з потрібною швидкістю. Проте не можна заперечувати й того факту, що ці зміни відбуваються. У доповіді, наприклад, йдеться про “порушення”, пов’язані з перевищенням терміну перебування керівниками Академії та інститутів на своїх посадах. Але це неправда. Відповідну норму було закріплено законодавчо лише 2015 року, й очевидно, що в найближчі 5–7 років керівництво інститутів і НАН України загалом буде практично повністю оновлено. Коротко підсумовуючи, ще раз наголошу, що, на жаль, навіть

правильні положення, що містяться в дослідженні (а вони там трапляються), багато в чому мають непереколивий вигляд через погане розуміння автором особливостей статистики, якою він послуговується та маніпулювання фактами. Кілька місяців тому в МОН України виникла ідея об'єднати зусилля різних груп професіоналів із різних відомств і громадських організацій для формування Стратегії реформування наукової сфери України. Але наразі ця пропозиція не супроводжувалася жодними конкретними діями. Унаслідок цього науковій громадськості й доводиться обговорювати зміст таких доповідей, якість яких викликає багато запитань».

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: https://dt.ua/SCIENCE/hto-poshiv-kostyum-i-komu-ce-potribno-318710_.html (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 31.07).*

Діяльність науково-дослідних установ

15–17 липня 2019 р. Головна астрономічна обсерваторія (ГАО) НАН України (м. Київ) відзначала свій 75-річний ювілей. Цій святковій події була присвячена міжнародна наукова конференція «Астрономія в Україні: від археоастрономії до астрофізики високих енергій».

Святкування розпочалося з покладання квітів до пам'ятної дошки академіку О. Я. Орлову – засновнику й першому директору обсерваторії. Перед покладанням квітів чинний директор ГАО НАН України, академік Я. Яцків розповів про тематику конференції, наголосивши на різноманітності обговорюваних питань, котрі стосуються як археоастрономії, так і найсучасніших досліджень. Археоастрономія – царина науки про небо, котра сформувалася в II пол. XX ст., предметом її вивчення є астрономічні уявлення людей давнини. Я. Яцків відмітив, що на конференції будуть доповіді і з найсучаснішого напряму досліджень, котре стосується відкриття ще одного вікна у Всесвіт, яким є гравітаційні хвилі. Їхнє існування вчені теоретично передбачили давно – більш, ніж півстоліття тому, а експериментально виявили 2015 р.

Промовець розповів про академіка О. Я. Орлова (1880–1954) – геолога, геофізика, астронома, талановитого організатора наукової діяльності, непересічну особистість, принципову людину, зусиллями якої засновано Головну астрономічну обсерваторію НАН України...

Після секційних засідань з ініціативи молодих учених обсерваторії до свята приєдналися гончарі. Вони допомогли всім охочим виготовити сувеніри на честь ювілею ГАО НАН України: чашку або тарілку, яку можна було розмалювати самостійно. Закінчився цей незвичайний день ще цікавіше – аматорськими спостереженнями затемнення Місяця!

В останній день свята, 17 липня, відбулися третє пленарне засідання, на якому було представлено 5 цікавих доповідей, а згодом – сесія стендових

доповідей, зустрічі у відділах обсерваторії. Зокрема, під час цих зустрічей ветеранам обсерваторії вручено подяки ГАО НАН України.

У другій половині дня відбулося спільне засідання Вченої ради ГАО НАН України та відділення фізики й астрономії НАН України, присвячене 75-річчю з дня заснування обсерваторії. Засідання відкрив академік-секретар відділення, академік В. Локтєв. Після цього віце-президент Академії, академік В. Кошечко вручив співробітникам обсерваторії почесні відзнаки НАН України.

Ще один вид нагородження у цей святковий день – Золота медаль імені академіка О. Я. Орлова ГАО НАН України. Цю почесну відзнаку директор обсерваторії Я. Яцків вручив академіку М. Андрієвському (НДІ «Астрономічна обсерваторія ОНУ ім. І. І. Мечникова», м. Одеса), академіку О. Коноваленкові (РІ НАН України, м. Харків), доктору фізико-математичних наук В. Івченкові (КНУ ім. Тараса Шевченка), В. Тарадієві (МЦ АМЕД НАН України, м. Київ), ветеранам ГАО НАН України О. Мороженку, членам-кореспондентам НАН України Р. Костику, Б. Жилияєву. Таку ж нагороду вручено і колишньому директору обсерваторії І. Ковалю, котрий тепер живе у м. Чернігові.

Усі представлені на конференції доповіді (а їх було кілька десятків) як усні, так і стендові, надзвичайно цікаві. Зокрема, гість із Греції John H. Seiradakis (Університет ім. Аристотеля в Салоніках) розповів про деякі незвичайні факти античної науки, а саме про антикітерський механізм, який тепер вважають своєрідним аналоговим комп'ютером. Учений із Туреччини Zeki Eker (Середземноморський університет) повідомив про використання спостережень подвійних зір для перевірки величин паралаксів, визначених у ході космічних місій Gaia та Hipparcos. Колишня співробітниця ГАО НАН України Л. Колоколова (тепер працює в Мерілендському університеті, США) розповіла про специфіку дослідження планетних тіл в епоху великих масивів астрономічних даних.

Доцільно докладніше зупинитися на доповіді директора Міжнародного центру астрономічних та медико-екологічних досліджень (МЦ АМЕД) НАН України В. Тарадія – «Астрономія у Приельбруссі», яку він підготував разом з колегами. Адже однією з наукових баз МЦ АМЕД є високогірна обсерваторія на піку Терскол (Північний Кавказ; висота 3100 м над рівнем моря), котру зводили співробітники ГАО НАН України.

В. Тарадій розповів про інструменти, встановлені в обсерваторії на піку Терскол, зокрема, про найбільший телескоп, діаметр головного дзеркала якого становить 2 м, а фокусна відстань – 5,6 м, про комплекс малих телескопів (Цейсс-600, робот-телескоп Celestron 11, робот-телескоп Meade 14), а також про горизонтальний сонячний телескоп АЦУ-26... Завершилося святкування гостиною на галявині поблизу головного корпусу обсерваторії.

Докладніша інформація – за посиланням: <https://www.mao.kiev.ua/index.php/ua/konferenciihmen> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 05.08).

Здобутки української археології

Із середини липня 2019 р. міжнародна українсько-німецька археологічна експедиція продовжила польові дослідження біля села Комарів (Чернівецької області).

Проект з вивчення цієї унікальної археологічної пам'ятки було засновано у 2012 р. зусиллями відділу археології ранніх слов'ян (старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук О. Петраускас) та НДЦ «Рятівна служба України» Інституту археології НАН України (науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук Т. Милян). З 2013 р. проект став міжнародним завдяки участі організацій (університету Ростока, Вільний університет Берліну) і колег з Німеччини (Х.-Й. Карлсен, М. Хегевиш) та Польщі (М. Дашкевич, К. Мизгін).

За кілька тижнів розкопок на могильнику та поселенні вже вдалося виявити і частково дослідити кілька археологічних об'єктів.

Найбільш цікавими виявилися результати розкопок залишків будівлі на кам'яному фундаменті, розкопаному в 1957 р. українським дослідником М. Смішком. Це була перша споруда побудована із застосуванням каменю в черняхівській культурі. За понад півстоліття призначення будівлі не набуло однозначного пояснення серед дослідників. Існують припущення, що споруда побудована за традиціями пізньоримської архітектури на території варварів могла бути майстернею, де обробляли скло, сторожовою баштою або навіть ранньохристиянським храмом. Кожна з гіпотез має свою аргументацію. Розкопки 2019 р. мають надати нові аргументи на користь існуючих або нових припущень. Наразі дослідження об'єкта триває... ***(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.08).***

***

Поблизу Кам'янця-Подільського на Хмельниччині в урочищі Татариски працює міжнародна експедиція, яка досліджує поселення трипільської культури. Під час археологічних досліджень ученим вдалося натрапити на унікальні знахідки, яким тисячі років. Про це йдеться у повідомленні «Гал-інфо».

Ці розкопки – частина великого спільного проекту Інституту археології (ІА) Національної академії наук (НАН) України й Інституту археології і етнології Польської академії наук. Вони проводяться коштом гранту Національного наукового центру Польщі.

Очолює експедицію науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук О. Дяченко та професор Інституту археології і етнології Польської академії наук, доктор історичних наук І. Собков'як-Табака. На розкопках працюють і місцеві науковці – керівник Кам'янець-Подільської архітектурно-археологічної експедиції П. Нечитайло,

провідний науковий співробітник Кам'янець-Подільського музею-заповідника І. Старенький, завідувач відділу «Музей старожитностей» П. Болтанюк та студент-історик Є. Левінзон.

За дослідження цієї пам'ятки українські та польські науковці взяли неспроста.

«Коли відкрили великі трипільські поселення в Буго-Дніпровському межиріччі і почали їх досліджувати, то увага багатьох трипільознавців зосередилася саме на цьому регіоні. Тож з'явився деякий дисбаланс у вивченні Трипілья. І нині цей регіон ми знаємо набагато краще, а інші – трохи гірше. Отож, частково, дослідження трипільського поселення на Кам'янецьчині саме цим і викликані. Щоб краще зрозуміти процеси в середньому Подністрів'ї, які власне визначали всю культурну динаміку Трипілья від Дністра до Дніпра, обрали для дослідження саме трипільське поселення в регіоні, про який хочемо знати більше», – розповідає О. Дяченко.

Науковець зазначає, що до цього поселення в урочищі Татариски, як пам'ятка археології, було відоме, але розкопок на його території ніколи не проводили.

Наразі археологи працюють тут над дослідженням двох ділянок – трипільського житла та ділянки, де виявлені гончарні печі.

Під час розкопок на поселенні науковцям вже вдалося натрапити на надзвичайно цікаві знахідки.

«Зокрема, знайдена нами кераміка свідчить про цікаві міжкультурні зв'язки трипільців того часу. На цьому посуді ми виявили орнаментальні схеми, притаманні маліцькій або ранній люблінсько-волинській культурі. Найближчі до цього поселення пам'ятки цих культур – це західна Волинь, умовно кажучи, триста кілометрів звідси. Причому, що цікаво, посуд технологічно виготовлений саме в трипільській традиції, а орнамент вже інокультурний. Тобто, виходить, що навіть на таких далеких відстанях, за відсутності досконалих транспортних засобів, люди контактували. Це свідчить про те, що люди вже тоді жили не окремими групами, а існували достатньо широкі й розгалужені мережі, які пов'язували їх усіх, тримали в контакті між собою», – зазначає О. Дяченко.

Досліджуючи поселення, археологам пощастило натрапити на унікальні знахідки – дві дуже ранніх гончарних печі. Їх датування – 4000–3900 рр. до нової ери. Саме в цих печах і виготовляли знайдений трипільський посуд.

«До цих розкопок на території України було відомо про 12 таких знахідок часів Трипілья. І тепер, виявлені на території Кам'янецьчини печі, доповнюють цю загальну картину еволюції пристроїв для випалювання кераміки. Зазначу, що знайдені печі більш архаїчні. Тож завдяки цим знахідкам уже можемо простежити еволюційні ланцюжки в розвитку гончарної справи», – каже науковець.

За словами О. Дяченка, одна зі знайдених гончарних печей – унікальна: *«Вона невеликих розмірів, розташована поруч з великою піччю. Про її функції*

поки що однозначно сказати не можемо. Але можна стверджувати, що печей таких розмірів і форм часів культури Кукутень-Трипілля досі не знаходили. Тож, бачимо, є ще багато питань, на які потрібно шукати відповіді».

Цікаво, що гончарні печі саме такої форми з каналами, які виявили археологи, – перші на Хмельниччині.

«Відомо, що раніше, під час експедиції Тамари Мовші у 1970-х рр., на Хмельниччині вже були розкопані гончарні печі, але вони більш пізнього періоду і принципово іншої конструкції. Це, до речі, теж дуже цікавий момент – простежувати, як в даному випадку відбувається не поступова еволюція гончарного виробництва, а один тип конструкції чомусь припиняє існування і починає застосовуватися принципово інший», – розповідає О. Дяченко.

Наразі розкопки тривають. Науковець каже, що, власне, трипільські будівлі, спалені в ритуальних пожежах, – чудовий приклад перетворення матеріальної культури минулого на археологічне джерело.

За словами археологів, своє житло трипільці спалювали, коли мігрували. Майже кожних 50 років вони віддавали свої домівки вогню й перебиралися до інших місць... *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 08.08).*

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Інформаційні комунікації постіндустріального суспільства: характерні особливості розвитку

Розвиток технологій інформаційних обмінів у процесі соціальної трансформації, децентралізації і наближення інфосфери безпосередньо до практичної діяльності суспільства обумовлює потребу оптимізації системи соціальних інформаційних комунікацій. У зв'язку з цим у статті розглядаються питання взаємодії стратегічних, регіональних і всіх інших створюваних в інформаційному просторі комунікацій в інтересах суспільного прогресу, в інтересах протистояння негативним зарубіжним впливам на інфосферу України.

Різні аспекти проблематики, пов'язаної з вивченням реальних закономірностей організації інформаційної діяльності в умовах розвитку інформаційного суспільства, розглядалися як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Вони знаходять своє відображення в науковій літературі останнього періоду, зокрема в працях Д. Белла, М. Кастельса, І. Валлерстайна, О. Білоруса, О. Зернецької, творчого колективу під керівництвом академіка О. Онищенка та ін.

Поряд із цим в умовах активізації глобалізаційних процесів, поширення новітніх інформаційних технологій особливого значення набуває процес розвитку і вдосконалення ефективності функціонування стратегічних комунікацій держави і нації – скелетної системи національної інфосфери. До наповнення системи стратегічних інформаційних обмінів якісною інформацією при координації держави рекомендується залучати творчий потенціал кращих представників українського суспільства, що вже сьогодні проявляється в громадських об'єднаннях, які протистоять інформаційній агресії проти інформаційного простору України.

Протягом тривалого часу в історії людства спосіб вертикальних інформаційних обмінів, підтримуваних державою, був беззаперечно основним у сфері соціального розвитку. Він залишається важливим, системопідтримуючим на рівні нації та держави і в умовах розвитку інформаційного суспільства. Протилежний йому – спосіб горизонтальних інформаційних обмінів, децентралізованих, таких, що відбуваються в соціально однорідному середовищі, – використовувався переважно в міжособистісному спілкуванні, у сфері епістолярних обмінів, на зародковому етапі народження нових суспільно значущих ідей, починань і т. ін. Кардинально у цій сфері ситуація почала змінюватись із впровадженням інформатизації, з активним включенням в інформаційні обміни соціальних структур горизонтального виміру: спілкуванням між окремими людьми, організаціями, бізнес-структурами, громадами, регіонами.

Сучасна людина, соціальна структура в процесі інтеграції в структуру суспільства, суспільства інформаційного, формує для себе усе розмаїту систему комунікацій. «Десятки, сотні, тисячі тонких ниток відносин складаються в інформаційні процеси, в інформаційні потоки, інформаційні ресурси і технології – характеризує цей процес І. Юзвішин, – що в свою чергу визначають соціальні технології, суспільно-економічний устрій і його способи виробництва матеріальних цінностей» [1, с. 333].

Нинішній етап інформатизації українського суспільства як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіональних складових, забезпечує підвищення ефективності суспільної діяльності на основі розвитку культурно-інформаційних процесів, зростаючої ефективності використання інформаційних ресурсів. Слід зазначити, що сьогодні розвиток регіональних складових відбувається нерівномірно і це є однією з важливих проблем еволюції національного інформаційного комплексу, інформаційної основи національного розвитку нашого суспільства в майбутньому.

Практика розвитку інформаційних процесів сьогодні свідчить, що в умовах посилення глобалізаційних процесів ефективність еволюції національного інформаційного комплексу залежить від вираженої, адекватної інформаційної політики держави, створення нею сприятливих умов для інформатизації, розвитку суверенних інформаційних ресурсів та гармонійного поєднання використання вертикальних і горизонтальних інформаційних обмінів у структурі суспільства.

На сьогодні, незважаючи на відчутні результати в основних центрах впровадження інтернет-технологій в столиці, у Закарпатській, Львівській, Тернопільській та деяких інших областях, Україна за основними показниками інформатизації перебуває в середині світового списку держав за освоєнням електронних інформаційних технологій [2]. Такий результат не може бути заспокійливим, оскільки перед Україною на нинішньому етапі її існування стоять дуже складні завдання, пов'язані з необхідністю виходу з кризи та подолання відставання від передових держав світу практично в усіх сферах суспільної діяльності.

Нерівномірність освоєння нових технологій регіонами є одним із негативних чинників такого результату. Ця нерівномірність свідчить не лише про недостатньо ефективне використання базових інформаційних ресурсів у регіонах в інтересах загальнонаціонального розвитку, а й про недостатнє використання в інтересах розвитку регіонів загальнонаціонального інформаційного потенціалу й акумульованих у фондах національних інформаційних центрів, у тому числі й бібліотек, актуальної для розвитку зарубіжної інформації.

Ефективність використання всіх регіональних і загальнонаціональних інформаційних ресурсів, складових національного інформаційного комплексу, зростає з розвитком спільної в національному вимірі системи інформаційних комунікацій, із впровадженням у систему інформаційних обмінів електронних інформаційних технологій, формуванням відповідних запитам сучасного інформаційного суспільства координаційних механізмів функціонування інфосфери.

В умовах глобальної інформатизації успішне вирішення такого завдання можливе лише в разі розвитку національного інформаційного комплексу як єдиного координаційного механізму в масштабах нації, держави. Скоординована за його допомогою робота має забезпечити виготовлення суспільно потрібної інформації, організацію ефективного управління вітчизняними інформаційними ресурсами, забезпечення підготовки їх до дієвого використання в національному інформаційному просторі і налагодження конструктивної, такої, що відповідає національним інтересам, співпраці у сфері міжнародних інформаційних обмінів.

У зв'язку з цим з активізацією інформаційних процесів у суспільстві актуалізується потреба вдосконалення реалізації певних функцій держави в інформаційній сфері, пов'язаних з організацією функціонування сучасного національного інформаційного комплексу. Контрольовані, підтримувані та вдосконалювані державою вертикальні інформаційні обміни в цілому є системопідтримуючим, спрямованим на суспільний розвиток інформаційним механізмом, що створює загальну конфігурацію національного інформаційного комплексу. Держава на сучасному етапі розвитку суспільства є основним інструментом консолідації в суспільстві, «організуючим началом і координатором буття» [3, с. 17] інформаційної системи, що охоплює національний інформаційний простір, сприяє його

розвитку, забезпечуючи в процесі своєї трансформації прогрес у сфері демократичних перетворень.

По-перше, держава має забезпечувати якісний доступ усіх категорій громадян до продукованої нею інформації – як до офіційних матеріалів, так і до роз'яснення змісту своєї власної діяльності. Для цього здійснюються відповідні правові, матеріально-технічні та інші заходи, розвиваються магістральні інформаційні комунікації, налагоджується власне виробництво і поширення інформації. При цьому всі інформаційні обміни, що здійснюються за допомогою контрольованих державою інформаційних комунікацій, є вертикальними інформаційними комунікаціями [4, с. 16–17].

По-друге, держава створює умови (правові, економічні тощо) для реалізації проектів суспільного розвитку, об'єднання потенціалу інформаційних та інформаційно-аналітичних центрів, громадських організацій, наукових установ, що продукують нову, потрібну для розвитку інформацію в контексті вирішення завдань інформаційного суспільства. Вона також має опікуватися організацією діяльності центрів комплектування та організації високопродуктивного використання наявних інформаційних ресурсів, особливу увагу звертаючи на збереження і збагачення суверенної інформації, сприяти технологічному й методологічному оновленню діяльності бібліотечних та архівних установ.

У справі комплектування центрів зберігання суспільно корисних інформаційних ресурсів зростаючого значення набуває забезпечення новими, конче потрібними для національного розвитку зарубіжними інформаційними ресурсами. Використання передового науково-технологічного зарубіжного досвіду в комплексі з національними здобутками і прагненнями на шляху суспільного прогресу стає важливим фактором сучасного інноваційного розвитку, важливим пріоритетом нашої держави.

По-третє, вертикальні інформаційні обміни в суспільстві, ініційовані державою, обумовлюють потребу створення і вдосконалення надійних соціальних комунікацій, доступних для всіх членів суспільства, що в державотворчій практиці відіграють роль комунікацій стратегічних. Система цих комунікацій, підтримувана національними організаційно-правовими і техніко-технологічними засобами, становить інфраструктуру інформаційних обмінів у рамках національного інформаційного простору.

Під час еволюції інформаційного суспільства, таким чином, в умовах зростаючої самостійності регіонів і соціальних структур у них основні суспільні потреби, пов'язані з розвитком, зосереджуються на залученні й використанні інноваційної, потрібної для цього інформації. При цьому, стає все більш актуальною потреба на регіональному рівні як у якісній, корисній інформації, так і в широкій різноманітності соціальних інформаційних комунікацій, у тому числі й загальносуспільного значення.

Зауважимо, що регіони при цьому мають змогу зберегти ті унікальні і самобутні місцеві якості, що можуть бути корисними на рівні регіонального розвитку і стати внеском у загальнонаціональну інформаційну культуру. В

умовах розвитку нинішнього суспільства продуктивними є такі риси українця як терплячість і витривалість, працелюбність, прагнення до спокійної, незалежної, сповненої життєвої філософії праці [5, с. 65]; природна схильність трудівника до певного виду діяльності, генетично найбільш оптимальної для індивіда [6]; толерантність до інших народів та культур [7, с. 68]; близькість до ідейної основи життя Заходу і водночас сприйняття цих ідей і фактів через призму свого усталеного світобачення [5, с. 67]; демократичність як специфічна характерна ознака українців [8, с. 148] тощо. Збереження цих рис, їх розвиток і доповнення регіональними особливостями є однією з основних умов національного розвитку.

Відкритість влади для громадян, прозорість її рішень і дій сприяє зміцненню її легітимності та забезпечує їй можливість адекватно реагувати на актуальні проблеми внутрішньодержавного розвитку і міжнародних відносин. Водночас налагодження зворотного зв'язку – від інститутів громадянського суспільства до органів державної влади – дає останнім змогу сформувати уявлення стосовно співвідношення вимог і підтримки громадян та ефективності політики влади, що в результаті виявляється ключовим фактором для стабільності або нестабільності всієї системи [9, с. 112–113].

Для підвищення ефективності управлінської діяльності ця система має якомога повніше використовуватись також у режимі зворотного зв'язку від користувача до органів державної влади. Через неї має здійснюватись інформування органів державної влади про наслідки управлінських дій, ефективність реалізації тих чи інших проектів, відбуватись донесення пропозицій, корисних ідей, широкого творчого внеску членів суспільства в його розвиток. Функціонування цього механізму сприятиме консолідації суспільства, вихованню в його членів почуття причетності до загальносуспільної діяльності, патріотизму.

По-четверте, поряд із зростанням потреби залучення інноваційної інформації зарубіжного виробництва для вирішення проблем суспільного розвитку в інформаційному суспільстві держава має сприяти просуванню вітчизняних інформаційних продуктів на міжнародні інформаційні ринки, продуктів, виготовлених і в державних наукових, науково-інформаційних структурах, і в приватних структурах, продукованих громадськими організаціями. При цьому інформаційна продукція має бути прирівняна до всіх інших видів продукції і на неї мають поширюватися всі правила, що стосуються експортних операцій. Міжнародне правове законодавство в інформаційній сфері має своєчасно імплементуватись в правову базу України. Держава має сприяти участі вітчизняних правників у підготовці нових правових актів, що стосуються інформаційної сфери і відстоювати в новому законодавстві національні інтереси.

По-п'яте, важливою функцією держави є організація безпеки національного інформаційного простору. Розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації паралельно з конструктивними інформаційними обмінами створює широку різноманітність інформаційних

загроз [10, с. 143–153] – від витіснення на внутрішньому інформаційному ринку вітчизняних продуктів більш конкурентоздатними, в силу створення на передовій матеріально-технічній і технологічній базі, зарубіжними інформаційними продуктами аж до ведення цілеспрямованих, з усе відчутнішою силою ураження в боротьбі за уми громадян, інформаційних воєн [11, с. 12–14].

За активного зовнішнього інформаційного тиску в процесі нинішньої інформаційної агресії РФ на інформаційний простір України реальною стає загроза втрати національної самоідентифікації. Тому потрібна посилена увага до збереження і розвитку національних інформаційних ресурсів на загальнонаціональному та на регіональному рівнях, а в цьому процесі – до збереження й ефективного використання суверенних інформаційних ресурсів.

Серед останніх напрацювань у цьому плані своєю вичерпністю (що водночас розкриває перспективи для подальших досліджень) привертає до себе увагу визначення, запропоноване В. Олійником, О. Сосніним, Л. Шиманським. У ньому інформаційний суверенітет української держави розглядається як «виключне право України відповідно до Конституції і законодавства України та норм міжнародного права самостійно і незалежно, з додержанням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір та гарантувати інформаційну безпеку держави» [12]. Таким чином, суверенні інформаційні ресурси можемо розглядати як такі, без яких неможливе існування нації чи держави. У складі суверенних інформаційних ресурсів важливими компонентами стають напрацювання регіонів, їхній внесок у загальнонаціональну базу розвитку. В умовах посилення впливу глобального інформаційного простору на всі регіони світу саме суверенні ресурси, як унікальні і неповторні за технологією свого відтворення, і є найбільш уразливими, оскільки не можуть бути заміщені адекватними відповідниками у разі витісненні з обігу. Суверенні права людей на національну самобутність потребують протистояння такій загрозі.

При цьому сучасні особливості глобальних інформаційних процесів, їх прояв на загальнонаціональному рівні розвитку, у тому числі і в інформаційній сфері, жодною мірою не обумовлюють обов'язкового ущемлення суверенних прав народів, держав, усіх соціальних складових суспільства на самобутній розвиток. Точніше буде підкреслити, що насамперед у сфері інформаційній, яка є основою для всіх інших форм суспільної діяльності. Однак обов'язковим для розвитку націй, а в рамках націй – ефективною регіональною еволюцією є вироблення й реалізація сучасної інформаційної політики в умовах специфіки інформаційного суспільства.

Глобальне входження цивілізації в постіндустріальний етап її розвитку у соціальному вимірі проявляється у вдосконаленні структури націй і держав. У цьому процесі все більшу роль відіграватимуть інформаційні параметри розвитку. У зв'язку з цим зростаючої ваги набуває випереджальна динаміка вдосконалення системи соціальних комунікацій, основного інструменту долучення громадян до сучасних інформаційних процесів. Провідну роль в окресленні нової соціальної структури цивілізації виконуватимуть стратегічні комунікації [13], що створюють скелетну систему нових та оновлюваних інформаційних та соціальних систем сучасного суспільства.

Ефективність функціонування стратегічних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів визначає загальну стабільність соціальних структур на загальнодержавному і національному рівні, стійкість до негативних для розвитку цих структур зовнішніх інформаційних впливів, сприяє успішній реалізації державної програми інформатизації, залученню суспільно активної частини громадян до широкої участі в загальносуспільних інформаційних процесах постіндустріального суспільства.

З урахуванням таких обставин набуває додаткового значення вся система критеріїв ефективності стратегічних комунікацій України. Насамперед маємо говорити про програмно-технічне забезпечення цієї системи. Рівень технічного контролю над системою, ступінь технологічної відповідності міжнародним параметрам інформаційних обмінів в усе більшій мірі в наш час визначає межі національного інформаційного простору.

Якість функціонування стратегічних інформаційних комунікацій прямо пов'язана з їхнім впливом на мережу всіх інших комунікацій уже наявних в національному інформаційному просторі і тих, що стрімко створюються завдяки розвитку електронних інформаційних технологій. При цьому маються на увазі не лише спеціальні урядові та кризові комунікації, передбачені Доктриною інформаційної безпеки України [13], а також і вся система традиційно існуючих у суспільстві комунікацій та тих, що створюються разом із вдосконаленням соціальної структури суспільства у зв'язку з розвитком електронних інформаційних технологій [14]. Процес підключення всієї цієї системи інформаційних комунікацій до стратегічних має забезпечувати донесення найважливішої суспільно значущої інформації всім адресатам комунікацій у мирний час. У період, коли Україна стає об'єктом зовнішньої інформаційної агресії, стратегічні комунікації мають забезпечувати також необхідний ресурс потужності для задоволення потреб в інформації оборонного та контрпропагандистського характеру для організації ефективної відсічі інформаційному агресору.

Якість функціонування стратегічних комунікацій у значній мірі залежить від донесення користувачам змісту скоординованої державної політики, загальнонаціональних духовно ціннісних орієнтирів, необхідного масиву інформації для ефективного суспільного розвитку. Зростаючого значення стратегічні комунікації набувають у зв'язку з проведенням в Україні реформ, пов'язаних із делегуванням частини економічних

повноважень у регіони [15]. Цей процес не завжди лягає на підготовлений ґрунт політико-економічної ситуації в регіонах, не завжди спирається на належну кваліфікацію спеціалістів для ефективного господарювання і нерідко проявляється в діях, що обумовлюють неефективне використання ресурсів, у тому числі інформаційних, не мобілізують місцеві інформаційні структури на ефективну співпрацю з загальнодержавним ресурсом інформації та створюють атмосферу для формування запозиченого з центру місцевого варіанта олігархату.

Активізація інформаційного впливу стратегічних комунікацій на цей процес має сприяти нейтралізації негативних збочень децентралізації. Звичайно, мова при цьому має йти про забезпечення якісного контенту для їх наповнення, підготовленого офіційними інформаційними структурами. Однак при вирішенні масштабних завдань загальносуспільної ваги, особливо в умовах інформаційної війни, навіть підготовка якісної інформації з цієї системи джерел не може ефективно забезпечити виконання функції інформаційної підтримки державницької діяльності без підтримки громадських структур.

В умовах розвитку інформатизації, загального доступу до наявних інформаційних ресурсів і можливостей нового інфотворення об'єктивно виникає потреба вдосконалювати інтерактивні технології, ретельно вивчати зворотний зв'язок із групами користувачів з актуальної тематики суспільного інформування і поступово виробляти дієві технології залучення до суспільно значущого інфотворення творчого потенціалу громадян України.

Формування вітчизняних засобів протистояння в інформаційній війні передбачає і масштабні зміни інституційного ландшафту та правил гри в інформаційній сфері, що позначилось на створенні органами державної влади структур, покликаних відстоювати проукраїнські позиції шляхом надання об'єктивної інформації про події в Україні, протидії негативним інформаційним впливам на українських громадян і дискредитації міжнародного іміджу держави. До таких, зокрема, можна віднести: Об'єднаний інформаційно-аналітичний центр «Єдина Країна», Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України, Український кризовий медіа-центр тощо.

До ТОП-10 найефективніших у інформаційній війні з РФ організацій, за версією Агентства стратегічних досліджень, увійшли громадські організації: центр «Миротворець», «СтопФейк», «Інформнапалм», «Інформаційний спротив», «Вільні Люди», НАЦ «Українські студії стратегічних досліджень», Міжнародний інформаційний консорціум «Бастіон», Український інститут майбутнього та Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння.

У кожній організації різні методи протидії: створення інформаційних ресурсів, виготовлення аналітичних матеріалів, масові заходи, проведення інформаційних кампаній, тренінгів і т. ін. [16].

У цілому, напрацювання і державних, і громадських інформаційних структур постійно створюють значний інформаційний масив, що відображає найважливіші, актуальні проблеми сучасності. В узагальненому вигляді ця інформація може значною мірою підвищити змістовний рівень наповнення стратегічних інформаційних комунікацій і суттєво вплинути на рівень суспільної свідомості. У зв'язку з цим актуальною видається активізація державної організаційної діяльності в напрямі здійснення акумуляції, систематизації цього ресурсу в провідних інформаційних центрах країни, зокрема бібліотечних. Паралельно потрібна в загальнодержавному масштабі організація централізованої обробки, наукового опрацювання цього ресурсу академічними науковими установами та відповідними аналітичними структурами держави і розвиток методик донесення зазначеного контенту сучасному користувачеві.

Список використаних джерел

1. Юзвшин И. И. Основы информациологии / И. И. Юзвшин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Информациология ; Высш. шк., 2000. – С. 333.
2. Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nkrzi.gov.ua/images/upload/142/7598/Zvit_2017_new.pdf. – Назва з екрана.
3. Маца К. А. Земная планетарная система (Опыт исследования системной организации Земли) : монография / К. А. Маца. – Киев, 2012. – С. 17.
4. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2013. – С. 16–17.
5. Зибцев В. М. Господарський менталітет України : теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – Київ : Норд-пресс, 2005. – С. 65.
6. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати, притчі, прозові переклади. Листи / Г. Сковорода. – Київ : Наук. думка, 1983. – 412 с.
7. Костомаров Н. Две русские народности / Н. Костомаров. – Киев–Харьков : Вища шк., 1991. – С. 68.
8. Антонович В. Б. Погляди українофілів / В. Б. Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь : Вибрані історичні та публіцистичні твори. – Київ, 1995. – С. 148.
9. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – С. 112–113.
10. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І.

Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – С. 143–153.

11. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2014. – С. 12–14.

12. Олійник О. В. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави / О. В. Олійник, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський // Держава і право. – 2001. – Вип. 13. – С. 534–541.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України № 47/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

14. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010.

15. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року) : Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036. – Назва з екрана.

16. Названо найефективніші українські об'єднання в інформвійні з РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2018/05/16/nazvano-nayefektivnsh-ukrayinsk-obyednannya-v-nformvyn-z-rf.html>. – Назва з екрана.